

Migració, arrelament i diàspora d'una família a la Barcelona del segle XX

Albert Torras Pérez

Direcció: Montserrat Soronellas

Treball Final del Grau d'Antropologia i Evolució Humana

Barcelona, maig 2024

Aquest Treball Final de Grau s'ha fet pensant en totes les dones especials, singulars i increïbles, de la meva família, però molt especialment en la Teresa, la Màrian i la Mel.

---

1. Índex

---

1. Índex	3
2. Introducció i agraïments	6
2.1. La troballa de les capsas, l'arxiu i la pregunta	6
2.2. Problema de recerca i objectiu general	7
2.3. Agraïments	8
3. Conceptes o àmbits teòrics	9
3.1. L'evolució de la família contemporània	9
3.2. Les relacions de parentiu a la societat urbana	10
3.3. Les migracions i la mobilitat social	12
3.4. La xarxa familiar com a xarxa de suport	13
4. Objectius, hipòtesis, idees prèvies	15
4.1. Objectiu general i objectius específics	15
4.2. Hipòtesis i idees prèvies	15
5. Metodologia i tècniques d'investigació	17
5.1. Perspectiva processual	17
5.2. Tècniques de recollida de dades	20
5.2.1. Tècniques documentals: Arxius i fotografies	20
5.2.2. Observació participant	24
5.2.3. Entrevistes	25
5.3. Instruments de recollida de dades	26
5.3.1. Quadern de camp	26
5.3.2. Guió de l'entrevista	26
5.3.3. Guia d'observació	27
5.3.4. Ètica i confidencialitat	27
6. Exposició i anàlisi de dades	28
6.1. La història familiar en el context del país	28

6.1.1.	Dels pobles a la ciutat.....	28
6.1.2.	Consolidació a Barcelona.....	29
6.1.3.	El naixement del clan i canvi de residència	30
6.1.4.	Vida quotidiana durant la Segona República	30
6.1.5.	Un desaparegut i parelles separades per la guerra civil	32
6.1.6.	Malalties i infortunis	32
6.1.7.	Estudiar en temps convulsos	35
6.1.8.	El clan es fa gran	35
6.1.9.	Diàspora i diversitat de governs	36
6.2.	L'evolució de les estructures i famílies	36
6.2.1.	Les parelles.....	37
6.2.2.	La descendència: els fills.....	44
6.2.3.	Sota el mateix sostre.....	52
6.2.4.	Sobre els parts, la maternitat i la cura dels infants	52
6.2.5.	La configuració del clan	54
6.2.6.	Les festes i alguns rituals del clan	55
6.3.	Xarxes familiars i xarxa de cura	57
6.3.1.	Xarxa bàsica de cura infantil	58
6.3.2.	Interdependència: xarxa de solidaritat adulta.....	58
6.3.3.	Xarxa de suport a la dependència i al final de la vida.....	61
6.3.4.	Doble xarxa de seguretat, el padrinatge	63
6.4.	Mobilitat residencial i mobilitat social	65
6.4.1.	El Cens de 1860 com a punt de partida.....	66
6.4.2.	Motius per emigrar	68
6.4.3.	La població obrera a Catalunya i a Barcelona.....	69
6.4.4.	Deixar la ciutat i adaptar-se a un nou context	69

6.4.5. Mobilitat social.....	72
7. Conclusions	78
7.1. Canvis generacionals i models de família.....	78
7.2. Xarxes de cura	78
7.3. Formació i mobilitat residencial	79
8. Bibliografia.....	81
9. Apèndixs.....	85
9.1. Guions de les entrevistes.....	85
9.2. Carta de parentiu	86
9.3. Arbre genealògic.....	92

---

2. Introducció i agraïments

En aquest primer apartat del treball plantejarem l'origen de la recerca, l'interès personal i com s'ha anat transformant en una activitat acadèmica amb la col·laboració de moltes persones a les que volem donar les gràcies explícitament.

2.1. La troballa de les capsas, l'arxiu i la pregunta

L'any 2016 va morir la meva mare, amb 87 anys, que vivia en un pis de lloguer d'uns 60 m², un segon sense ascensor, a l'Eixample Esquerra de Barcelona. En aquest minúscul habitatge hi havíem viscut abans amb l'àvia, els pares i les germanes. La tieta quan era soltera i treballava lluny, també hi dormia alguns caps de setmana.

Com que el propietari del pis volia fer-hi algunes reformes i tornar-lo a llogar ens vam haver d'apressar a desmuntar i repartir tot el que hi havia. Alguns electrodomèstics i la roba van a anar a parar a entitats socials. El mobles, massa gastats, van acabar a la deixalleria. El parament de la llar es va repartir entre els familiars i la sorpresa va ser trobar en el fons d'un armari un munt de fotografies i documents, curiosament plegats en unes capsas de bombons.

Uns anys abans havia mort la germana del pare, deixant, entre molts altres records, una capsa de cartó amb una etiqueta que deixa simplement "Retrats antics". El pis també es va buidar i em van oferir uns quants objectes: llibres de Joan Amades, unes làmpades, estris de cuina i la misteriosa capsa de cartró que gairebé pesava cinc quilograms.

A la família hi ha mentalitats pràctiques que creuen que el que no s'ha fet servir el darrer any ha d'anar a la brossa i d'altres que pensen que som el que som gràcies a un determinat passat que ens ha anat conformant.

Com que a les capsas hi havia documents que mai no havia vist ni en coneixia la importància, va ser necessària la recerca de col·laboradors externs per començar a desxifrar-los. Com per art d'encanteri, a les 4es Jornades Nacionals de Patrimoni Etnològic¹ dedicades a la Memòria Popular (La Roca del Vallès, el novembre de 2018), vaig conèixer la Susanna Muriel, arxivera professional. A part d'organitzar arxius institucionals, una part de la seva activitat consisteix en formar el que anomena 'arxiviers domèstics', persones que volen conservar els records fotogràfics familiars, tant per al gaudi personal com per documentar aspectes concrets de les tradicions, les famílies o els barris. Com a regal de Reis, vaig demanar unes quantes sessions particulars per veure què fèiem amb tot aquell llegat real i sentimental.

1

https://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/dgcpt/05_documents_i_recursos/02_jornades_estudis_leg/02_recerca_proteccio/patrimoni_etnologic/4es-jornades-nacionals-de-patrimoni-etnologic/index.html

La Pandèmia de la COVID 19 ens va agafar amb la feina començada i amb moltes hores de reclusió a casa per poder endreçar i investigar el passat familiar. Tot plegat mentre seguia estudiant antropologia a la URV-UOC i molt concretament l'Antropologia del Parentiu.

Entre la documentació que vam ordenar hi havia el certificat de casament dels avis paterns, l'any 1922. La celebració (imaginada) del centenari de la gènesi d'aquesta branca familiar ens va portar a reflexionar sobre què els podríem explicar actualment de la seva herència genètica. I van sortir un gran nombre de preguntes sobre la cohesió del clan, el nombre de fills, la posició econòmica i social, la proximitat de les relacions, l'origen i la diàspora, etc. Amb una selecció de fotos comentades es va preparar un dossier extens per a les germanes i cosines. Porta per títol: La família té unes capses de records: cent anys de memòria familiar. La intenció és que serveixi, i serveix, de base per explicar la història als fills i néts, però també per compartir els records i les experiències personals cada cop que ens trobem.

No recordo que mai els avis o les pares parlessin d'un oncle desaparegut a la Guerra Civil, però que ara, gràcies a les cartes que va escriure des del front, potser es podrà localitzar a través del programa d'identificació genètica de restes òssies de persones desaparegudes de la Direcció General de Memòria Democràtica de la Generalitat de Catalunya.

Aquests fets són els que han portat fins a la redacció d'aquest treball que només recull una part de la informació, emmarcada en un context universitari, que proporcionen els documents i les imatges de les capses de cartró. Ens hagués agradat contestar totes les preguntes que han sorgit a la recerca però és pràcticament impossible.

2.2. Problema de recerca i objectiu general

Convertir una col·lecció atzarosa de documents en un problema de recerca ha suposat moltes hores de lectures, reflexions en totes direccions, comentaris i assessoraments i, finalment, fer una conceptualització de tot plegat per veure l'interès que pot tenir en un món acadèmic.

Probablement el treball s'hagués pogut enfocar des de diverses vessants perquè les visions sobre la família es poden considerar una mena de calidoscopi multicolor. Per la limitació inherent al tipus de treball de grau, però, ens va semblar convenient centrar-nos en tres aspectes:

- 1) L'evolució dels models de família des de finals de segle XIX al primer quart del XXI
- 2) El sistema de cura entre els membres d'una família, que passen per atendre els infants i els vells, però també per l'auxili en moments econòmics i sentimentals complicats.
- 3) La diàspora familiar motivada, bàsicament, per l'ascens social vinculat a la formació i la feina.

En definitiva, el problema de recerca es podria formular en aquests termes:

Evolució i valoració d'un llinatge familiar des del món rural a la internacionalització, passant per la ciutat de Barcelona, durant el segle XX.

2.3. Agraïments

Aquesta mena de treballs no seria possible sense la col·laboració de moltes persones i entitats. Cal donar les gràcies, molt especialment a la URV i a la tutora Montserrat Soronellas, per la direcció amable i segura que en alguns moments ha depassat la meua capacitat de treball i d'assimilació. Amb l'agraïment, també les meves excuses per les preguntes que encara no hem fet i per les que no tindran resposta en aquestes pàgines.

A la Màrian per les estones robades, pel suport incondicional, per l'acompanyament sobre el territori i per les discussions sobre el perquè de les situacions familiars, antigues i modernes.

A les germanes, cosines i nebots que han aportat les seves vivències, que s'han fet preguntes i que han col·laborat per buscar respostes.

A les parelles que ha hagut d'escoltar un grapat de velles anècdotes explicades amb diferents veus.

A les estones confegint els àlbums amb més dos mil de fotografies familiars, moltes vegades acompanyades de dinars i hores de tertúlies.

Però també al personal d'arxiu. Leonor Parreu, arxivera del Bisbat de Sant Feliu de Llobregat; Patricia Álvarez, arxivera de Puigdàlber com a arxivera itinerant de la Diputació de Barcelona; Sr. Pere del Registre de la Propietat de Cornellà de Llobregat.

I, sense cap mena de dubte, a totes les dones de la família extensa que s'han ocupat i es preocupen contínuament per mantenir el contacte i el 'clan' força unit, tant a través del telèfon com de les múltiples trobades familiars que reforcen els vincles simbòlics i reals.

---

3. Conceptes o àmbits teòrics

Abans d'entrar a revisar les dades que aporten els documents, repassarem una part dels estudis que s'han fet sobre la família, des del punt de vista de la terminologia i de com han variat en el temps i en els països. La influència de les creences religioses i de la industrialització han sigut cabdals en la definició del concepte. Les millores sanitàries i la redistribució de rols dins de les parelles ha fet variar les estructures i la descendència. Ho farem atenent els tres grans aspectes que ens proposem abordar, l'evolució de la família, especialment en el context urbà, la xarxa de cura i la mobilitat tant des del punt de vista residencial o geogràfic com des del punt de vista social i econòmic.

3.1. L'evolució de la família contemporània

Els termes “família, casa, parentiu,” els hem sentit tantes vegades que els donem per descomptat i suposem, potser erròniament, que tothom entén el mateix. En paraules de Martine Segalen (2006:23): “Família és un terme polisèmic que designa simultàniament, individus i relacions”. En la mateixa direcció s'expressava Flandrin (1979) destacant els diferents significats que pot tenir el terme i l'ambigüitat que porta associada. En un sentit ampli, pot significar les persones unides per matrimoni o la successió d'individus que descendeixen els uns dels altres, és a dir, un llinatge o dinastia. També es pot considerar una família el conjunt de persones que viuen sota el mateix sostre, i més especialment, el pare, la mare i els fills. I a més, estudiant les definicions de diccionaris anglesos i francesos de diferents èpoques, destacava que no ha sigut sempre així ni a tot arreu.

De tota manera, si parlem de família amb un advocat, un treballador del registre civil o un sociòleg, l'abast i les implicacions poden ser molt diferents. En un primer cas, podem estar parlant de drets d'herència, en el segon, dels noms que ha de portar un infant, i en el tercer, dels rols i afectes que vinculen persones diferents. Per això ens cal fer algunes puntualitzacions de com es veuen els conceptes des de l'antropologia i com els farem servir en aquest treball.

El terme família el reservarem pel conjunt de progenitors i descendència. Normalment, pare, mare i fills, tot i que pot ser que manqui algun element d'aquesta tríada. Per a les persones que conviuen en un mateix habitatge parlarem de grup domèstic. Habitualment serà una família, però que pot incorporar parents propers com oncles o avis. Reservarem el terme parents per a les branques laterals d'una família, que no viuen junts, però poden tenir patrimoni o negocis en comú.

Si en alguns moments la família s'associava conceptualment al patrimoni i a la dependència d'un pare de família (Flandrin, 1979), els indicis actuals ens porten a desvincular aquestes

relacions fins a plantejar la minva en el valor del pare i del patriarcat que ha deixat de considerar-se 'natural'. Es tendeix a una família ultramoderna que segueix els principis de llibertat, igualtat i individualisme (Flaquer, 1999). Traduint al català les seves pròpies paraules: "El patriarcat està ferit de mort perquè ha perdut la seva legitimitat. Actualment no és políticament correcte defensar el dret dels homes a manar (...) però en absència de legitimitat resultarà difícil el seu manteniment a llarg termini" (Flaquer 1999:16). Potser s'haurà de parlar, com suggereixen alguns autors que cita Flaquer, de família postnuclear² o família postfamiliar³.

3.2. Les relacions de parentiu a la societat urbana

Hi ha força treballs sobre parentiu en medi rural i la formació de llinatges. També sobre famílies burgeses de Barcelona, però s'ha aprofundit menys sobre relacions i evolució familiar en el cas de famílies treballadores, assalariades o autònomes.

L'any 1995, Xavier Roigé (Frigolé, 1995) afirmava que s'havien fet un gran nombre d'estudis sobre parentiu, tot i que la majoria es referien a societats molt allunyades o camperoles i dubtava que tot aquest bagatge fos suficient per valorar les noves formes de família, especialment a la ciutat. Proposava dues hipòtesis de partida per fer una síntesi de les aportacions teòriques que han configurat l'antropologia del parentiu.

"La primera és que al llarg de les diferents teories antropològiques que més han influït en l'estudi del parentiu (evolucionisme, funcionalisme, estructuralisme) hi ha un mateix paradigma o projecte teòric bàsic consistent a explicar la vida social com a resultat de l'establiment d'unes normes que estructuraven les pràctiques i les representacions de les pràctiques, normes assumides pels membres d'una societat (X. Roigé, 1995:73).

La segona és que una bona part dels problemes provenen de la perspectiva jural i estructural. I segueix afirmant que, simplificant, es podria parlar de tres enfocaments (X. Roigé, 1995:74):

- El normativista: l'estudi de les regles, normes, codis, lleis.
- El fenomenològic o interaccionista que considera l'interès de les interaccions socials, sense evitar el conflicte. Cada acte social es pot veure com a fruit de negociació i acord o desacord entre actors amb interessos particulars.
- El praxiològic, més recent que, a part del sistema de relacions, té en compte la dialèctica amb les disposicions estructurades en què s'actualitzen i que tendeixen a reproduir-les.

Però les idees sobre la relació entre el parentiu i la industrialització ha anat variant. Segons Martine Segalen (2006:79) una de les teories que va tenir més ressonància va ser la de Talcott

---

² Donati, Pierpaolo. (1998). *Manuale di sociologia della familia*. Roma-Bari, Laterza.

³ Beck-Gernsheim, Elisabeth (1998b). On the Way to a Post-Familial Family: From a Community of Need to Elective Affinities. *Theory, Culture and Society* 15 (3-4): 53-70.

Parsons que afirmava que els processos d'industrialització segmentaven la família aïllant-la de la xarxa de parentiu, reduint-la al grup domèstic i amb pocs fills. Aquest petit grup domèstic tenia com a gran responsabilitat l'educació dels fills de manera racional i eficaç. El pare tenia un rol instrumental garantint la relació amb la societat i la mare tenia un rol expressiu a l'interior de la família. La tesi és funcionalista perquè estava en sintonia amb les característiques econòmiques de la societat contemporània.

Però estudis posteriors han demostrat que el trencament amb els parents no s'ha produït i que es mantenen les relacions a totes les societats de manera que permeten el suport psicològic de les identitats familiars, el suport econòmic, i la col·laboració en l'educació dels fills i les tasques domèstiques.

Segons Segalen (2006:250), la família occidental tal com l'entendem al segle XXI és un invent relativament modern condicionat pel paper de l'església catòlica. I és més, "la família conjugal que associa dos companys que s'han escollit més o menys lliurement és una figura poc corrent en la varietat dels models familiars". Aquesta unió resulta estranya a societats on hi ha grans diferències d'edat dins de la parella, molts solters, o matrimonis polígams, per exemple.

Segalen cita Goody per afirmar que l'acció de l'Església ha modelat la societat familiar europea i als llocs on s'ha portat el cristianisme. A partir del segle IV va prohibir l'adopció, la poligàmia, el divorci, el concubinat i les segones núpcies posant l'accent en el consentiment dels esposos i en la llibertat de fer testament. "A partir del segle XII el matrimoni es converteix en un sagrament, el que reforça el pes de la institució" (Segalen, 2006:251). Entre els segles XI i XII l'Església es converteix en un gran propietari rústic a resultes de les herències que rep per tenir cura de les ànimes difuntes. La prohibició de casament entre parents fins al setè grau del segle XII va fer que s'haguessin de dispersar els patrimonis familiars.

El model anglès de família, abans de la industrialització, va seguir una trajectòria diferent, especialment entre els que no depenien de la terra. La parella, conscient de la càrrega que suposava mantenir i criar els fills, els posava a treballar molt joves, a partir de set anys, de manera que quan eren quasi adolescents es podien valdre per ells mateixos sense esperar les herències de la família. Val a dir que a les Illes Britàniques la influència cultural de la romanització és menor que a la resta d'Europa (Segalen 2006:253 citant un estudi de MacFarlane). El matrimoni anglès, després del segle XIV fins 1850 és un matrimoni 'maltusià', vinculant una alta taxa de celibat i una edat elevada en els casoris.

Els estudis d'entre 1930 i 1960 es referien a un model històric ben específic: un matrimoni monògam amb els conjugues joves i que mantenen relacions molt laxes amb les seves xarxes de parentiu. Marit i muller tenen rols diferents. Però aquesta estructura és efímera a les societats industrials. És una figura transitòria entre els models conjugal clàssics i els que s'estan produint actualment. Les primeres observacions sobre els efectes de la industrialització en àrees urbanes feien pensar en l'aïllament de la família nuclear però els estudis detallats van demostrar que els vincles entre els grups familiars seguia sent molt

important tot i que el sosteniment no depenia únicament del parentiu i no hi havia propietats que llegar, com passava en les famílies rurals (Bott, 1990).

A finals del segle XX es debat sobre l'equilibri entre individualisme i les solidaritats parentals. “La inversió en el matrimoni seria menys rentable que la d'una carrera (..) i sembla cada cop més fràgil” (Segalen 2006:253). Potser per això es retarda l'edat de casar-se i de tenir fills i augmenten els divorcis. La lògica demogràfica fa pensar que l'edat del matrimoni i la taxa de divorcis no podran elevar-se indefinidament. (Segalen 2006:235 comentant les dades de Davis⁴, 1985)

3.3. Les migracions i la mobilitat social

El títol de la recerca ja dona una certa idea sobre les mobilitats geogràfiques que ha tingut la família. En primer lloc, cal deixar constància que no estudiem una nissaga familiar vinculada a una propietat agrícola, sinó, ben al contrari, es tractarà d'una colla de persones que s'han hagut d'adaptar a viure als llocs on han trobat feines. Les partides de baptisme, casaments i feines actuals permetran fer un recorregut per la geografia. En alguns casos podrem entrevistar els protagonistes i en d'altres caldrà recórrer a les dades estadístiques per intentar comprendre el motiu del desplaçament.

Una de les preguntes que ens hem fet repetidament sobre la família que estudiem és si amb el pas dels anys ha millorat o empitjorat el seu nivell social i econòmic. En un primer moment vam pensar que només veient les titulacions acadèmiques assolides podria ser un bon sistema de comparació, però la realitat demostra que la formació no té una relació directa amb el nivell social. Per aquest motiu, vam seguir investigant sobre possibles maneres de determinar la classe social i els possibles moviments, tant dins de la mateixa classe i generació (intrageneracional) com entre diferents generacions de pares i fills (intergeneracional). La publicació *Educació i mobilitat social a Catalunya* de Martínez i Marin (ha estat el text bàsic de referència, tant per la metodologia com per la comparació internacional.

L'esquema de classificació més utilitzat en l'estudi comparatiu de les desigualtats d'oportunitats i la mobilitat social és el denominat EGP per Erikson, Goldthorpe i Poraocarrero, fruit del projecte CASMIN⁵. Els tres autors partien de 36 categories laborals que més tard van agrupar en 11, que es poden reduir a 7, 5 i 3. L'esquema EGP, a diferència d'altres autors que identifiquen l'estructura social per gradació d'ocupacions, ingressos o prestigi, “es construeix com un esquema relacional entre classes que en captura les relacions socials de desigualtat i poder i que integra diversos eixos de divisió” (Martínez & Marin, 2010:36).

---

⁴ Davis, K. [Kingley]. (1985). (Coord.) Contemporary Marriage. Comparative Perspectives on a Changing Institution. Russell Sage Foundation.

⁵ *Comparative Analysis of Social Mobility in Industrial Nations* (CASMIN) 1988 finançada per la Fundació Volkswagen i base de la publicació d'Erikson i Goldthorpe el 1993.

Taula 1: Esquema de classes socials EGP	
Classes de servei	I Empresaris, directius i alts càrrec
	II Professionals superiors experts
Classes intermèdies	III IIIa) Empleats no manuals de rutina administrativa IIIb) Empleats i oficis de serveis.
	IV IVa) Petita burgesia amb menys de deu assalariats IVb) Menestrals i treballadors autònoms IVc) Pagesos propietaris
	V Quadres i tècnics auxiliars
	VI Treballadors qualificats i artesans manuals
	VIIa Treballadors semiqualficats i no qualificats dels serveis, la construcció i la indústria. VIIb Jornalers i peons agraris
Font: Martínez, X. i Marín, A. (2010). <i>Educació i mobilitat social a Catalunya</i> . Fundació Bofill. Pàgina 35.	

3.4. La xarxa familiar com a xarxa de suport

Mantenir l'espècie *Homo* requereix la reproducció dels individus, i això es fa generalment a través de la família, tingui l'estructura que tingui. Més enllà d'aquesta funció procreadora, l'agregat de persones de diferents edats i amb diferents rols sembla imprescindible per reproduir la societat i fer-la avançar.

“Els sistemes familiars i de parentiu representen models latents d'ideal i de comportament” (Flaquer, 1998:123). El parentiu és un entramat de categories que serveixen per fer classificacions relatives i binàries (pare-fill, oncle-nebot) que marquen diferències generacionals, sexuals, de consanguinitat, d'afinitat, etc. Cada categoria estableix drets i deures. El sistema de parentiu es pot estudiar com un codi que pot ser útil per desxifrar relacions.

Els drets i deures derivats del parentiu estan cada cop més influïts per la llei i la política social (Flaquer, 1998:125). La llei és com la moral però acompanyada de sancions diferents. A les nostres lleis hi ha l'obligació de prestació d'aliments (en sentit ampli, que inclou la formació,...) entre parents. El Llibre 2n del Codi Civil, als articles 222.35 i 237.1, es recullen aquestes obligacions.

La família és un agregat d'oci i consum, plataforma d'ubicació social, nucli de relació social, palanca per constituir el patrimoni, suport a la recerca de feina, recolzament en cas de crisi i unitat de cura assistencial i de salut. Les xarxes familiars segueixen essent molt actives, tot i que ara es facin des de diferents llars. Potser per això els familiars prefereixen viure en barris o localitats properes, per mantenir els contactes i exercir la solidaritat intergeneracional. La família comparteix amb l'Estat algunes funcions com l'ensenyament o la cura assistencial.

La família, a part de cobrir necessitats físiques, també produeix equilibri emocional perquè el sistema econòmic necessita treballadors a punt i ben cuidats. La societat depèn de les famílies en aquest tema atès que les polítiques públiques de benestar no estan prou desenvolupades. Entre les funcions de la família trobem també de la posició social del fills, i és per això que s'implica intensament en qüestions materials i de supervivència com és la recerca de feina o la dotació d'un habitatge. La família té una alta funcionalitat: dos terços dels espanyols diuen que han trobat feina a través dels contactes familiars. I també perquè els pares allotgen els fills fins que es poden emancipar. Però com que cada cop hi ha menys mestresses de casa, i més jubilats, pot arribar a haver-hi més demanda que oferta.

A diferència dels EUA, a Catalunya hi ha menys mobilitat per feina perquè les famílies es vinculen al terror i als parents que representen un pes important en la presa de decisions i canvis. Si treballen els dos pares, cal estar a prop dels avis que ajudaran en l'educació dels néts. Hi ha una clara divisió de les tasques en funció del gènere i de les generacions. Els joves i els vells estan a càrrec de les famílies, a diferència d'Europa del Nord on l'Estat juga un paper important.

Els clans ens semblen arcaics i inapropiats, però funcionen. En opinió de Flaquer (1998) falten polítiques de protecció de la família després de la transició democràtica i la sortida al mercat de treball de les dones. La desaparició de les mestresses de casa ha fet canviar moltes coses. Potser es podria incorporar l'home a les feines domèstiques per intentar equilibrar les diferents tasques dins de la unitat familiar. Potser en un futur proper caldran més feines amb professionals remunerats per atendre infants i vells. El concepte de mestressa potser serà obsolet a la propera generació perquè les dones amb carrera ni s'ho plantejaran. La millor manera de crear noves famílies és generar llocs de feina (Flaquer, 1998:147). Actualment formar una família requereix grans dosis d'optimisme, entrega i esforç. Caldria una nova manera de fer política, tant des de les posicions de dretes com de les d'esquerreres, per mantenir la producció i la reproducció.

---

4. Objectius, hipòtesis, idees prèvies

Un cop ens situem entre el context acadèmic i la documentació disponible, podem concretar els objectius de la recerca a partir de les hipòtesis i idees prèvies.

4.1. Objectiu general i objectius específics

L'objectiu general del treball es podria formular dient que ens centrarem en estudiar, en un segle i mig a la ciutat de Barcelona, els canvis en els models de família, de responsabilitats en la xarxa de cura i de la mobilitat social i residencial d'un grup familiar.

I com a objectius més específics i operatius:

- Descriure i comparar els models de família, les relacions intergeneracionals i els rols conjugals en el període analitzat.
- Analitzar les xarxes familiars com a xarxes de cura i suport.
- Estudiar les mobilitats residencials i laborals com a indicadors de classe social.
- Valorar la relació existent entre la formació, la mobilitat laboral, l'economia i l'estructura familiar.

4.2. Hipòtesis i idees prèvies

Cadascun dels objectius específics parteix d'unes idees prèvies que es converteixen en hipòtesis de treball i que contrastarem o rebutjarem estudiant un cas concret a la ciutat de Barcelona durant el segle XX.

- Les famílies han disminuït de mida i tendeixen a disgregar-se en petites unitats. Els matrimonis es poden trencar abans que la mort separi els conjugues.
- La possibilitat d'obtenir els ingressos suficients per mantenir la família és el motiu de la major part dels canvis residencials. Les migracions, del camp a la ciutat i de la ciutat a d'altres països, estan vinculades a la formació, molt bàsica en un context rural i més elevada a les grans conurbacions. El vincle entre formació, feina i salari hauria d'estar equilibrat.
- En un context urbà les xarxes de cura s'articulen en base al parentiu i a la proximitat física. Però quan aquests recursos són insuficients, la cura es resol mitjançant l'externalització a persones retribuïdes.

- El nivell de formació aconseguit pot ser una de les palanques d'ascens social i econòmic, tot i que no es pot establir una vinculació directa. Trobem, per exemple, llicenciats que han d'acceptar feines de nivells inferiors perquè no hi ha prou oferta de feines del seu nivell de formació. Per contra, també és difícil ascendir socialment sense la formació necessària.
- La possibilitat de tenir feina en un indret determinat condiciona la residència familiar. Com a punt de partida, a finals del segle XIX, trobem que la ciutat de Barcelona es consolida com a gran centre d'atracció d'immigració del camp i d'altres ciutats espanyoles. Però si la ciutat no ofereix prou oportunitats laborals, o s'encareix per la gran demanda d'habitatge, genera una diàspora cap a indrets més econòmics com poden ser pobles més petits o cap a ciutats amb nivells retributius més elevats que estigui d'acord amb la formació aconseguida.

---

5. Metodologia i tècniques d'investigació

Per organitzar la recerca hem considerat que la perspectiva processual, que posa l'accent en veure les contradiccions entre les normes establertes i la pràctica real, podia ser una bona manera d'enfocar els objectius. Ens permet també evolucionar seguint les troballes durant el procés. L'antropòleg no serà un espectador distant i imparcial perquè està completament implicat en el procés.

5.1. Perspectiva processual

Una de les moltes maneres de fer i entendre l'antropologia com a ciència, seguint les orientacions de Malinowski, parteix de l'observació participant. Però repassant el desenvolupament conceptual dels darrers anys veiem que les perspectives teòriques han evolucionat de tal manera que representen maneres molt diverses d'estudiar els fets i els processos. Podem imaginar l'antropòleg com un observador objectiu i imparcial, o bé podem suposar que no serà capaç d'entendre cap fenomen si no s'hi involucra personalment. Podem intentar trobar una lògica universal per a qualsevol acte humà o bé el podem estudiar com a cas únic en un moment i context històric determinat.

Superant el funcionalisme i l'estructuralisme, l'enfocament processual aborda el problema del canvi d'una manera peculiar: els sistemes socials apareixen com elaboradors de les seves pròpies teories (Garmendia, 1978:73). Els canvis social i les adaptacions de les persones són substancials dins de la societat (Garmendia, 1978:78). Només cal pensar, per exemple, en com han canviat les regles de matrimoni a la nostra societat, passant de criteris polítics i econòmics a factor relacionats amb l'amor romàntic o la llibertat individual per escollir.

Entre els diversos aspectes de l'enfocament processual hi ha la tensió no resolta entre dos eixos: ordre i conflicte, i una perspectiva funcional sincrònica i una dinàmica diacrònica. Els individus estan immersos en una doble influència, irresoluble, de constrenyiment i llibertat. També semblen coexistir dues formes processuals: una singular i una plural que no depenen del temps. Procés no es redueix a la descripció ni reconstrucció contextual d'esdeveniment encadenats en el temps (Gaztañaga, 2014:45) sinó que té més a veure amb l'enfocament que alimenta la mirada de l'analista en el terreny i més enllà: descripcions fenomèniques, ambicions teòriques, honradesa metodològica i reflexivitat epistèmica.

En definitiva, hem abordat la reconstrucció etnogràfica d'una família a partir d'un procés de reconstrucció combinant documents històrics, fotografies i entrevistes personals que recullen situacions actuals, records i interpretacions dels protagonistes. Tot plegat, enfocat en tres aspectes que poden ser conflictius: el model de família, el sistema de cura i la mobilitat geogràfica i social. En l'anàlisi de la trajectòria d'una família al llarg del segle XX trobem

la unitat d'observació ideal per entendre les transformacions familiars en el context dels canvis profunds que s'han produït en el sistema social, econòmic, cultural i demogràfic al llarg del segle XX. Amb aquesta aproximació diacrònica aconseguim revisar les estratègies socioeconòmiques i demogràfiques que adopten les persones, en les seves vides quotidianes, per adaptar-se a les circumstàncies estructurals i conjunturals del context canviant del segle XX.

Mètode genealògic i narratives familiars

“En antropologia social s’ha anomenat mètode genealògic el conjunt de tècniques encaminades a recollir informació referida al parentiu” (Comas d’Argemir, 2004:133). Aquestes metodologies són útils per establir relacions entre parents, però a més, aporten molta informació com ara aspectes de l’organització social, filiació i herència, migracions, canvis en el sistema de vida, cerimònies i pràctiques implícites en el sistema matrimonial. També permet recollir la dimensió i composició de les famílies, la fertilitat, els intercanvis matrimonials, etc. Com deia Rivers “fa possible investigar problemes abstractes sobre una base purament concreta” (citada a Comas d’Argemir, 2004:135). Tanmateix cal acotar el que s’entén per parents perquè podem estar parlant d’un sistema lineal o en xarxa, vertical o horitzontal com puntualitza Lévi-Strauss al pròleg de la *Historia de la família I* (Burguière; Klapsich-Zuber; Segalen; Zonabend, (dirs.), 1988:11). “Les genealogies no es basen en lligams biològics, sinó que són més aviat artefactes socials; són una manera d’organitzar els lligams biològics (...), té una naturalesa social, i per tant, esdevé diferent a cada grup humà” (Comas d’Argemir, 2004:138).

Es poden considerar dues gran maneres d’obtenir informació, segons Barnard i Good (1984, citada a Comas d’Argemir, 2004:139): 1) genealogies objectives a partir de dades de diferents fonts com ara censos de població o empadronament; 2) Genealogies subjectives, tal com les perceben persones o grups determinats. També hi ha genealogies normatives o idealitzades que reflectirien el que seria ideal.

Vegem els quatre mètodes principals que farem servir.

Els grups residencials i els cicles familiars. Laslett, el 1972, proposà analitzar els padrons de les cases i classificar els lligams de parentiu. Segons la quantitat de persones sota el mateix sostre i les seves relacions estableix 6 categories i 24 classes. (Comas d’Argemir, 2004:140-141). Com a objecció es discuteix si estructura familiar es pot identificar amb grup residencial. És una mena de foto fixa que es pot repetir amb els anys i així permet veure el trànsit entre generacions i la lògica de la reproducció familiar (Comas d’Argemir, 2004:142). És força útil en el nostre cas per veure com han evolucionat els grups residencials.

Taula 2: Classes de grups familiars sota el mateix sostre	
Categoria	Classe
1. Solitaris	a) Vidus b) Solters o amb estatut conjugal indeterminat
2. Sense família	a) Germans coresidents b) Parents copresidents c) Persones sense relació evident

3. Famílies simples	<ul style="list-style-type: none"> a) Parelles casades sense fills b) Parelles casades amb fills. c) Vídues amb fills d) Vidus amb fills
4. Famílies esteses	<ul style="list-style-type: none"> a) Estesa ascendent b) Estesa descendent c) Estesa colateral d) Combinació de 4a-4c.
5. Famílies múltiples	<ul style="list-style-type: none"> a) Nucli secundari ascendent b) Nucli secundari descendent c) Nuclis col·laterals d) <i>Frèrèches</i>
6. Estructura indeterminada: família troncal i <i>frèrèches</i>	<ul style="list-style-type: none"> 5b 5b + 5a 5b + 5a + 4a 5d 5d + 5c 5d + 5c + 4c 5d + 5c + 4c + 2a
Font: P. Laslett (1972) adaptat per Comas d'Argemir (2004:141).	

Les cartes de parentiu són reconstruccions de relacions de parentiu a partir d'un *Ego*. És una part de la xarxa de relacions d'un individu. Bott (1990) va fer servir el mètode l'any 1957 recollint informació respecte l'organització social i familiar al Regne Unit. És útil per estudiar cadenes migratòries, especialment quan hi ha recolzament i concentració per barris formant conglomerats familiars (Comas d'Argemir, 2004:144) per on circulen béns i serveis. Els conglomerats familiars evolucionen més ràpidament com més ràpida és la mobilitat social ascendent dels individus més joves. Potser marxen del barri i hi ha fusions i fissions contínues. Les cartes també permeten veure el paper de les xarxes de suport entre les dones.

Establirem la nostra carta de parentiu, a partir dels epígrafs que proposa Comas d'Argemir (2004:146) amb: núm., nom i cognoms, edat, ofici, lloc de naixement, lloc de residència i relació amb l'ego. No hem considerat que la terminologia sigui rellevant en aquest context. Com a millores, afegirem les dates de naixement i mort, si s'escau, un epígraf de formació que va semblar important per a l'ascens social i substituïrem el lloc de residència actual per un camp més ampli amb les diferents poblacions on s'ha viscut. En comptes de terminologia s'ha fet servir un apartar general d'observacions que podien ser d'interès per al treball, com per exemple una residència forçada per escolarització en internat. Tanmateix, no s'inclou a l'annex per no fer-lo excessivament llarg.

Les genealogies. Una genealogia no acostuma a reconstruir tots els ancestres possibles d'una persona sinó els pertanyents a una de les branques més rellevants. Com que el sistema cognaticí segueix una progressió geomètrica tindríem massa antecessors i normalment escollim una branca, un cognom des del qual es rastreja la relació parental. En aquest treball, la branca més desenvolupada és la paterna, tot i que de la branca materna tenim un gran arbre genealògic amb dates i fotografies que va tancar un membre de la família l'any 2010, una

representació que ens és útil per comparar el nombre de fills, l'edat de casament, etc. entre diferents generacions. Als documents de bateig antics hi ha relacionades persones properes a la família que fan de padrins però que no sempre s'han tingut en compte. D'alguns només en coneixem el nom i no el grau de parentiu. Poden ser oncles, tietes o familiars sense relació directa.

Les narratives familiars. “La memòria i les freqüentació familiars són selectives: la gent no tracta de la mateixa manera tots els parents que tenen un mateix grau de relació, i tampoc no els recorda de la mateixa manera” “Les narratives familiars estan constituïdes per tots aquells elements textuais que d'una manera o d'una altra parlen de família, recorden determinats personatges, llocs i esdeveniments concrets que són referents de la identitat familiar”. (Comas d'Argemir, 2004:150). S'han utilitzat fotografies, records de viatges, regals o altres rituals familiars, amb valor simbòlic més que no pas material. És una de les maneres que disposa un grup social de construir la identitat. Els fets històrics s'estructuren en base al record del passat: el temps de la família organitza el temps històric.

En el nostre cas, durant la recerca, en dinars i trobades més o menys formals s'han registrat al quadern de camp les anècdotes i situacions que es rememoren. Com que en els contactes circula molta informació, a la carta de parentiu queda clar que hi ha manca d'informació dels cosins de la banda materna. Com veurem al capítol 6, el nucli més proper de la família, autodenominat “el clan” es va forjar durant els 20 anys de vacances conjuntes, la xarxa de solidaritat per superar els tràngols, els projectes compartits i també a durant les celebracions festives com el Nadal o Reis.

5.2. Tècniques de recollida de dades

Les dades que farem servir són de tipus diferent i requereixen aproximacions específiques. Des de la interpretació de les imatges professionals i estereotipades, al registre de fets en un quadern de camp, les converses i trobades familiars, passant per entrevistes més o menys estructurades.

5.2.1. Tècniques documentals: Arxius i fotografies

Malgrat que l'objectiu fonamental del treball no és el de construir un arxiu, ha sigut necessari dotar-se de referents per poder endreçar els documents textuais i gràfics que hem anat trobant. Ha sigut de gran ajuda la proposta de Gifre, Matas, Soler (2013) en relació al Arxius Patrimonials. Tanmateix hem de comentar les grans diferències entre el nostre petit arxiu familiar i el concepte de fons patrimonial que defineixen els autors.

En primer lloc, hi tenim pocs títols de propietat patrimonial perquè no hi ha més que una propietat anterior a 1975. Tampoc hi ha herències vinculades al patrimoni agrari o rural ja que el nostre marc és urbà. La casa familiar i central va ser de lloguer fins el 2016. On sí coincidim és en què l'arxiu l'ha format i produït la família, en un sentit prou ampli com incloure diferents generacions i diferents habitatges. Per això, utilitzant la terminologia de Gifre, Matas i Soler (2013) estaríem davant d'un Fons Familiar més que patrimonial. No

estem estudiant una família antiga d'origen nobiliari sinó l'evolució des de la pagesia al proletariat urbà i el pas a la internacionalització.

Els anys 1861 i 1871 marquen una inflexió en els arxius patrimonials a Espanya per la creació del Registre de la Propietat i del Registre Civil que permeten donar testimoni públic de fets econòmics i socials. Els arxius de l'església catòlica, però, van molt més enrere.

La documentació del fons familiar recull poca informació de patrimoni (una casa) i de gestió patrimonial (llibretes de comptes, diners en metàl·lic,...), però, per contra, aporta molta informació familiar com fotografies, recordatoris i correspondència que pot ser "especialment interessant per a l'estudi de la vida quotidiana i de la mentalitat d'una època determinada (...) el pas dels anys converteix els documents en una font importantíssima com a testimonis del passat." (Gifre, Matas, Soler, 2013). Per l'època de formació de l'arxiu (darrera meitat del segle XIX i segle XX) no hi ha pergamins, sinó diferents qualitats de paper i fins i tot algunes fotocòpies.

No està decidit el destí que tindrà l'arxiu familiar però hem treballat amb la possibilitat de cedir-lo a l'Arxiu Municipal del Districte de l'Eixample, amb el qual ja s'ha entrat en contacte, si cap dels descendents no se'n vol fer càrrec. En qualsevol cas, es tindran en compte la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català i la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i documents.

Per garantir la preservació de les fotografies i ordenar-les per treballar, es va comptar amb el suport de l'arxivera professional Susanna Muriel (<http://susannamuriel.com>) que ens va aportar criteris de conservació. També es van seguir els criteris de Pau Maynés (2005) pel que fa la neteja elemental i la protecció de les fotografies amb materials de qualitat: Arxivadors Timecare (arteymemoria.com) confeccionats amb cartó Premier de qualitat d'arxiu permanent de 1.300 micres, sense àcids, lignina i clor, bosses de polièster per a fotografia lliures d'àcid i complint les especificacions ISO18916. Les fotografies s'han muntat sobre paper barrera de la casa Canson.

Per poder situar en el temps algunes imatges hem fet servir reiteradament el treball de Rodríguez i Sanchis (2013) que presenten un directori de fotògrafs d'abans de 1936. Moltes de les imatges més antigues estaven signades i portaven l'adreça del productor. A través del *Directorio de Fotógrafos en España 1851-1936*, hem pogut saber el període en que es van prendre les imatges a Barcelona, Saragossa o Alcoi.

En el moment de redactar aquestes línies, els fons personals sobre la família que estudiarem el formen uns 1.600 documents, un 24 % són textuais i la resta gràfics. El fons està dipositat en dos domicilis familiars però segueixen els mateixos criteris de classificació i registre. Bàsicament, cada seu porta les tres lletres del nom del arxiver, una identificació de la unitat d'arxiu i un número de codi. Durant el 2024 es treballa per avançar en l'ordenació de la documentació d'una tercera seu amb els mateixos criteris. Cada document té un codi únic de referència, un títol atribuït, la data si es coneix, el volum i suport, nom del productor si es coneix i observacions sobre el context. Es tracta d'una simplificació pràctica de les normes NODAC 2007 (Bernal, Magrinyà, Planes) que suggereix 26 elements de descripció. En qualsevol cas, es manté una àrea d'identificació, una àrea de context i una àrea de contingut

i estructura. No ha semblat necessari treballar en les àrees de condicions d'accés i ús i en la documentació relacionada que només s'ha fet servir en cas de comprovar que hi ha el mateix document en dues o tres seus. Tampoc s'ha especificat el control de la descripció perquè l'ha fet sempre la mateixa persona. Els documents estan relacionats en un documents excel que permet classificacions i se n'ha fet una còpia digital de treball.

Seguint les recomanacions de Gifre, Matas i Soler (2013) els documents s'han organitzat en quatre grans grups, tot i que de volum desigual.

- 1) Documentació constitutiva de patrimoni
- 2) Documentació d'administració
- 3) Documentació d'interès personal i familiar, no directament patrimonial
- 4) Documentació aliena

Arxiu Albert Torras (AAT). Documentació recuperada de diverses capsas de cartró i carpetes que van aparèixer en desmuntar el pis de lloguer on es va originar “el clan” a l'Eixample de Barcelona. Hi ha cartes, postals, imatges de mida corrent i també imatges grans emmarcades. Seguint els criteris de Susana Muriel, les unitats d'instal·lació per adaptar-se als diferents formats són: Una carpeta mida A2 per a fotografies de gran format, títols i records (G); 11 àlbum amb fotografies (A); un àlbum per a negatius (N), un àlbum per a postals (P) i cinc capsas de projectes (C) per als documents.

Arxiu Victòria Ros (AVR). Una bona part de la documentació que ens permetrà fer el seguiment d'una família és de tipus gràfic. Són fotografies de diverses mides i amb acabats diferents segons la moda de l'època. Les més antigues estan fetes per professionals, possiblement perquè les càmeres fotogràfiques encara no estaven a l'abast de totes les economies. Són fotos d'esdeveniments singulars com casaments o comunions. També formen part dels àlbums i arxiu familiar les fotos que van fer els mateixos protagonistes, primer en blanc i negre i posteriorment en color.

Arxiu Imma Pérez (AIP). Una de les conseqüències d'aquest treball ha sigut l'inici de la catalogació i arxiu de les fotografies d'un tercer domicili. Des del febrer 2024, diverses persones de la família ens trobem un parell de cops al mes per endreçar, arxivar i salvaguardar el patrimoni fotogràfic d'aquesta casa.

Els tres arxius correspondran a la família Pérez Fontals i als seus tres fills: Jaume, Joan i Carmen. Hi haurà també part de les branques familiars de les parelles. Teresa Torras, Maria Rovira i Antonio Ros.

Susan Sontag⁶ (2007:216) va escriure que una fotografia no és només una imatge, una interpretació de la realitat, és també un vestigi, un rastre directe, com una petjada o una màscara mortuòria. I a través de la fotografia prenem possessió subrogada d'una persona o cosa. Amb la fotografia establim una relació de consum amb els esdeveniments, tant dels

---

⁶ Les guardes del llibre *Sobre la fotografia* precisen que l'escriptora Susan Sontag (1933-2004) es considera “una de les màximes figures dels moviments intel·lectuals dels anys setanta (...). L'any 2003 li van atorgar el Premi Príncep d'Astúries”. El llibre es va escriure l'any 1973 quan les càmeres digitals encara no s'havien fabricat en sèrie ni existien els telèfons mòbils per al públic.

nostres com dels altres. I amb les còpies múltiples que es poden fer, adquirim informació que incorporem a la nostra experiència, tant si tenim àlbums familiars com arxius endreçats meticulosament (Sontag, 2007:216)

La relació entre les fotografies i la realitat s'ha debatut àmpliament basculant entre els conceptes d'original i còpia. Si en alguns moments es pensava que la fotografia prenia part de l'ànima del que es fotografiava, sembla que encara conservem una part d'aquest aspecte màgic perquè costa molt desfer-se de les fotografies dels éssers estimats. “Trencar-les o llençar-les és un despietat gest de rebuig” (Sontag, 2007:225).

La generalització de la fotografia a l'àmbit domèstic ha permès que tothom pugui saber l'aspecte que tenia quan era més petit o els vestits que portaven els seus pares o avis. Fins a mitjan segle XIX només els més rics es podien permetre fer-se una pintura que manifestés el seu poder en un moment determinat. Ara podem tenir registres complets de gairebé totes les edats d'una persona (Sontag, 2007:231). I pel que a fa a les col·leccions familiars:

“Per mitjà de les fotografies cada família construeix una crònica-retrat de sí mateixa, un estoig d'imatges portàtils que rendeix testimoni de la fermesa dels seus llaços. Poc importa quines activitats es fotografien, sempre que es facin i s'apreciïn (...) l'àlbum familiar es compon generalment de la família extensa, i sovint és l'únic que en queda” (Sontag, 2007:23. Traducció pròpia de la versió castellana).

Una altra discussió sobre les fotografies es centra en si s'han de prendre com a art que busca la bellesa o bé com a document que mostra la realitat. De fet, pot ser una combinació de les dues facetes en major o menor mesura.

I és més, amb la càmera de fotos podem captar detalls que costaria percebre a ull nu. També es pot fer públic el que estaria més aviat dins de l'esfera privada (2007:247). Les càmeres tenen la dualitat de subjectivitzar la realitat i també d'objectivitzar-la. Ens permeten fixar un moment fugisser (Sontag, 2007:250). “Cada fotografia fixa és un moment privilegiat convertit en un objecte prim que es pot guardar i tornar a mirar” (Sontag, 2007:35).

Tanmateix, cal tenir present que no ha sigut sempre així i no ho és encara en algunes parts del món. La possibilitat dels telèfons mòbils de fer fotografies o vídeos ens fan dubtar sobre la conservació futura d'aquest documents. Ara per ara, encara es poden trobar àlbums familiars que combinen imatges professionals amb d'altres d'aficionat, amb un discurs popular que busca destacar la informació moral i utilitària per damunt de l'estètica (Ortíz, 2005, citant Bourdieu, 1979:133). Bourdieu estableix una relació indissoluble entre família i fotografia, destacant que més dels dos terços de les imatges es prenen en cerimònies familiars o reunions d'amics. Poden ser regals per intercanviar.

Els àlbums familiars tenen importància per la informació que contenen més que per l'estètica, ja que es converteixen en el memorial històric d'una família, una mena de plasmació de la seva genealogia i herència (Ortíz, 2005) i elevada a la funció de “fabricació casolana d'emblemes domèstics” (Ortíz, 2005, citant Bourdieu 1979:50). L'àlbum familiar expressa la veritat del record social, encara que acostumen només a reflectir els moments de felicitat i alegria, censurant el que no interessa. Cal recordar que els àlbums poden servir per explicar la família a nouvinguts, que poden tenir diverses audiències i que per si mateixos

no són quasi res, sinó que la seva significació s'aborda en cada ocasió i segons a qui es mostrin. "Els àlbums són privats, no s'exposen contínuament, requereixen una audiència i estan fets amb algun tipus de destinatari en ment" (Ortíz, 2005).

Una de les reflexions que ens hem fet durant tot la recerca és sobre el valor que pot tenir la col·lecció de documents que hem obtingut i ordenat. L'espurna del dubte va aparèixer llegint les aportacions de Kopitoff (1991) sobre la biografia de les coses. L'autor proposa estudiar la biografia de cada objecte, fotos i papers en el nostre cas, com si es tractés de biografies de persones, tot mirant de trobar el valor tècnic, econòmic i social de cadascun al llarg de la seva vida.

"En el món homogeneïtzat de les mercaderies, la biografia memorable d'una cosa es converteix en la història de les diverses singularitzacions experimentades per ella, de classificacions i reclassificacions a les que ha estat subjecta en un món incert de categories que varien en importància en cada modificació menor del context" (Kopytoff, 1991:119, en una traducció pròpia)"

La reflexió sobre la relació entre la tècnica fotogràfica, el valor econòmic i el social al llarg del temps em sembla molt interessant. Pensem, per exemple, que es poden comprar imatges de desconeguts per Internet on el valor l'aporta el fotògraf. I també que les nostres fotografies més antigues es van fer en un marc d'excepcionalitat tècnica i econòmica i que ara només prenen valor sentimental i històric. Com hem comentat, tampoc podem garantir si el seu futur serà un arxiu, un familiar o bé una planta incineradora. Hi ha imatges que van servir per intercanviar, per obtenir documents oficials com passaports i d'altres que es van portar a les carteres personals, amb calendaris i diners. De cadascuna es podria escriure una biografia.

5.2.2. Observació participant

A partir de l'estada de Malinowski a les illes Trobriand, l'observació participant s'ha convertit en una de les tècniques de recollida de dades més característica de la tasca dels etnògrafs. Segons Taylor i Bogdan, citat per Pujadas (2004:72), l'observació participant "consisteix en la investigació basada en la interacció social entre l'investigador i els informants en el *milieu* d'aquests darrers, i durant la qual es recullen dades de forma sistemàtica i no intrusiva". En paraules més planeres, podríem dir que l'observació participant és una situació on l'investigador viu com els informants, de manera que no el veuen com un intrús perquè es comporta d'una manera similar a la seva. Les dues parts reconeixen el rol que representen. Com a treball de camp, "l'observació participant esdevé un joc d'empatia i estranyament, de proximitat i distanciament" segons Pujadas (2004:76).

Però a part de guanyar-se la confiança dels informadors, l'investigador ha de tenir clars els objectius i les hipòtesis que orienten el seu treball.

En el nostre cas, no hem anat a viure a casa de cap membre de la família, però sí que hem registrat, durant un temps limitat, però amb molts coneixements previs, les interaccions que s'han produït a través de contactes personals, celebracions, telèfons i missatgeria instantània.

Tanmateix, Pujadas (2004) ens adverteix de la complexitat de desxifrar i interpretar les dues cares possibles del comportament social. Fa referència a treballs de Berger i Luckman⁷ que posen de relleu una cara lluminosa i amable dels comportaments i una altra fosca i amagada. Les qualifiquen de dimensions diàfanos (diürnes) i fosques (nocturnes).

“La funció *nòmica* seria l'intent de neutralitzar les tensions i els conflictes dels grups i les institucions (cara nocturna) mitjançant la creació d'un univers simbòlic que ordena les unitats de l'experiència a partir de referents quotidians, neutres i no conflictius, és a dir diürns. La cara diürna intenta amagar la nocturna”. Pujadas (2004:81).

A més, citant Geertz⁸, ens adverteix que “l'etnògraf no en té prou amb la mirada aprofundida que li ofereix l'observació participant de la seva petita parcel·la de la realitat. Per interpretar-la d'una manera eficaç, complexa, (...) ha d'estudiar la multiplicitat de formes en què la seva unitat d'anàlisi s'articula”. En resum, caldrà buscar un marc comprensiu tot llegint el particularisme de cada situació.

5.2.3. Entrevistes

Les entrevistes són converses entre l'investigador i els informants que permeten aprofundir en les motivacions, actituds, percepcions i valoracions de la gent, més enllà de l'observació. Jordi Roca (Pujades, Comas d'Argemir i Roca, 2004) ens ofereix una àmplia proposta de com enfocar-les en un treball etnogràfic.

Pel tipus de treball qualitatiu que afrontem, està clar que no serien d'utilitat les entrevistes rígides, estructurades i estandarditzades, sinó que ens calia un sistema poc estructurat, flexible i dinàmic que permetés la reflexió. En aquest cas “els etnògrafs no decideixen amb antelació les preguntes que faran, tot i que acostumen a anar a l'entrevista, evidentment, amb una llista de temes sobre els quals volen parlar que fins i tot por estar mínimament estructurada” en format de guia d'entrevista (Pujades, 2004:89).

Com a singularitat de les nostres entrevistes cal especificar que s'han fet a membres de la família, i que, per tant, hi havia un coneixement mutu previ i de molts anys. Han sigut entrevistes d'orientació biogràfica, a mig camí entre les històries familiars i la biografia individual. S'ha recollit informació de converses informals i també d'entrevistes concertades. Hem afegit els guions previs a l'apartat d'annexos. En alguns casos concrets i per precisar detalls, s'ha fet servir el telèfon o la missatgeria instantània. Generalment s'han fet individualment, però en alguns casos hi ha hagut presència d'altres membres de la família que han seguit la conversa, i de vegades han fet alguna matisació.

Les entrevistes han suposat un canvi de rols entre els familiars i per això s'ha procurat no donar-hi una formalitat excessiva, ni en la preparació ni en la realització. Les entrevistes s'han fet a casa dels entrevistats o als seus llocs de treball per no generar més tensió. En el desenvolupament s'han tingut en compte els consells de Jordi Roca (Pujades, Comas

---

⁷ Peter L. Berger i Thomas Luckman (1988) a *La construcció social de la realitat*. Herder. (pàg. 141 i seg.)

⁸ Clifford Geertz (1987). *La interpretació de las culturas*. Gedisa.

d'Argemir i Roca, 2004:98-104): Compartir el llenguatge, garantir la comoditat de l'informant, evitar judicis negatius, permetre que la gent parli lliurement, prestar atenció, procurar una bona entesa de les preguntes i les respostes i mostrar sensibilitat.

Les entrevistes ens van enregistrar i transcriure posteriorment, a part de prendre nota de les dates i circumstàncies. Un cop transcrites, s'ha fet una relectura i s'ha buscat el relat que pugui ser útil per a la recerca, tot fent algunes petits retocs suprimint les faltes del llenguatge oral. Com que les entrevistes estaven enfocades als tres àmbits de la recerca, s'han establert categories per als conceptes que es consideraven importants. Es pot considerar un mètode d'enfocament progressiu segons Hammersley i Atkinson (1994), citat per Bodoque i Soronellas (2010:69).

En resum, he enregistrar entrevistes a la parella, dues germanes i tres cosines, més els nebots que treballen a Suïssa. Aquesta darrera entrevista es va fer per mitjans electrònics, però la vam acordar durant el dinar anual de Reis.

5.3. Instruments de recollida de dades

Veurem els instruments concrets que hem fet servir durant la recerca. Per no carregar excessivament el text, s'han obviat alguns detalls i d'altres s'han posat com a annexos.

5.3.1. Quadern de camp

En moltes ocasions durant el treball, el text ha sigut el mitjà per registrar dades. En la majoria dels casos, s'ha fet servir un quadern de camp físic i en d'altres textos escrits en word a l'ordinador. Les circumstàncies han marcat les alternatives complementàries. El quadern permet prendre notes sobre la marxa, però amb poca precisió, mentre que el text permet una redacció més acurada però basada en els records més o menys immediats de les converses.

Una de les primeres notes del Quadern de Camp es va generar a partir de la conferència de Valentín (2021) sobre com havia escrit la seva pròpia història familiar. Com a historiador ens va donar molts suggeriments per buscar informació als arxius, i molt especialment als eclesiàstics. Va ser un punt de sortida de recerques posteriors a partir de les dades de partides de naixement. La seva proposta, que hem procurat seguir, es basa en complementar les informacions de fonts diferents, especialment els documents familiars amb els dels arxius.

5.3.2. Guió de l'entrevista

Les diferències d'edat entre l'entrevistador i l'entrevistat, així com els coneixements previs de les biografies personals han fet que les entrevistes tinguessin un plantejament general comú, però amb notables diferències. Tots els entrevistats sabien d'antuvi l'objectiu de la conversa i havien acceptat de col·laborar.

Com que els manuals d'entrevistes recomanen que hi hagi un període d'entrada la conversa i un de sortida, a totes les trobades es començava per repassar i confirmar dades prèvies com ara la formació, la data de naixement o l'ocupació actual o pretèrita. Com a elements per tancar les converses es feia servir alguna anècdota de la mitologia familiar, es donaven les gràcies per l'ajut i es deixava la porta oberta a noves informacions per qualsevol sistema.

L'entrevista es va plantejar amb un sistema bastant obert per la consideració que el que fan els interlocutors és construir conjuntament els significats, de manera que l'entrevistador només portava una llista dels temes que s'havien de tocar, però que podien sortir en qualsevol ordre. Hem de recordar també que l'edat dels entrevistats va dels 75 als 40 anys i que, per tant, la seva experiència familiar i de contacte amb els més vells és força diferent. Als annexos hi ha dos guions d'entrevista genèrics.

5.3.3. Guia d'observació

Des de que es va fixar el contingut i l'abast del treball acadèmic, s'han produït un bon nombre de contactes familiars, per motius molt diversos, però especialment per celebracions. S'ha fet un buidatge de les interaccions entre l'octubre 2023 i l'abril 2024 seguint una fitxa d'observació que detalla la data, els convocants, els participants, la localització, el motiu de la trobada i les informacions rellevants. En alguns casos hi ha documents gràfics com fotografies.

L'ús generalitzat del telèfon mòbil per establir contactes permet fer un seguiment prou detallat de les interaccions personals i en grup. Per aquest motiu es va preparar una petita fitxa d'observació i registre de les interaccions, tenint en compte els destinataris. Tinc un grup de WhatsApp amb les germanes (3 membres contant-me a mi mateix), un altre grup amb els cosins (11 membres) i un grup de família (germanes, cunyats, cosins, nebots i parelles (16 membres). No s'han tingut en compte les converses personals amb la parella ni amb els fills. En aquests registres s'hi fa contar la data, qui comença la conversa, la temàtica i els resultats.

5.3.4. Ètica i confidencialitat

El treball s'ha fet sense cap demanda externa ni subvenció. No creiem que hi hagi cap conflicte ètic pel que fa a la informació. Les informacions són verídiques, obtingudes de documents o bé dels propis entrevistats. Com que es relaten fets actuals, però també històrics, es poden considerar reelaboracions de la memòria.

Pel que fa a la confidencialitat, tots els informants han estat advertits sobre l'interès i la finalitat de la recerca, en un marc universitari i han donat el seu consentiment per participar en la recerca. No s'han fet servir elements que es puguin considerar absolutament privats ni nocius per a les persones vives. De tota manera, escriure sobre la pròpia família sense citar els noms ha sigut complicat i hem adoptat una solució simple. No es fan servir els nom dels informants però sí que es relacionen els noms de les persones difuntes, potser com a homenatge a la seva memòria. Els hem tingut presents contínuament durant tot el període de redacció del treball.

Tanmateix, les dades i situacions personals que es relacionen al treball s'han de considerar estrictament confidencials ja que només s'han recollit en el marc de la recerca universitària i no es disposa d'autorització per fer-ne cap altre ús.

---

6. Exposició i anàlisi de dades

A la introducció hem comentat que partíem d'una capsa amb fotografies i documents, trobada gairebé accidentalment. Però ha sigut necessari recórrer a biblioteques per aconseguir publicacions de context i a arxius per ampliar i verificar les dades que han anat sortint. Començarem fent un breu repàs de la història de la família comparant-la amb la situació, gens planera, del país. Entrarem després, amb dades concretes, a veure com han evolucionat les estructures familiars, com han evolucionat les xarxes de cura i per quins motius la família ha sortit de la ciutat en funció del nivell d'estudis que ha portat un cert ascens social.

6.1. La història familiar en el context del país

Algunes teories relativament modernes, com la d'Strauss-Howe (1991) van posar de relleu la importància del context en el desenvolupament de les persones. Evidentment, no és el mateix ser jove a principis del segle XX que del XXI. Els mitjans de comunicació⁹ fan servir moltes vegades termes com 'mil·lennista' (*Milenial* en castellà) o 'generació X, Y o Z' per referir-se a grups de persones que van néixer en períodes concrets de la història i als quals se'ls atribueixen uns determinats coneixements i actituds derivades de l'entorn social i tecnològic. Les idees de Strauss-Howe no estan demostrades científicament, però fins i tot les entitats bancàries¹⁰ utilitzen i fan servir aquesta mena de classificacions.

Com que estem revisant gairebé un segle i mig de la història d'una família, ens ha semblat adient fer una breu història familiar incloent punts de referència globals per emmarcar el context. Ho farem, bàsicament a partir de l'estructura de la Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar (Termes, 1987) i la proposta de Josep Maria Cadena (1989), que destaca uns quants fets bàsics de Catalunya, completats amb informacions periodístiques més recents.

Per poder seguir la posició de les persones en l'entramat familiar, escriurem entre claudàtors el número que se'ls ha assignat a la carta de parentiu i arbre genealògic.

6.1.1. Dels pobles a la ciutat

Els primers documents familiar que s'han conservat és remunten a 1896. Corresponen a dues activitats de Jaume Fontanals Parladé [11]¹¹. En un document, lloga uns cavalls, un carro de vela i arreu. En un altre, obté la llicència militar després de 12 anys en qualitat d'excedent

---

⁹ <https://www.lavanguardia.com/vivo/20180408/442342457884/descubre-que-generacion-perteneces.html> per exemple. Consulta del 24/04/2024.

¹⁰ <https://www.bbva.com/es/quienes-millennials-generacion-unica/> consulta del 24/04/2024.

¹¹ Per situar els lectors, quan fem referència a persones de la família hi escriurem al costat, entre claudàtors, el número que se'ls ha atorgat a la carta de parentiu i a l'arbre genealògic.

de quota (*excedente de cupo* en castellà). La història en situa a Puigdàlber, un petit poblet del Penedès amb 323 habitants segons el *Censo* de 1860 que veurem a l'apartat 6.4.1. Un altre document, dos anys després, certifica que en Jaume Fontanals, amb 31 anys, es va casar amb Ramona Carbó [14], de Sant Cugat Sescarrigues. Però es casen a l'església de Betlem de Barcelona el 19 de febrer de 1898. Per poder-ho fer, en Jaume demana un certificat de baptisme que també conservem. Hi figuren els noms i professions dels pares i dels avis [1-10, 12-13]. A partir d'aquesta pista, i amb el suport dels arxius històrics del poble, sabem que en Jaume va ser el primer d'una gran família que portava el forn de pa de la població. Els censos electorals de l'època per escollir els alcaldes només contemplen els homes adults, indicant la professió, l'adreça i si saben llegir i escriure. Hem de suposar que el forn no devia ser suficient per alimentar tots els fills, de manera que en Jaume [11] va a Barcelona i el seu germà Josep es va fer càrrec de forn (apartat 6.2.2)

El sexenni democràtic (1868-1873) i la Restauració (1875-1898). El pronunciament militar de setembre de 1868, que destronà Isabel II, fou l'inici d'un procés revolucionari, que a Catalunya tingué un accentuat caràcter antiborbònic (...) afavorint el desenvolupament de les organitzacions obreres" (Termes 1987:19). L'onze de febrer de 1873 es proclama la República i s'intenta proclamar l'Estat Català. El cop d'Estat del general Martínez Campos el 1874 permeté proclamant Alfons XII com a rei d'Espanya amb gran satisfacció dels sectors conservadors catalans (Termes, 1987:57). Es produeix una certa eufòria econòmica amb la derrota dels carlins a La Seu d'Urgell, que posava fi a la revolta.

La primera filla de la nova família, la Remei Fontanals Carbó [19], va arribar de seguida, el desembre del mateix any 1898. No tenim documents sobre el sistema de vida de la parella amb fills, perquè malgrat que sabien llegir i escriure, només sabem que havien treballat al forn de pa o com a carreters.

Com a història paral·lela, sabem pel certificat de bateig, que Antonio Pérez Camps [27] neix a Barcelona el gener de 1895 i que els seus pares han arribat a la ciutat des d'Alcoi [15] i de la Guàrdia de Lleida [16]. De fet, no s'instal·len a la gran ciutat sinó a Sant Gervasi de Cassoles que en aquells moments encara era un municipi independent.

6.1.2. Consolidació a Barcelona

Les poques fotografies d'aquesta època ens indiquen que Gràcia va ser la seu del primer habitatge de la parella Fontanals Carbó. No tenim dades de naixement dels quatre fills de la parella, però sabem que la segona filla, la Francisca [20], va néixer precisament el 1900.

Sabem també per fotografies i records de comunió que l'Antonio Pérez [17] va estudiar als Josepets de Gràcia. També hi va fer la primera comunió. Uns mesos abans li havien donat un premi extraordinari a l'Escola pública de Nens del carrer Major de Gràcia.

El predomini de la Lliga Regionalista (1898-1917). La Setmana Tràgica (1909) i la Mancomunitat de Catalunya. L'octubre de 1901 s'inaugura el funicular per pujar a la muntanya del Tibidabo on s'havia començat a construir el Temple expiatori. El 1902 hi ha vaga general a Barcelona per reclamar la jornada de 9 hores. Amb 12

morts i 44 ferits no s'aconsegueixen les reivindicacions. El 1904 comença a regir a Llei de Descans dominical que obliga a fer festa a la població, malgrat la oposició del sector comercial. A partir de 1906 es genera el qualificatiu de 'noucentista' (Cadena, 1989:187). El 1909 la revolta es genera per la necessitat de l'estat espanyol de portar forces al Marroc per defensar un ferrocarril miner prop de Melilla. El 1914 es constitueix la Mancomunitat de Catalunya, formada per les quatre diputacions catalanes. La presideix Enric Prat de la Riba. És el període de realitzacions institucionals com l'Institut d'Estudis Catalans amb la Biblioteca de Catalunya, l'Escola Superior d'Agricultura, l'Escola del treball, les biblioteques populars,...

6.1.3. El naixement del clan i canvi de residència

El 1923 es casen a l'església de Santa Maria de Gràcia la Francisca Fontanals [20] i l'Antonio Pérez [17], el que prenem com a punt d'inici del grup familiar i que els membres de la família identifiquen a l'actualitat com "el clan". Gairebé un any després del casament neix el primer fill, en Jaume [25]. Un parell d'anys més tard arriba en Joan [26] i potser perquè el pis queda petit, es traslladen de domicili i lloguen un segon sense ascensor entre l'Escola Industrial i l'Hospital Clínic. Passen del barri de Gràcia a l'Eixample que, en aquell moment, encara no s'havia edificat completament. El primer de maig de 1928 signen el contracte de lloguer de l'habitatge que serà la seu familiar fins el 2016. Com a curiositat, podem comentar que l'import del lloguer era de 70 Ptes. mensuals que s'havien de pagar per avançat. Els ingressos de la família provenien de la feina de l'Antonio com a representat comercial del sector del tèxtil, una activitat popularment coneguda com a 'viatjant'.

La crisi del 1917, l'esfondrament del sistema i la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Els focus d'infecció creats a Europa per la Gran Guerra, les deficientes condicions sanitàries i la manca general de defenses orgàniques provoquen que el 3 d'octubre d'1918 es declari a Barcelona (...) una forta epidèmia de grip" (Cadena, 1989:369). El 1919 "La Canadenca" manté 44 dies de vaga, deixant la ciutat sense llum. El govern decreta la jornada de vuit hores amb caràcter general. El 1922 comença construir-se (simbòlicament) a la Plaça de Catalunya el Metro Transversal per agilitzar les comunicacions. Les dificultats polítiques de la monarquia d'Alfons XIII, les derrotes de l'Exèrcit espanyol al Marroc i l'exemple dels règims dictatorials que estan de moda a Europa fan que el 1923 Miguel Primo de Rivera s'aixequi contra el model parlamentari. El 1929 s'inaugura l'Exposició Internacional de Barcelona.

6.1.4. Vida quotidiana durant la Segona República

En aquest curt període prebèl·lic, la vida quotidiana segueix el seu ritme. A finals de 1931 neix el tercer fill de la parella Antonio i Francisca; li diran Carmen Pérez Fontanals [27].

D'aquest període només tenim alguns documents familiars. El 1934 en Jaume [25] i en Joan Pérez [26] van fer la seva primera comunió i per això els vesteixen de gala, els porten al fotògraf professional i s'imprimeixen uns recordatoris.

Del Nadal de 1935 es conserva una felicitació manuscrita d'en Jaume Pérez, el més gran dels germans, que devia tenir al voltant d'onze anys. Escriu en castellà, fent servir tinta xinesa i una ploma sobre paper ratllat. La quartilla es plega per donar més transcendència al document.

Com a paradoxa de la vida quotidiana també es conserva una notificació destinada a José (Pepito) Fontanals Carbó [22], germà de la Francisca [20], on el 20 de maig de 1936 se li concedeix una pròrroga de 1ª classe per al servei militar. Fins que no vam trobar una sèrie de fotos i documents sobre el José, desconexíem la seva existència perquè a casa mai no se'n va parlar. Preguntant als més grans hem pogut aclarir que va desaparèixer durant la Guerra Civil i que les seves dues germanes, portant una foto a les mans, el van buscar entre els presoners que arribaven al port de Barcelona.

La Generalitat i l'Autonomia (1931-1936). Després d'uns anys d'exili i de guanyar les eleccions municipals, el 14 d'abril de 1931, Francesc Macià proclama la República Catalana dins de la Federació de Repúbliques Ibèriques. El 1932 hi ha vaga general revolucionària a les poblacions industrials del Llobregat i del

Cardener. A Sau es redacta un projecte d'Estatut de Catalunya que és referendat pels catalans i lliurat a Madrid on serà aprovat per les Corts. Immediatament es convoquen eleccions al Parlament i les guanya Francesc Macià d'ERC. El 25 de desembre de 1933 mor Francesc Macià d'apendicitis i uns dies després s'escull Lluís Companys com a president de la Generalitat.

6.1.5. Un desaparegut i parelles separades per la guerra civil

De la vida durant la Guerra (1936-1939) hi ha poca informació més enllà d'unes postals escrites pel Pepito [22] el 1937. Porten la data amb la signatura, de manera que se sap que va estar a la batalla de l'Ebre. Concretament, escriu des d'Almonacid de la Cuba el 30 d'agost de 1937, des de Fuendetodos el 8 de setembre de 1937 i la darrera el 14 de setembre de 1937, també des de Fuendetodos. Agraeix la roba que li han envia perquè fa fresca i avisa la família que rebran un gir de 500 Ptes. Dona records per a tots i demana que li enviïn paper, sobres i segells. Com a remitent, a part del seu nom hi consta l'enquadrament: 44 Divisió, 144 Brigada mixta, 1r Batalló, 3a Companyia.

L'altra germana de la Francisca, la Remei Fontanals [19] s'havia casat uns anys abans, el 1921. La parella era en Juan Rodríguez [23], de Saragossa. Una nova sorpresa entre la documentació del fons familiar perquè ningú no sabia que en Juan havia estat abandonat per la seva mare i criat per una altra família. Desconeixem els detalls de la situació, però està clar que en Juan va anar a Saragossa i no va poder tornar fins acabada la Guerra, deixant l'esposa a Barcelona.

El 18 de juliol de 1936, a l'Àfrica comença l'aixecament militar que porta a la Guerra Civil Espanyola. A Barcelona els enfrontaments són dels obrers contra els militars i la guàrdia civil. La Generalitat triga a tenir el control dels grups d'obriers organitzats com a 'patrulles de control' que feien la guerra pel seu bàndol i amb alguns abusos. El 26 de gener de 1939 les tropes franquistes entren a Barcelona, es perden les institucions i comença una cruel repressió (Cadena, 1989:235). L'1 d'abril de 1939 es declara la fi de la guerra. Es prohibeix l'ús del català en totes les esferes públiques.

Els documents de l'Antonio Pérez [17] demostren que durant la Guerra es va afiliar a la UGT i que la Generalitat de Catalunya li va concedir un certificat de treball com a viatjant de l'empresa Manufacturas Pirineo S.A, del carrer Ausiàs March de Barcelona, amb el salari vincular a comissions.

6.1.6. Malalties i infortunis

El 1938 la Creu Roja Internacional feina de correu entre els dos bàndols enfrontats. El 26 de novembre de 1938 la Remei [19] agraeix la fotografia que li envia en Juan [23] des de Saragossa i el felicita perquè està prou gras. Ella li comenta que ha perdut 35 quilos. L'abril de 1939, Franco ja havia ocupat Barcelona i arribat fins a la frontera francesa, però encara no s'havia produït el famós comunicat que donava per finalitzada la guerra. La Remei demana al seu marit que torni perquè li estan guardant la feina a la perruqueria on havia treballat. Ella porta dos anys i mig sense vendre res, però ja ha augmentat 4 quilos. Al final

de la carta, hi ha una postdata dient que la lletra no és de la Remei perquè està molt nerviosa i no ha pogut escriure.

El franquisme (1939-1975) i reorganització del bàndol perdedor. Els guanyadors omplen les presons i munten camps de concentració. El 1940 la Gestapo deté Lluís Companys a França, el porta a Catalunya, i després d'un judici sumari, l'executen el 15 d'octubre. La repressió continua fins el 1944 quan el progrés de les forces aliades a la guerra mundial aconsellen mesures de prudència. (Cadena, 1989:235). No hi ha dades exactes de la pèrdua de vides humanes a Catalunya derivades directament de la Guerra però s'estima que poden ser entre 54.000 i 59.500 als que cal afegir els exiliats que mai van tornar. Una davallada del 4,5 % del cens de 2.920.786 habitants de 1936 (Riquer&Culla, 1989:23). Com que el 80% dels morts van ser homes joves, d'uns 23 anys de mitjana, va baixar la taxa de nupcialitat i augmentar l'edat mitjana de casament, de 27 a 29,3 anys per als homes i de 25 a 26 per a les dones. L'índex de natalitat 1940-1945 va estar per sota del 15 per mil, quan abans era del 17 per mil (Riquer&Culla, 1989:25). Com a conseqüència, hi ha una alta oferta d'ocupació, però es demana adhesió al règim per tornar a la feina o trobar-ne de nova. Entre el 1939 i el 1955 s'entra en un període de penúria econòmica i l'Estat estableix racionaments per al pa, l'oli, el sucre i altres productes. La població més desafavorida es nodreix malament i augmenten les malalties com el tifus exantemàtica, la diftèria, o la tuberculosi (fins a un 50 % superior) (Riquer&Culla, 1989:25). La picaresca augmenta per obtenir aliments i els estraperlistes es fan rics. La població ocupada el 1940 era del 42,38% amb l'arribada de gairebé 200.000 emigrants adults que entren als sectors de la indústria i la construcció. S'instal·len bàsicament a Barcelona (60%), al Barcelonès, Vallès

Occidental i Baix Llobregat (30%). Són immigrants d'Andalusia, i molts analfabets. A diferència del que passa a Espanya, entre 1940 i 1950 augmenta el percentatge de treballadors del sector secundari, passant del 43 a 47 % i baixa els del primari, baixant del 26,7 % al 22,1 (Riquer&Culla, 1989:28).

La documentació del període immediatament posterior al final de la Guerra és força variada. Un primer document ens informa que Franco va fer canviar els diners que s'havien imprès abans durant la dictadura de Primo de Rivera entre 1925 i 1927, especificant els números de sèrie, per uns de nou. S'havia de lliurar al Banc d'Espanya "*el papel moneda puesto en circulación per el enemigo...*" Tant l'Antonio [17], com la Remei [19] i el Juan [23] canvien part dels estalvis. L'Antonio canvia 39.390 Ptes. que devien ser una fortuna si sabem que el lloguer del pis abans de la guerra era de 840 Ptes. cada any.

Tres anys després d'acabada la Guerra, el 1942, sabem que edificuen una caseta a Cornellà de Llobregat, la posen a nom de la Francisca, i per això fa testament instituint com a hereu universal el seu espòs i els seus tres fills en cas que faltés. També hi ha algunes fotografies de la casa amb el jardinet que hi havia al pati del darrere. Potser no la va poder gaudir molt de temps perquè l'Antonio [17] mor el 31 de desembre de 1942.

L'any 1943 no va ser un bon any per als germans Joan [26] i Carmen [27]. Tots dos van passar uns 10 dies a la clínica Palacio de la Mutualidad per recuperar-se de tuberculosi. Tenim les factures amb els costos de l'estada dels malalts i acompanyat.

El 1944, en Jaume [25] ha d'anar al servei militar. Una fotografia dedicada i datada (21/04/44) ens informa que va estar destinat als Regulars de Larache (Marroc). Hi ha també una sèrie de cartes a la família on explica la seva posició com a oficinista. Demana diners als oncles, compra uns rellotges amb el propòsit de tornar aviat a casa perquè s'ha de fer càrrec de sostenir la família. Té 21 anys i havia quedat orfe de pare. Segueix la tradició familiar i es dedica a representar empreses tèxtils com a viatjant independent.

El 7 de setembre de 1947 en Jaume [25] es casa amb la Teresa Torras [28], la filla gran del forner de la cantonada, quan encara no havia fet els 19 anys. Com a documents testimonials disposem de les fotografies professionals de la cerimònia però també del banquet. Sabem el que van menjar, els convidats i el lloc que ocupaven a les taules perquè es conserva un paper manuscrit amb la distribució. En veurem més detalls a l'apartat següent, comentant la formació de parelles. El Jaume i la Teresa munten l'habitació de casats a casa dels oncles i no és fins més endavant que s'instal·len al Passatge Batlló i la Francisca [20] se'n va a viure amb la seva germana al carrer Còrsega. Tenen tres fills els anys 1948, 1951 i 1956 [38, 39, 40].

El març de 1951 es produeix a Barcelona una vaga de tramvies que fa que la gent vagi a peu a la feina per protestar pel preu del bitllet. A partir dels anys 60 hi ha una certa revifalla de la cultura catalana amb a la publicació de Cavall Fort, la fundació d'Òmnium Cultural, el moviment de la Nova Cançó,...

En Joan Pérez [26] es casa amb la filla del llauner que vivia al portal del davant l'any 1955. La Carmen Pérez [27] no ho farà fins el 1960 després d'haver passat llargues temporades

fora de casa com a mestra nacional a Aulet (Osca) i a Navàs. En Joan i la Mary [29] tindran dues filles [41, 42] i la Carmen només una. Però com deia una de les àvies: “Les desgràcies no venen mai soles”. L’any 1961 mor l’Antonio [30], parella de la Carmen deixant una filla [43] de sis mesos i l’any 1967 mor en Jaume, deixant una dona sense feina i tres fills adolescents.

Malgrat que els tres germans Pérez Fontanals, amb les parelles, la mare i la tia-àvia, estaven instal·lats molt a prop, a l’Esquerra de l’Eixample, porten les filles i el fill a Gràcia. Les noies a l’Escola del Nen Jesús, coneguda com a Dames Negres i el noi a La Salle, com el pare i l’avi. Aquesta decisió serà clau en la formació i possible ascens social que veurem a l’apartat 6.4.5. Quan s’acaba l’escolarització de batxillerat superior i la formació preuniversitària (PREU) o el curs d’orientació universitària (COU) segons la legislació corresponent, els sis cosins trien carreres universitàries. Les noies més grans seguiran l’estela de la tieta i seran mestres.

Els anys 70 porta un augment demogràfic important al voltant de Barcelona, però també la creació de moviments d’oposició al franquisme com ara l’Assemblea de Catalunya. El 1975, per promocionar i defensar el català es convoca el Congrés de Cultura Catalana. El 20 de novembre del mateix any, mor Franco i comença la transició democràtica.

6.1.7. Estudar en temps convulsos

Part de la transició democràtica agafa els més joves a la universitat amb les conseqüents aturades, vagues, somnis,... Els més grans han començat a establir-se i a tenir descendència. Una part de les energies es canalitzen a través de la Comunitat de Base Cristiana a la Parròquia de Sant Isidoro de Barcelona. Els primers viatges de la família a l’estranger són a Suïssa, amb els escoltes, i a França per establir contactes amb grups religiosos al voltant de Taizé. Els condicionants socials van canviant. Les noies més joves ja no han de fer el Servei Social obligatori per obtenir el passaport, però el noi [40] ha d’anar al Servei Militar a mitja carrera. És el temps dels primers companys insumisos i dels compromisos polítics.

La transició (1975-1982). A partir de 1976 es creen grups ecologistes i a l’estiu se celebra la Marxa de la Llibertat per aglutinar joves d’arreu de Catalunya en la defensa dels drets i llibertats. El 1977 hi ha les primeres eleccions democràtiques i la concentració d’un milió de persones a Sant Boi de Llobregat per reprendre la celebració de la Diada Nacional (11 de setembre) que s’havia suspès des de 1939. El president Tarradellas torna de l’exili. Un parell d’anys més tard s’aprova per referèndum l’Estatut de Catalunya i posteriorment es fan eleccions al Parlament (20 de març de 1980). Convergència i Unió obté la màxima representació i escull Jordi Pujol com a president.

6.1.8. El clan es fa gran

A partir dels anys 80, els cosins s’han fet grans, tenen parelles i alguns fills. Del clan no queda més que el record i els vincles emocionals que es renoven a les festes. La Teresa [28], vídua del Jaume, s’està sola al pis de lloguer, tot i que moltes temporades dorm al forn dels

seus pares on treballa. La Carmen [27] conviu amb la mare [20] i la tia àvia [19]. A partir de 1992 s'ocupa de gestionar la cura de la mare Francisca [20] que ja no es reconeix. Tant la Teresa com la Carmen donen suport als fills fent d'àvies i cangurs quan cal.

Els governs de Jordi Pujol (1980-2203). Una de les primeres accions que va haver d'afrontar va ser el cop d'estat del 23 de febrer de 1981, parlant amb el Rei i tranquil·litant la població a través de la ràdio. Destaquem que el 1984 comença a emetre TV3, una peça important en la normalització lingüística que complementa les emissores de ràdio, totalment en català. El 1986 Barcelona és designada per organitzar els Jocs Olímpics de 1992, el que comportarà moltes obres a la ciutat. Per la seva part, el moviment ETA segueix atemptant contra la població a qualsevol lloc, el 1987 ho fa a l'Hipercor de Barcelona amb 21 morts.

El desembre del 2002, en Joan [26], la Mary [29], amb les dues filles [41, 42], les parelles [47, 48] i els néts [57-59], van a viure a Premià.

6.1.9. Diàspora i diversitat de governs

Es pot considerar un moment de gran diàspora de la família. S'han acabat els estudis i la feina sorgeix fora del país. Només la festa dels Reis ens reuneix cada any i esporàdicament les grans celebracions com casaments i defuncions.

A les eleccions de 2003 es genera al primer govern tripartit presidit, per Pasqual Maragall. El 2004 se celebra el Fòrum Universal de la Cultures a Barcelona. El 2006, per referèndum, s'aprova la modificació de l'Estatut de Catalunya. Nou govern tripartit presidit per José Montilla. CiU torna a guanyar les eleccions el 2010 amb Artur Mas al capdavant i esdevé nou president de la Generalitat. A partir de la retallada per part del Tribunal Constitucional de l'Estatut aprovat el 2006, es generen manifestacions multitudinàries en diversos formats: "Som una Nació, nosaltres decidim" (2010), "Catalunya nou estat d'Europa" (2012). El 2013 es munta una cadena humana que travessa Catalunya de Nord a Sud, la "Via Catalana". El 2017 es fa un referèndum sobre la independència de Catalunya que acaba amb una declaració parlamentària, l'exili del president Puigdemont i noves eleccions imposades per l'article 155 de la Constitució Espanyola. El polític que no marxen a l'estranger són jutjats, empresonats i posteriorment amnistiats. El 2020 tenim una gran crisi sanitària, econòmica i social per la pandèmia del coronavirus.

6.2. L'evolució de les estructures i famílies

A la introducció del volum 1 de llibre *Historia de la Família* (Burguière, 1998), Lévi-Strauss comenta que la majoria dels treballs sobre el tema es poden agrupar en dues grans tendències. Una és la que considera la família des del punt de vista 'horitzontal', és a dir de la relació entre persones que mantenen llaços sentimentals i sexuals. Una altra és la que entén la família amb una perspectiva 'vertical', que comença amb un matrimoni i segueix amb els fills i descendents. Aquests dos enfocaments, sobre el parentiu per filiació o sobre el parentiu per afinitat, han tingut impacte molt rellevant en el desenvolupament teòric de l'Antropologia

del Parentiu. A Flaquer (1998), per exemple, li serveix per estructurar dos dels capítols del llibre. Veurem primer com es van formar les parelles, com ha variat la descendència amb el temps, com es va formar un clan molt estret i interconnectat i com es passa de la convivència de diverses generacions sota el mateix sostre a una situació molt més individualitzada.

6.2.1. Les parelles

Fins fa ben poc, les unitats familiars s'originaven a partir de la constitució de parelles heterosexuals que més endavant podien tenir descendència i que s'inscrivien en el context d'una nissaga familiar o parentela. Posant l'èmfasi en les parelles és posar-lo en les relacions de parentiu per afinitat i en la dimensió horitzontal del parentiu, la que es configura a partir de les unions conjugals. Deixant de banda les possibles estratègies matrimonials gestionades antigament per grups familiars, en el nostre cas i en el darrer segle, tothom va poder triar la seva parella.

Entre els documents del fons familiar va aparèixer una nissaga de la meva família materna (Anglí-Torras) originada a Caldes de Montbui. Es tracta d'un document amb imatges dels familiars afegint la data de naixement i casament. N'hem fet un breu comentari al parlat de genealogies, a l'apartat 5.2. Res no ens fa pensar que aquesta informació sigui molt diferent en d'altres famílies de la mateixa època. En total, estem treballant amb parelles formades per 183 persones que van néixer entre 1867 i 2010.

Pel que fa a l'edat de casament, hem establert cohorts al voltant de l'any de casament, diferenciant l'edat de l'home i de la dona.

Taula 3: Edats mitjanes de casament d'homes i dones			
Període d'unió conjugals*	Període de naixement	Edat mitjana Home	Edat mitjana Dona
1865-1879	1889-1901	25,0	22,7
1893-1905	1917-1935	24,9	23,9
1943-1957	1915-1936	27,4	24,3
1964-1999	1938-1964	28,6	27,7
2000-2010	1958-1985	33,6	31,8

*Casament o parella de fet. Elaboració pròpia a partir de dades demogràfiques de la família materna.

Una primera observació és que hi ha sempre una certa diferència en l'edat en què homes i dones arriben a la unió conjugal i que la tendència general és a l'endarreriment de l'edat de la unió. Si entrem en detall en les dades, però, podem veure que hi ha segones núpcies en alguns casos i que a partir de 1996 comencen a aparèixer les parelles de fet. A partir del 2000 ja representen el 22,2 % del total. En tots els períodes, tot i que amb baixes proporcions, hi ha segones núpcies, bàsicament dels homes que troben una segona esposa. Com a excepcions, també trobem parelles on la dona és un parell d'anys més gran. En un sol cas, la diferència d'edat és de 14 anys: 53 anys l'home i 39 la dona.

El document també ens permet estudiar la durada de la vida. Calculem la mitjana i posem entre parèntesi les durades més breus i més llargues. Com que el document es va tancar el 2010 no hi ha prou informació per valorar la durada de la vida de les darreres cohorts.

Taula 4: Durades de les vides d'homes i dones de la família materna		
Període de naixement	Mitjana de vida Home	Mitjana de vida Dona (Mínim i màxim)
1889-1901	58,7 (34-78)	73,0 (53-91)
1917-1935	72,9 (32-91)	66,8 (30-91)
1915-1936	66,4 (44-85)	78,5 (68-88)
1938-1964		
1958-1985		
Elaboració pròpia a partir de dades demogràfiques de la família materna.		

No disposem de prou informació per analitzar el comportament general més enllà dels comentaris que s'han fet al capítol anterior sobre els efectes de la Guerra Civil en els homes i les possibles repercussions dels perills de la maternitat sobre les dones. Ens podem fixar en que fins al 2010 ningú no havia arribat als 100 anys i que hi havia morts joves, amb poc més de 30 anys. Com a successos tràgics podem citar que Josep Anglís Torras va morir a la Guerra quinze dies abans de fer els 18 anys i que Isabel Torras Serra va néixer durant la Guerra i va morir amb només 7 anys.

Lévi-Strauss¹² (Flaquer, 1998:78) considerava que en els sistemes complexos com els occidentals només s'estableixen regles negatives, de prohibició, per formar parelles entre persones relacionades, com si fos una extensió del tabú de l'incest. Els pares lliuren les seves filles pensant que els nois trobaran parella quan la necessitin. La unió conjugal funciona com el mercat, en base a l'oferta i la demanda. El mercat fomenta l'individualisme i s'encreuen persones, no famílies. Són els propis adults els que es constitueixen en oferents i demandants; ells mateixos són l'objecte d'intercanvi. La majoria de parelles són de categories socials semblants (homogàmia). Pertanyen al mateix grup ètnic o patrimonial. Es busca un company de vida dessorat l'ideal de l'amor romàntic. A totes les societats hi ha enamoraments, però a Occident, contràriament a d'altres cultures, es vincula a l'elecció de parella.

“En la majoria de les societats, per contra, enamorar-se és considerat una cosa més aviat perillosa per a la formació d'una família perquè pot entrar en col·lisió amb els interessos del llinatge, conduir a relacions poc adients per a la conveniència social, o pitjor encara, conduir a l'adulteri” (Flaquer 1998:81).

Hem preguntat a sis parelles de la família com es van conèixer. Dues es van formar a la universitat, de manera que tenim una parella de biòlegs i una d'economistes. Dues parelles van coincidir en activitats socials, religioses catòliques en un cas i espirituals (meditació transcendental) en una altra. Una parella es va formar a la feina (advocada i psicòleg) i una

¹² Flaquer es refereix a *Las estructuras elementales de parentesco*, publicada el 1949

altra en un petit poble on residien. En general, podríem dir que es confirma la idea de l'homogàmia pel nivell formatiu i possiblement econòmic. Com a mostra de la influència que pot arribar a tenir l'ideal de l'amor romàntic en la formació de la parella podem citar una resposta concreta:

“El Jaume estava a la mili al Sàhara i a mi em van donar la plaça de mestra al poble. Va arribar per les vacances de Nadal. Quan plegava de la feina anava al Centre i em va veure un dia pel carrer i va preguntar qui era. Li van dir que era la nova mestra i el meu veí en Josep el va animar a dir-me alguna cosa. Una parella de veïns de l'escala, l'Àlvaro i la Juanita, em van convidar a anar a veure el pessebre vivent de Corbera del Llobregat. En Jaume s'hi va fer portar en taxi perquè no tenia cotxe. I a l'hora de marxar, els veïns van proposar anar a fer un pa amb tomàquet i tornar amb el mateix cotxe. I fins ara”. Sant Pere de Riudebitlles. Entrevista E01 (75 anys).

Si revisem les parelles de la generació anterior, també es confirmaria una certa homogàmia, però reforçant molt la idea de proximitat física. Les parelles es van formar al barri, ja que la famílies dels joves dels anys 30, del grup familiar que investiguem, vivien a menys de 100 metres les unes de les altres.

Creients, hippies i pràctics

Repasant el fons fotogràfic de la família es pot veure com han evolucionat les representacions i formalitat que suposen els casaments.

Els casaments del anys 1920-1930 segueixen el patró de vestits negres per a les núvies, amb una diadema de flors. Els homes porten corbata de llacet i vestit fosc. A la foto, Francisca Fontanals [20] i Antonio Pérez [17].

Als casaments religiosos dels anys 1940 es portaven els vestits llargs i blancs per a les núvies, vestits amb corbata per als nuvis. Les núvies lluien un vel des del cap sobre les espatlles i els nuvis una flor a la solapa de la jaqueta i uns guants a la mà, encara que fes calor. A la foto, Teresa Torras [28] i Jaume Pérez [25].

Als anys 1970 només s'havia simplificat una mica el vel de la núvia i la flor del vestit del nuvi. A la fotografia, Maria Carme Pérez [38] i Jaume Alegre [44].

Els casaments dels anys 1980 van representar una revolució, ja que no tots es van fer per l'església ni amb uns vestits que no es poguessin aprofitar posteriorment. Una moda que es podria qualificar de hippie va entrar a la família. El ram de la núvia continuava essent un element important. A la fotografia, Imma Pérez [41] i Juan Bautista Lúcia [47].

Els emparellaments del segle XXI ha sigut força diferents. En alguns casos no hi ha hagut una cerimònia central i per tant no hi ha imatges d'una data concreta. Potser la tindrem més endavant. En d'altres, s'ha seguit el patró dels anys 70 amb vestit formal per al nuvi i vestit blanc i llarg per a la núvia. I encara en un tercer cas, després de més de quinze anys de convivència i una filla, la parella va decidir anar a l'ajuntament i casar-se només amb dues parelles d'amics que van fer de testimonis. No es va convidar la família ni hi va haver regals.

Bodes petites, mitjanes i grans

Els casaments es poden analitzar com a ritus de pas, des d'una posició d'independència personal a la d'un vincle amb una altra persona. Aquest canvi permet nous drets i comporta noves obligacions.

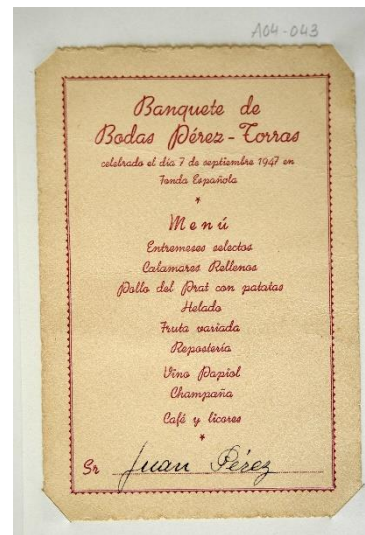
Com tots els rituals, tenen una certa litúrgia, unes parts inexcusables, com passar pel registre civil, i d'altres que escullen la parella amb l'entorn familiar. Per exemple si l'enllaç tindrà una cerimònia religiosa, regals, vestits especials, banquet i ball final, viatge de nuvis, etc. Estudiant els rituals a Poitou (França), Segalen (1998:142) fa servir el qualificatiu de 'petites' per referir-se a cerimònies discretes, tant per temes econòmics com socials per embarassos prematurs. Les bodes 'grans' corresponen a les que es fan amb més d'un centenar de convidats i amb una organització molt ben planificada.

La documentació disponible de les diferents parelles no és equivalent i per això ens limitarem a comparar tres exemples. Una boda relativament petita devia ser la de l'Antonio Pérez amb la Francisca Fontanals [17 i 20] l'any 1922. D'aquest esdeveniment només es conserven les partides de baptisme que permeten accedir a una cerimònia catòlica, el certificat de casament i algunes fotografies. Per sort no es van oblidar de passar per l'estudi d'un fotògraf professional, però no hi ha cap imatge de la cerimònia.

La boda entre en Jaume Pérez i la Teresa Torras [25 i 28] el 1947 correspondria a una celebració mitjana. Hi ha una sèrie d'imatges professionals que van des de la sortida de la núvia de casa dels pares, a la cerimònia religiosa amb imposició dels anells, la sortida amb els assistents i el banquet nupcial. També van passar per l'estudi d'un fotògraf. Tres documents etnogràfics ens permeten fer una composició de com va esdevenir el ritual. El primer és un paper escrit a mà amb la distribució dels assistents a les taules del dinar. Un altre és el menú amb dedicatòries manuscrites i el tercer una fotografia de conjunt en el restaurant.

Guest Name	Table Number
Juan Pérez	11
Ramón Fontanals	12
Francisco Mataix	13
Luis Pérez	14
Alonso Mataix	15
Genaro Martí	16
José Soler	17
José Torras	18
José Sarriena	19
Maria Antonia	20
Antonio Idroes	61
Sebastián Na.	60
José Martí	59
José Ponsa	58
Pauquina Serra	57
Luisador Torras	56
José Mataix	55
José Serra	54
Maria Espera	53
Maria	52
Maria	51
Maria	50
Maria	49
Maria	48
Maria	47
Maria	46
Maria	45
Maria	44
Maria	43
Maria	42
Maria	41
Maria	40
Maria	39
Maria	38
Maria	37
Maria	36
Maria	35
Maria	34
Maria	33
Maria	32
Maria	31
Maria	30
Maria	29
Maria	28
Maria	27
Maria	26
Maria	25
Maria	24

Angelina

El document posa de relleu la complexitat d'organitzar l'esdeveniment amb 70 persones. Per una banda ens permet conèixer l'entorn de les dues famílies i amics, la posició de la parella (17 i 18) la posició dels pares al costat dels seus fills, la gradació de parentiu en funció de la proximitat a la taula presidencial, l'alternança d'homes i dones, els canvis d'assignació, i per últim, el nom Angelina que encara que encara no té una ubicació clara.

Abans de dinar, una foto de situació amb els nuvis en el centre. Per reforçar la imatge dels nous vincles, els nuvis han intercanviat posicions, de manera que la núvia queda al costat de la família Pérez i el nuvi al costat (dreta a la imatge) de la família Torras.

El menú, ara per ara, es podria considerar com a modest dins de l'extraordinària situació, tot i que el pollastre i el vi tenien denominació d'origen. L'espai de celebració es veu reduït i per tant, no suposem cap mena de ball a continuació.

Com a contrapunt de les dues festes que hem repassat breument, el darrer casament que s'ha celebrat a la família va tenir una posada en escena més gran. En primer lloc, uns quatre mesos abans ens van enviar per WhatsApp un missatge que ens demanava que reservéssim un cap de setmana concret a les nostres agendes. La germana del nuvi ens va comentar que ara s'acostuma a fer un *'save the date'* perquè tothom es comenci a preparar per a l'esdeveniment. També ens va comentar que una amiga de la núvia era *'wedding planner'* i que ja hi estava treballant. Més endavant va arribar la comunicació oficial sobre paper verjurat. Els cosins dels pares vam tenir contactes per establir en nivell de participació econòmica que seria adient com a regal. El casament es va celebrar a l'Empordà, prop de la segona residència de la família del nuvi. Els actes oficials començaven una tarda vespre amb una celebració d'acollida en un restaurant per establir coneixement entre els convidats. Els pares de la núvia viuen a Madrid i es va considerar adient establir unes relacions preliminars amb l'altra part. La cerimònia religiosa es va fer a migdia, amb la núvia amb vestit blanc i

el nuvi amb frac. També portaven frac els pares i uns 15 nois que actuaven com a testimonis. Les mares i amigues totes amb vestits llargs. Abans del dinar amb més de 150 convidats, que es va començar a servir al voltant de les 5 de la tarda, hi va haver un aperitiu a peu dret sobre la gespa del costat de la piscina del restaurant. Com que hi havia un equip de música amb DJ, els nuvis van entrar al dinar a ritme de rock mentre tothom feia girar els tovallons negres per sobre dels caps. I després, ja foscant, parlaments del padrí de boda (amb micròfon i bon humor) i ball en format discoteca. Barra lliure de begudes fins ben entrada la matinada.

Passaven un parell d'hores de la mitja nit quan es van començar a servir mini hamburgueses i bossetes amb patates fregides. Tant els nuvis com les famílies i els amics ens vam retirar als hotels que havíem reservat prèviament. L'organització es va ocupar de llogar un servei d'autocar per retornar els amics a l'hotel i estalviar disgustos a la carretera. Les imatges de la festa es van veure posteriorment en reduïts grups familiars. Una de les novetats va ser un vídeo, curt i editat pels amics del nuvis (enginyers), que havien enregistrat imatges amb un dron de la sortida de l'església. Tot plegat, un gran espectacle que recordarem.

Segalen (1998:158) ens fa adonar que en els ritual hi ha hagut elements comuns, però també elements nous que reforcen la idea de que els models de boda, dits tradicionals, incorporen elements de l'espectacle i que les referències per organitzar-los no són els pares sinó els cosins o amics, els casaments contemporanis.

6.2.2. La descendència: els fills

Per comprovar si la família del segle XX segueix la tònica general de disminució del nombre de fills, hem tornat a revisar els documents del llinatge Anglí-Torras. La parella, casada el 1894, va tenir 6 fills. En resum, comprovem que la quantitat mitjana de fills per parella baixa a mesura que avança el segle XX. Destaquem, però que no són excepcionals les famílies a 5 o 6 fills, però també les que no en tenen cap.

Taula 5: Evolució del nombre de fills segons les generacions				
Generació 0	Generació 1	Generació 2	Generació 3	Generació 4
1894	1917-1927	1943-1957	1964-1999	2000-2010
6	3,4	2,5	1,9	1,3

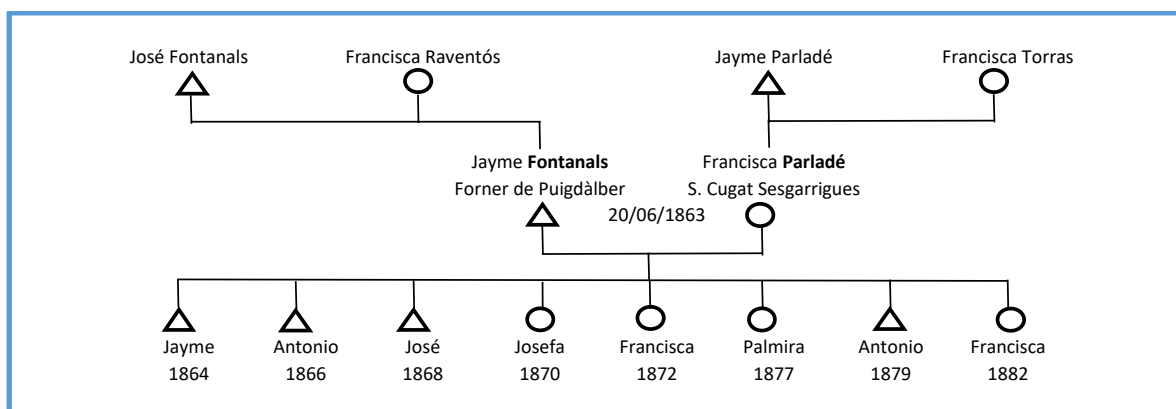
Font: Elaboració pròpia a partir de dades demogràfiques de la família materna

Per veure com han evolucionat les estructures familiars començarem per repassar la descendència a partir de quatre casaments, una parella de fet i una família monoparental. Corresponen a diferents moments històrics i també a diferents generacions que poden representar cohorts diferents.

La família Fontanals Parladé, des de 1863

El document més antic que es va trobar en una de les capses correspon a Jayme Fontanals Parladé [11]. L'any 1896 lloga uns cavalls i un carro a Puigdàlber quan li donen la llicència per haver acabat el servei militar com a excedent de cupo. Però dos anys després obté una partida de baptisme i es casa amb Ramona Carbó [14] a l'església de Betlem a Barcelona. Sabem que el seu ofici era de carreter, però no hi ha documentació que aclareixi perquè deixa el poble i va a la ciutat. Com que per casar-se per l'església li cal una partida de baptisme, sabem la data de naixement i els noms dels pares i padrins.

L'arxiu del bisbat de Sant Feliu de Llobregat conserva els llibres de registre de casaments i batejos de la parròquia de Puigdàlber, que era sufragània del Pla del Penedès. Consultant aquesta documentació sabem que Jayme Fontanals [9], de professió forner, es va casar el 1863 amb Francisca Parladé [10] de Sant Cugat Sesgarrigues. Va ser un dels cinc casaments d'aquell any. Al llibre de batejos trobem Jayme Fontanals Parladé [11] el 1864, Antonio Fontanals Parladé el 1866, José Fontanals Parladé el 1868, Josefa Fontanals Parladé el 1870, Francisca Fontanals Parladé el 1872, Palmira Fontanals Parladé el 1877, Antonio Fontanals Parladé el 1879 i Francisca Fontanals Parladé el 1882. En definitiva, vuit fills en 18 anys, tot i que per la repetició dels noms vam suposar que dos van morir joves, l'Antonio i la Francisca. Aquestes dades ens permeten imaginar una família extensa en un poble molt petit.

Però més enllà de les suposicions, vam tornar a l'arxiu per consultar el llibre de defuncions on es pot llegir:

“A los veinticinco de enero de 1868¹³ (...) mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de Antonio Fontanals Parladé (...) Falleció de viruela el día antes a la edad de veintidós meses. Y por ser así lo firmo. José Torres, rector”.

“A los veinticuatro de diciembre de 1872¹⁴ (...) mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de Francisca Fontanals Parladé (...) murió de muerte natural a la edad de seis días. Y por ser así lo firmo Ramón Bonet.

“...A los 6 de septiembre de 1883¹⁵ (...) mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de Francisca Fontanals Parladé (...). Murió el día antes a las ocho de la noche de muerte natural a la edad de diecinueve meses. Y por ser así lo firmo Gaspar Port, presbítero regente”.

A finals del segle XIX, doncs, la família Fontanals Parladé va passar pels tràngols d’haver d’enterrar tres fills que no van arribar als dos anys. En Jayme Fontanals Parladé [11] deixa Puigdàlber i es casa amb 34 anys. Segons els cens electorals de l’Arxiu Històric de Puigdàlber, és el seu germà Josep qui ajuda al pare a la fleca i, més endavant, se n’acaba fent càrrec, com a mínim fins el 1930. Després d’aquesta data apareix un altre forner i el nom d’en Josep es vincula a la pagesia, però ja amb més de 60 anys.

La família Pérez Fontanals, des de 1922

Amb el nucli familiar assentat a Barcelona, i després de la primera migració del camp a la ciutat, podem analitzar l’aparellament i descendència d’una altre grup. Destaquem que el nombre de fills s’ha reduït considerablement i que les procedències dels conjugues no estan molt allunyades però si les de la banda paterna que combinen Alcoi amb La Guàrdia de Lleida. Actualment, el nom oficial és La Guàrdia d’Urgell i forma part del municipi de Tornabous que, en total, té uns 800 habitants.

La partida matrimonial que origina aquesta nova família, a part de la procedència de la parella de nuvis i dels seus pares, també ens informa sobre la residència i les seves activitats professionals. L’Antonio Pérez [17] consta com a jornaler i resident a Barcelona, tot i que havia nascut a Sant Gervasi de Cassoles¹⁶. No hi ha comentaris sobre l’activitat dels pares. De les mares i de la núvia no hi ha ni la possibilitat de posar la professió. Suposem que donaven per fet que les dones ‘treballaven’ a casa, o com es deia abans ‘*en sus labores*’.

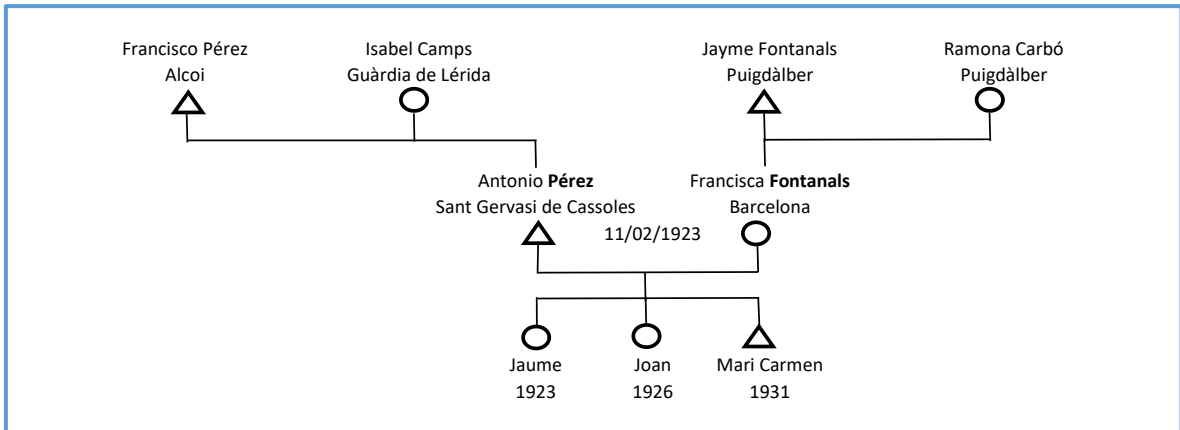
---

¹³ Unitat d’Instal·lació 799/585.16(3). Llibre de defuncions 1859-1884. Folio 28.

¹⁴ Unitat d’Instal·lació 799/585.16(3). Llibre de defuncions 1859-1884. Folio 40

¹⁵ Unitat d’Instal·lació 799/585.16(3). Llibre de defuncions 1859-1884. Folio 66

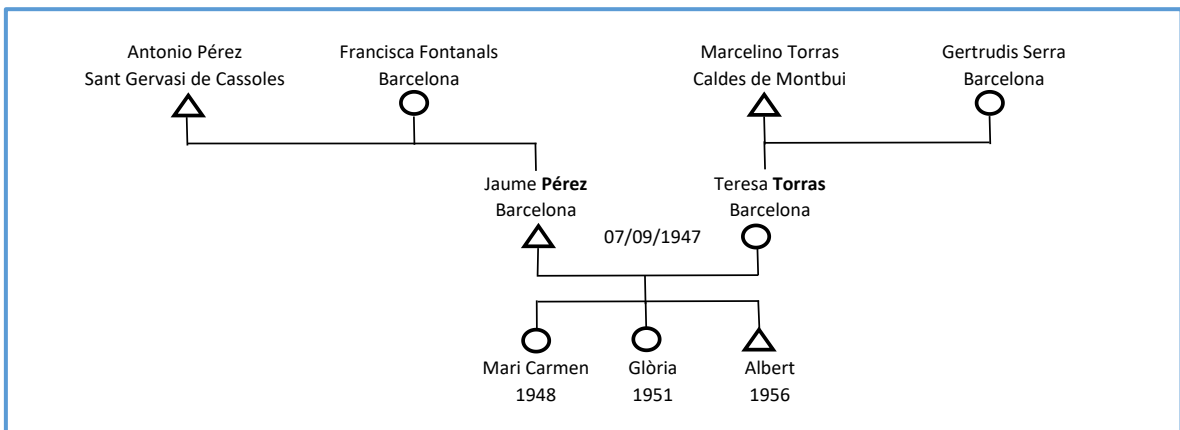
¹⁶ L’Antoni Pérez Camps va néixer el 13 de gener de 1895, un parell d’anys abans que Sant Gervasi de Cassoles quedés annexionada a Barcelona el 1897, igual que la Vila de Gràcia.

El casament se celebra a la parròquia de Santa Maria de Gràcia, especificant que és Barcelona.

La família Pérez Torras, des de 1947

De la boda entre en Jaume Pérez [25] i la Teresa Torras [28] disposem d'un bon grapat de fotografies, però també, com hem vist a l'apartat anterior, del menú que van servir, una llista de convidats i com estaven distribuïts a les taules. També hi ha algunes fotos que la parella es va anar fent en el seu viatge de noces a Mallorca.

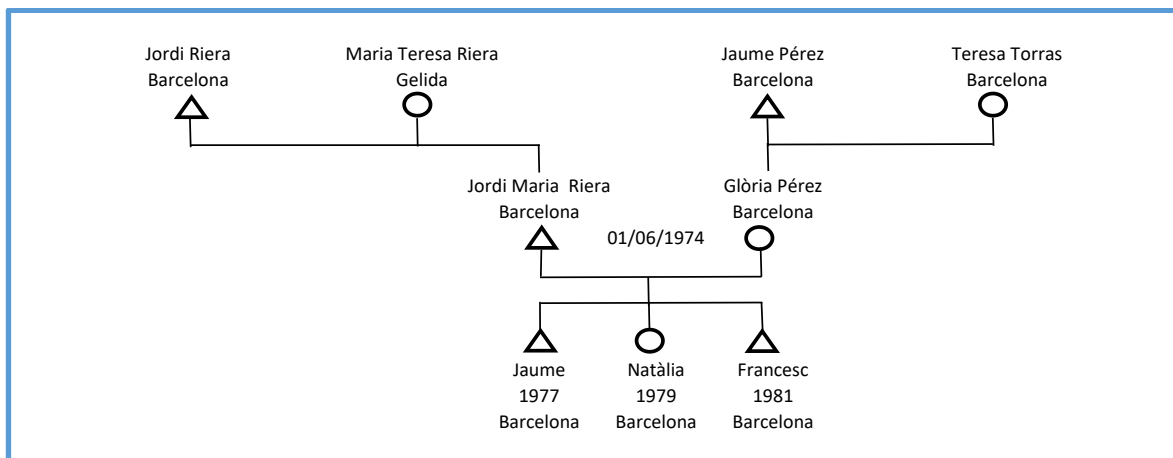

La família Riera Pérez, des de 1974

Gairebé en el darrer quart del segle XX es crea la família Riera Pérez, amb en Jordi [45] i la Glòria [39]. Els hem escollit perquè representen una nova situació familiar, ja que tots dos han estudiat i treballen fora de casa. Això no impedeix que tinguin tres fills, encara que hagin de fer mans i mànigues amb el suport d'àvies, de personal de neteja i de cangurs en molts moments. Si ens fixem en els indrets de naixement, veurem que tant els pares com els fills són de Barcelona, però una àvia havia nascut al Penedès, a Gelida concretament (Mas, Riera, 2017:11). Els tres fills també podran estudiar i un emigrarà quan tingui la seva pròpia família. Però el relat de la descendència ens posa de relleu la complexa relació entre la biologia i la medicina:

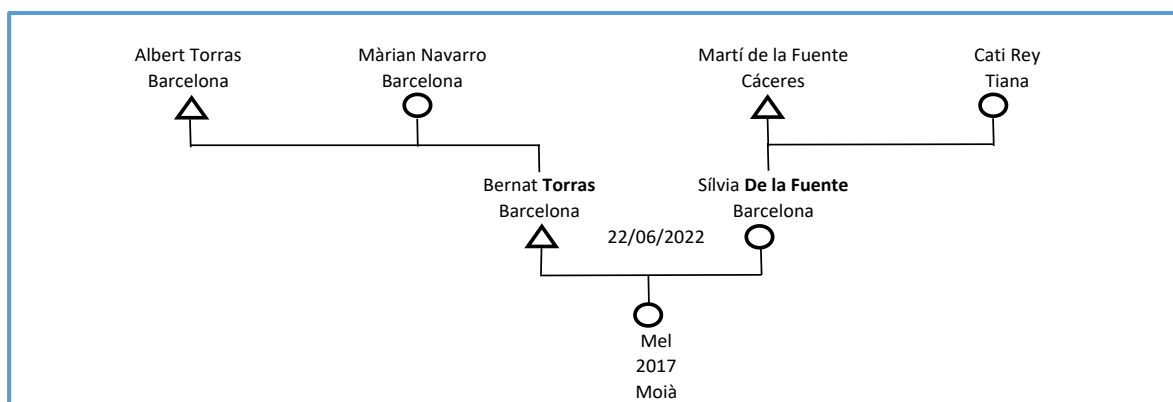
“Havíem intentar tenir fills però no hi havia manera. Vam anar a fer-nos proves i em van diagnosticar unes trompes estretes que no deixaven baixar els òvuls. Ens van suggerir una operació per obrir-les, però un cop feta, el ginecòleg ens va confirmar que no havia anat bé. Quina decepció! Vam seguir amb la vida normal procurant acceptar el destí. I a l'hivern vam anar a esquiar com a aprenents, i

vaig caure de cul moltes vegades... sense saber que estava embarassada. Un miracle deien els metges... però es va produir tres cops. La meva sogra diu que resava cada dia a Sant Jaume i per això li vam posar aquest nom". Barcelona. Entrevista E02 (73 anys).

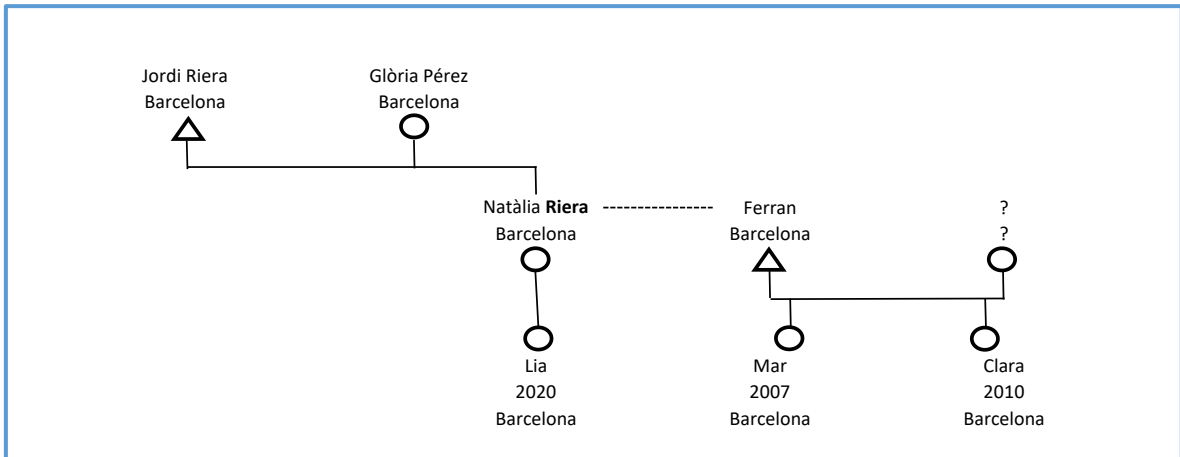
Les famílies Torras De la Fuente i Riera Mas, des del 2022 i 2020

Dues famílies del segle XXI amb baixa natalitat. A la primera, també destaquem que la unió legal es produeix anys més tard de tenir descendència. A la segona, destaquem que la descendència s'aconsegueix per sistemes de reproducció assistida, de manera que es considera una família monoparental (monomarental, de fet), tot i el suport regular d'una parella que ja tenia una descendència anterior que la converteix, de fet, en una família acoblada.

“Les famílies acoblades (*ensambladas* en l'original en castellà) són cada cop més habituals, i consisteixen en la formació de famílies on els dos membres de la parella aporten fills i filles de parelles anteriors. La relació i la creació de vincles està en constant negociació, inicialment a l'interior de la pròpia família acoblada, però també amb la societat” (Ávarez i Monteros, 2019:91).

La reproducció assistida va ser una novetat familiar que es va viure amb respecte i acceptació de l'entorn, però amb interrogants sobre el futur. Álvarez i Monteros (2019:73) posarien la situació en el conjunt de famílies diverses ja que ens trobem davant d'una família que no compleix els estàndard: “parella heterosexual amb fills o filles que s’havia considerat el model tradicional i ideal”. En aquest cas, la diversitat familiar arriba a través de la reproducció, no de la sexualitat. Cal recordar que Espanya, amb l’anonimat dels donants, és un dels països europeus menys restrictius pel que fa a la reproducció assistida (Álvarez i Monteros (2019:84) i que està en debat el dret dels fills a conèixer els seus orígens.

“Joan Bestard ha considerat que la comunicació dels orígens en reproducció assistida no és un principi moral que es pugui resoldre només sota el principi del “dret a conèixer”, sinó que implica (auto) negociacions per reconèixer en la història familiar un llaç biològic específic d’una tercera persona anònima (*Tras la biología*. Bestard, J. (2004). Publicaciones de la Universidad de Barcelona, citat per Álvarez i Monteros (2019:85)).

Aquest cas concret posa sobre la taula el tema dels noms de les persones. Finch (1994) reflexiona sobre la importància social dels noms que ens trien els nostres pares i del cognoms que heretem i que ens vinculen amb la família i a una societat concreta. El cas de la Lia ens porta a reflexionar sobre la importància dels cognoms que ens vinculen habitualment a dues xarxes, la del pare i la de la mare. Com que el donant és anònim, la Lia porta els mateixos cognoms que la seva mare. Igual que si fossin germanes. També ens porta a reflexionar sobre la tradició del país de posar primer el cognom del pare abans que el de la mare, en la majoria dels casos. Una reminiscència del patriarcat. I pel que fa a la representació social, Riera¹⁷ prové d’un llinatge noble de Catalunya, a principis del segle XIII. Pérez¹⁸ és un cognom molt comú a Catalunya (el 7è més freqüent), tot i que amb origen incert, i probablement derivat de Pero o Pere.

La multiplicitat familiar del segle XXI, una ullada horitzontal

¹⁷ <https://www.heraldicadeapellidos.com/index.php/origen-de-los-apellidos/origen-de-apellidos-letra-r/121-origen-del-apellido-riera> consulta del 21/05/2024

¹⁸ <https://www.idescat.cat/cognoms/?geo=1&id=204194> consulta del 21/05/2024.

Si la família del segle XIX era molt extensa, i la dels segle XX més simple, actualment la tendència és ben diferent. Soronellas (2012) ens presenta un panorama de les múltiples formes que pot presentar el concepte de família. El nostre cas d'estudi pot exemplificar aquesta multiplicitat. A finals de 2023 tenim un mínim de nou situacions diferents que podem classificar segons la proposta de Laslett que es pot veure a la taula 2 de l'apartat 5.1.

- Quatre parelles de jubilats que viuen en cases pròpies ja que els fills han marxat de casa. Correspondrien a famílies simples, de parelles casades sense fills (3a).
- Dues parelles que encara treballen. Una té el fill més petit a casa, tot i que té feina i més de 20 anys. També seria una família simple, però amb fills (3b).
- Un jubilat, enviudat, que té una parella estable. Tot dos mantenen les residències separades. Una part de les vacances les fan junts i una altra separats, de vegades amb les famílies respectives. Correspon a solitari, vidu (1a).
- Una dona amb dos fills adolescents que ha trencat la relació amb la parella. Estan pendents de divorci per la dissolució del condomini (el pis que van començar a pagar i encara té una hipoteca) i de sentència per la custòdia d'un fill. L'altre ja ha fet els 18 anys. En els darrers anys han passat de parella casada amb fills (3b) a una posició indeterminada, a menys que assimilem el divorci amb la viduïtat, pel que passaria a 3c.
- Dues parelles joves (una mica per sobre dels 40) amb fills. Una va passar per l'ajuntament per formalitzar la relació després de 15 anys de convivència i l'altra encara no. Tenen un fill cadascuna. En una parella, la noia ja tenia un fill d'un matrimoni anterior i alterna la residència amb la del pare biològic. També serien de la categoria de famílies simples amb fills (3a)
- Una parella de fet, jove i sense fills que correspondria a 3b si assimilem el matrimoni a la parella de fet.
- Una parella casada per l'església amb dos fills adolescents. Una parella casada per l'església i amb un fill d'un any (3b).
- Tres joves que viuen emancipats en cases separades. Un amb una parella rotatòria i l'altre divorciat. La tercera, una noia, viu sola mentre està pagant el pis. Serien solitaris sense un estatut conjugat determinat (1b).
- Una dona que va tenir una filla amb reproducció assistida. Té una parella estable que té dues filles adolescents d'una relació anterior. Les filles viuen alternativament amb el pare i la mare. La parella manté dos pisos. De fet, correspondria a soltera amb fill (1b).

Segons l'IDESCAT¹⁹, el 2020 hi havia 3.029.300 llars a Catalunya, de les quals 347.900 eren nuclis monoparentals. És a dir un 8,71 %.

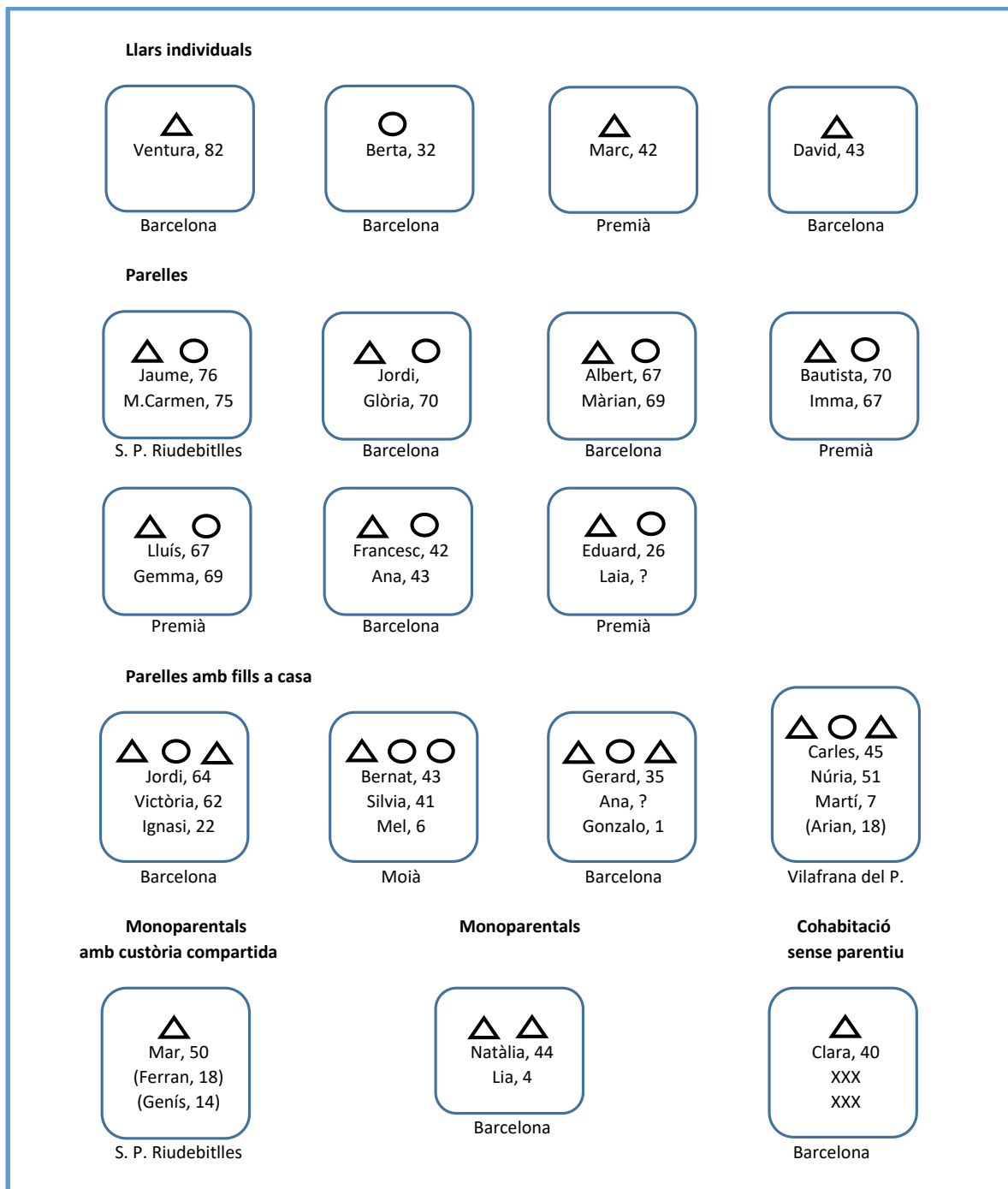
Els casos que hem vist ens confirmen les conclusions dels diversos autors (Álvarez i Monteros, 2019; Soronellas, 2012) en el sentit de diversificar la composició de la família i de reduir el nombre de fills. En paraules de Flaquer (1998:105): "Algunes dades permeten

---

¹⁹ <https://www.idescat.cat/novetats/?id=3946> consulta del 19/91/2024.

apuntar que la tendència podria estar canviant [tenir una parelleta de fills] cap al model de fill únic”

Al gràfic següent mostrem les diferents tipologies actuals (2023) de distribució de les persones per habitatge segons la proposta de Laslett. Totes elles estan emparentades però mantenen la independència intergeneracional. Només en dos casos, els fills majors d'edat, amb 18 i 22 anys, conviuen amb els seus pares. Els més petits, evidentment, no tenen una altra opció.

6.2.3. Sota el mateix sostre

En diverses entrevistes ha sortit el tema de complexa relació que s'estableix sota el mateix sostre, especialment quan hi ha diverses generacions que han de conviure. Entre 1960 i 1985 formaven el mateix nucli familiar una nena que creixia, la seva mare, l'àvia i la germana de l'àvia. Tres generacions de dones. Quan ens interessem per la valoració d'aquesta convivència, la resposta va intentar ser discreta i equilibrada, però prou clara:

“Crec que m'ha marcat molt, decantant-me cap a malament. Viure només amb dones... i la generació més gran... era doble, l'àvia i la seva germana. Sempre amb les pors i aquestes coses que tenien quan sorties a la nit... sempre com amenaces, no?. Barcelona. Entrevista E05 (62 anys).

Una altra veu hi afegia:

“Quan ets infant és una cosa boníssima, perquè el nen necessita que hi hagi algú a casa quan arribi, que li facin el berenar, que estiguin per ell,...les àvies feien aquesta funció i era molt agradable, però quan arribes a l'adolescència... hi ha massa gent que es posa i opina sobre la teva vida”. Premià de Dalt. Entrevista E03 (67 anys).

Un cas més extrem de convivència complexa el veurem a l'apartat sobre la cura dels adults (6.3.2) on la relació entre una jove i la seva sogra no va acabar en tragèdia per poc. Però el tema de les relacions amb la família de la parella no sempre han sigut fàcils, encara que físicament no visquin sota el mateix sostre. Hi ha vincles invisibles de les mares i els pares amb els seus fills que no són fàcils d'assimilar pel cònjuge. Una de les entrevistades ens parlava de la relació amb la seva família política:

“La meva sogra ha sigut una persona impossible. No sé per què. Ha creat discòrdia amb el [...] i amb mi. En els darrers anys també li ha fet passar malament. Tenia l'obligació de trucar cada dia. Si no, bronca. I el cunyat fa igual. No truca mai als seus germans. Quan la sogra va venir algun dia a ocupar-se del [nét] sempre tenia un moc: he de marxar d'hora perquè he de cosir les cortines per a la Mercè. I es casava al cap de sis mesos! Una actitud: *bueno*, sí, però,... No ha demanat mai per anar a buscar els nens al cole o que anessin a dinar un dia a la setmana. Al principi del matrimoni només volia que anéssim tots els diumenges a dinar [a casa seva]. Barcelona. Entrevista E05 (62 anys).

Aquests només són alguns dels testimonis que es podrien recollir de la complexitat que suposa la convivència entre generacions. Està clar que unes influeixen sobre les altres, però que l'efecte pot ser molt positiu com ens ha destacat E03, però pot ser negatiu en el cas E05.

També es pot destacar el testimoni que comenta la complexa relació de cada persona amb la parella que s'ha triat i la família que porta associada. El tema dels sogres podria merèixer un treball sencer.

6.2.4. Sobre els parts, la maternitat i la cura dels infants

Hem vist que la família Fontanals Parladé, a finals del segle XIX, va perdre 3 dels vuit fills poc temps després de néixer. Un va morir amb només sis dies. Tot i que no era un dels objectius prioritaris, mentre s'ha fet la recerca, han sortit comentaris de les mares sobre el tema dels parts. En alguns casos van ser prou complicats com per no voler-hi tornar. La interlocutora va tenir un fill amb 24 anys, als anys 1980.

“Vaig estar 13 dies ingressada a la clínica perquè es va trencar la bossa amb els líquid amniòtic quan encara no havia fet els 8 mesos d'embaràs. Per sort es va trencar per la part superior i em

van fer estar al llit contínuament. El part tampoc va ser senzill i van acabar traient el nadó amb fòrceps. Pesava només 2.550 gr., només 50 gr. per sobre del que es considera el llindar per entrar a la incubadora. Durant els dos primers mesos va mamar cada tres hores, dia i nit, sens falta, de manera que vaig quedar esgotada i amb poques ganes de repetir”. Barcelona. Entrevista E04 (69 anys).

Però la procreació és un mòbil molt important en el context social que en alguns casos ha estat afavorida pels avenços de la medicina al tombant del segle XXI. El part per cesària es podria considerar una tecnologia poc natural, però prou segura, i que permet una programació concreta. Les dades de Catalunya, l’any 2022, posen de relleu que de 55.760 naixements, el 28,90 % van ser per cesària. L’IDESCAT²⁰ ofereix les dades en funció de les circumstàncies i de l’edat de la mare.

“He tingut tres fills, que han sigut tres cesàries, amb les conseqüents dificultats per recuperar-me”. Barcelona. Entrevista E05 (62 anys).

La funció reproductiva de les dones ha estat lloada i patida. Comas d’Argemir, Bodoque, Ferreres i Roca (1990:43) fan servir com a títol d’un apartat del llibre “Vides de dona 1900-1960” l’expressió: Del goig al sacrifici: l’exaltació de la maternitat. En el context temporal del llibre, escriuen que: “La dona (...) no obté la plenitud com a tal, la seva màxima consideració sinó, convertint-se en mare. Els fills representen la culminació del matrimoni, i per tant, la seva raó primera”.

D’entre les parelles de la família extensa, només una, formada per l’Antònia i el Ventura [34 i 35] no van tenir descendència i el tema es va tractar amb preocupació i una certa discreció, però en un context de desànim. Estem parlant dels anys 1965 en endavant i de la poca disposició de la parella a sotmetre’s a proves de fertilitat.

Per contra, hem vist que la Natàlia [53] va voler seguir amb un embaràs auxiliat tot i no tenir parella compromesa, i amb el recolzament dels seus pares. La importància dels fills, segurament, no ha variat tant en la biografia de les dones. “El naixement dels fills, àmpliament recordat i documentat per les dones, ve a representar, sovint, l’episodi central de les seves vides” (Comas d’Argemir, Bodoque, Ferreres i Roca, 1990:45). Com a dada concreta, Ortíz (2005) comenta que analitzant els àlbums de fotografies familiars es comprova que a partir de 1945 augmenten les fotografies de nadons, precisament perquè les mares es converteixen en fotògrafes i desvien el punt d’atenció que havien tingut els marits.

El contrast entre el desig de ser mare i la realitat es va posar de relleu amb una frase irònica i humorística d’una de les entrevistades (Premià. E03, amb 67 anys): “Els fills són molt estimats i desitjats,...fins que els coneixes”.

Una altra qüestió que ha sorgit a les entrevistes és l’evolució de la ciutat que ha condicionat l’atenció als infants. Als anys 60 encara era possible sortir a jugar al carrer per trobar-hi amics. La gent del barri coneixia i identificava cadascun dels infants, i d’alguna manera, els protegia. En un dels arxius familiars hi ha imatges en súper 8 on es veu la canalla saltant a

---

²⁰ <https://www.idescat.cat/pub/?id=naix&n=5121&lang=es> consulta del 08/05/2024.

corda, passejant en bicicleta o jugant a pilota al carrer. En aquells moments, els vehicles a motor eren escassos.

Actualment, la socialització dels infants fora de l'escola es fa en parcs públics amb acotacions perquè els gossos no embrutin l'espai. Per anar a casa dels amics, cal concertar la cita, conèixer els pares, intercanviar telèfons mòbils, etc. En definitiva, hi ha una certa preocupació per la seguretat dels infants.

6.2.5. La configuració del clan

Una de les singularitats de la xarxa familiar és que a Barcelona vivien en pisos molt propers i la relació era fluïda i fàcil, però a més, a l'estiu, llarg, es reunien sota el mateix sostre, com a mínim entre 1956 i 1976.

A la finca Can Ros del Mollet del Vallès hi vivien els propietaris però al costat de la casa gran hi havia un edifici de dos plantes i golfes. A la planta baixa s'hi encabia tota la família Pérez Fontanals, unes 13 persones en condicions normals que podien ser 15 els dissabtes i 22 per al dinar dels diumenges. La distribució de rols era molt clara. En Jaume i en Joan, cada dia anaven a treballar a Barcelona amb el cotxe, excepte quinze dies a mig estiu. L'àvia Paca [Francisca Fontanals, 20] i la seva germana Remei [19] s'ocupaven de la cuina però no de rentar els plats. La Carmen [27], feia de cap de proveïment (Cabo *furriel* li deien): anava a comprar i portava els comptes per fer els repartiments. Les dones joves s'ocupaven dels plats, de la roba i dels infants. La Teresa [28] fregava al migdia i la Mari [29] a la nit. El nens, només teníem l'obligació de jugar sense fer-nos mal, esperar que es fessin les 12 per banyar-nos a la bassa, i després de dinar amagar-nos del sol mirant una tele en blanc i negre.

Les valoracions que han sortit a les entrevistes ens poden orientar sobre aquesta singularitat, especialment perquè pot costar de creure el nivell de vida d'aquell temps:

“Una habitació per família, més o menys. [Els dissabtes] Hi havia matalassos al menjador. Prou *cutre*. Un vàter sense aigua corrent, amb galledes (...) No hi havia aigua calenta, però ens banyàvem cada dia a la bassa de regar. (...) Els diumenges, abans d'anar a missa es posava un cossi al sol perquè l'aigua quedés *tebiona*. La Lluïsa [perruquera amiga de la Teresa i de la família] ens rentava al cap al sol, com a la perruquera, en banyador (...) De ben d'hora venien [la Lluïsa i el Víctor] amb els croissants i els polos. I després la paella. Jo trobo que és una gran experiència i envejable per molta gent”. Barcelona. Entrevista E05 (62 anys).

Passar entre dos i tres mesos cada estiu al mateix indret, en un ambient rural pot haver sigut determinant per les relacions que encara duren i també per la vinculació amb els animals i la natura.

“Ho recordo *estupendo*. Amb el temps es mira i costa d'entendre. Dormíem tots junts i en banyàvem en una bassa on jo ara no deixaria entrar els fills. Agafàvem el gos i el banyàvem amb nostres. I les paparres. La veritat és que feliç com un anís. I *L'ambientillo*. Hi estàvem tots. El jugar tirats arreu, sense control de res. En bici,... Per mi era un *desmadre* fantàstic. A les tardes el “Simplemente Maria” o ma mare pelant l'escalivada. O anar a robar patates fregides a la iaia mentre les feia. Sóc molt animalera i hi havia gossos, gats, bous, porcs,... feliç”. Premià de Dalt. Entrevista E06 (55 anys)

En una altra entrevista es va recollir una opinió semblat. Les vacances a Mollet generaven una certa enveja a cosins d'altres branques familiars:

“El [meu cosí] Toto em va confessar que el que més envejava era Mollet, tot i que ells anaven de *millonetis*, amb barca,... però diu que hagués donat tota la pompa per estar a Mollet. És molt bo [riu]. Recordo passar tot l'estiu amb dos banyadors... I cada any unes sabatilles de càmping”. Premià de Dalt. Entrevista E03 (67 anys).

Agafant el llenguatge que s'usa per als clans, vam preguntar en un parell d'entrevistes, qui podria ser la persona o persones aglutinadores del clan, el tòtem o pal de paller. Després d'uns moments de dubte per l'estranyesa de la qüestió, la resposta va ser:

“El tòtem va ser el tiet Jaume [Jaume Pérez, el germà gran]. Va ser el que va organitzar el tema de la parada de joguines a la Gran Via, les vacances a Mollet,... Primer pensava que era la tieta Carme [la germana] però veient les fotos de tot el que feia [mirant el programa d'una festa de disfresses que va organitzar per al barri el 1947] tinc clar que el promotor de la tribu és ell”. Premià de Dalt. Entrevista E03 (67 anys).

Probablement la resta de la família hi estaria d'acord. La taula de Mollet era llarga per a les 13 persones habituals. En Jaume seia al cap de taula i tenia a l'esquerra el seu germà Joan. Després seien els infants, de més petits a més grans i les mares i àvies. Quan en Jaume va morir, en Joan, únic home adult, va ocupar el lloc preeminent a la taula i a la família.

Entre els meus records personals caldria afegir la combinació de lleure absolut amb el contacte amb les tasques del camp. Quan vam tenir prou edat, compartíem la feina amb les propietaris i els mossos munyint manualment les vaques, donat menjar als porcs, preparant conserva de tomàquet a final d'estiu, i per acabar, cada any abans de tornar a l'escola, la verema de la vinya.

6.2.6. Les festes i alguns rituals del clan

Si l'estiu era un bon moment per mantenir el clan unit, també ho eren, i encara ho són, les festes del calendari religiós. Curiosament el fons familiar de fotografies (apartat 5.4.4) conté molt poques imatges dels àpats de Nadal, cap de Cap d'Any i només algunes de portar la carta als patges Reials. N'hi ha moltes més de la benedicció de palmes i palmons, segurament perquè era una mena de començament de la primavera, d'estrenar vestits nous i de sortir a passejar per prendre el sol.

Quan començaven les vacances de Nadal es muntava un pessebre a cada casa, i si es podia, s'hi posaven llumetes. L'arbre de Nadal, un de petit sobre l'aparador de plats i gots, es va començar a posar al voltant de 1965. No hi havia cap sopar especial la nit del 24 de desembre perquè calia anar a la missa del gall i després potser uns torrons. El dia de Nadal, dinar tradicional. Com que tot el clan no es podia encabir en una casa es feia en dues, però un cop recollida la taula i els plats, es reunien en un dels dos indrets.

Entre Sant Esteve i el Reis, el clan va tenir una feinada enorme durant uns anys, entre 1960 i 1968. Aprofitant que la Carmen tenia vacances a l'escola, l'habilitat del Joan i la faceta comercial del Jaume, tota la família es va implicar en l'aventura de vendre joguines a la Fira de Sant Tomàs de la Gran Via de Barcelona. Calia obrir les parades cada dia a partir de mig matí i fins que no quedés ningú, cosa que la nit de Reis era quan gairebé sortia el sol. Fins els primers anys del segle XXI, els infants i joves d'aquella època encara ens trobàvem per veure la cavalcada de Reis i passejar per la fira fins a la matinada. Ara que tenim néts, ens adaptem al seu ritme i al dels seus pares. De tota manera la festa dels Reis està marcada en

vermell a tots els calendaris i només en situacions excepcionals s'hi renuncia. Entre 1980 i el 2010 ens reuníem de 15 a 20 persones en una casa per dinar, després d'haver passat per les cases dels oncles a 'veure que han deixat els Reis'. Es dinava tard i amb un gran xivarri. Darrerament, ja es busca un local on ens puguin fer el dinar. L'acte renova els vincles i serveix d'acollida als nou vinguts: parelles i nadons. També serveix per acomiadar els que han de tornar a les feines a l'estranger.

Una mena de foto amb autodisparador després del dinar de Reis. 6 de gener 2024. Els tres germans Pérez Torras amb la família a Sant Pere de Riudebitlles.

El diumenge de Rams, beneir la palma era una altra tradició. Amb antelació, els grans acordaven l'església on es faria la trobada familiar, es preparaven els vestits i les padrines compraven el material adient: palmons ben alts, palmes trenades, llaços i garlandes. Després es feia un passeig primaveral: el trencaones del moll, el parc de roses Cervantes de Barcelona, la cascada del Parc de la Ciutadella, etc. En Joan [26], gran aficionat a la fotografia immortalitzava l'esdeveniment amb fotografies, i més endavant amb una càmera de súper 8 i pel·lícules de 3 minuts, primer en blanc i negre i després en color.

Aniversaris i sants eren dos tipus més de festes que es podrien considerar ritualitzades. Era habitual l'intercanvi de regals, especialment per als infants, creant una xarxa infinita d'obligacions i compromisos de correspondència, tal com diria Mauss. Actualment, amb la secularització generalitzada de la societat, s'han anat abandonat els obsequis i celebracions de sants però es manté la tradició de felicitar els familiars a través de la missatgeria

instantània. Entre la felicitació personal i el WhatsApp es va passar per les cartes i postals quan s'estava lluny i més endavant per les trucades telefòniques.

Els casaments i batejos que van ser les gran festes del segle XX, actualment són més aviat una capsa de sorpreses (apartat 6.2.1). Pot ser que es facin festes amb vestits de frac per al nuvi i els padrins, o bé que no es faci ni una simple comunicació oficial. I pel que fa als batejos, també es veu que potser no n'hi hagi o que es facin fora del que seria les edificacions de l'església.

Els enterraments segueixen els rituals catòlics i concentren tota la família, sense gaire excepcions. Algunes persones ens han comentat que entre els membres de la família hi ha alguns títols de propietat de nínxols als cementiris municipals de Barcelona, Sant Pere de Riudebitlles i Premià de Dalt. Algunes noves famílies han heretat el compromís de pagar una assegurança per fer front a les despeses d'enterrament. Actualment, els comiats es fan en sales de vetlla dels tanatoris, però a mitjan segle XX es feien a les cases, amb la col·laboració dels veïns d'escala.

6.3. Xarxes familiars i xarxa de cura

Pel que hem estat veient fins al moment, ni la família ni la reproducció són temes exclusivament personals, ni tampoc exclusivament socials. L'Estat i la família interactuen a través de serveis, legislacions i xarxes de suport de mides diferents. La literatura accentua dos moments de la vida, al principi i al final, quan es requereixen les cures d'una manera o d'una altra. Tanmateix, hem volgut posar de relleu que també durant la vida adolescent i adulta es requereix el suport familiar en molts casos. "S'ha d'admetre que la dependència es la situació més comuna a nivell social. Totes les persones necessiten ajuda i cura en determinades etapes del seu cicle vital..." (Comas d'Argemir, 1995:135).

Les tasques de cura han canviat força amb el pas del temps. Cal destacar, per una banda, que l'increment de l'esperança de vida fa que hi hagi més gent gran a les famílies, i per una altra, la incorporació de les dones al mercat laboral ha trencat, en part, la relació dona-mare-cuidadora. S'han generat canvis en el model tradicional que ha portat una 'crisi de cura' (Offenhenden, 2017) fent que algunes prestacions corresponguin a l'Estat i d'altres a la família. Hi ha dones amb una doble jornada, a la feina remunerada i a casa.

"Les activitats de cura són imprescindibles per al manteniment de la vida i la reproducció social, però tenen un escàs prestigi social (...) perquè les han fet les dones de manera gratuïta a l'àmbit domèstic (...) Es considera que es fan per amor, un altruisme obligatori (Daly y Lewis, 2000²¹) en base a la seva organització en el marc de les relacions generitzades de parentiu (Comas d'Argemir 1995, citat per Offenhenden 2017:3).

No podem resoldre els debats actuals que planteja Offenhenden (2017) sobre el paper de l'antropologia en la cura, però resumint molt, podem apuntar la relativa laxitud en la

---

²¹ Daly, M; Lewis, J. (2000). "The Concept of Social Care and the Analysis of Comtemporary Welfare States". *The British Journal of Sociology* 51 (2), pp. 281-298.

definició del terme, la consideració de treball, en funció de si és remunerat o no i de si el fan els parents o persones contractades, de la incorporació dels homes a les tasques de cura, o de la delegació de la cura dels més grans en dones emigrants. A l'àmbit domèstic es configura un model de tipus mosaic que combina diferents recursos.

6.3.1. Xarxa bàsica de cura infantil

No cal buscar gaires justificacions per afirmar que els nadons humans no sobreviurien fàcilment si algú no se n'ocupés des del moment del naixement. Cal tenir-ne cura perquè no estan prou desenvolupats per ser autònoms. Naixem amb poca visió, poca mobilitat i amb una necessitat imperiosa de l'alimentació externa.

Repasant la cura infantil a la família urbana hem trobat que fins a mitjan del segle XX, era una combinació de mares i àvies les que se n'ocupaven. Més endavant, comencen a intervenir persones contractades en determinats moments, en funció de l'horari laboral dels pares. Una de les tasques (*sus labores*) de les mares va ser, precisament, tenir cura dels fills, el que vol dir alimentar-los, mantenir la seva higiene i vetllar per la seva formació, tant a l'escola com al barri a través d'associacions o d'amistats.

En una entrevista, la informadora [Premià de Dalt, E05, 62 anys] ens explicava que de petita, com que la mare treballava a les tardes, va ser l'àvia qui l'acompanyava al metge, la recollia a l'escola o li portava el berenar. Per contra, quan ella va tenir dos fills, com que treballava amb la parella en un consultori de salut, es podia organitzar la jornada i portar els infants a l'escola o a les activitats de tarda. Requeria una logística important perquè van decidir que el model escolar del poble del costat era millor que el seu i es necessitava el cotxe per portar-los i recollir-los. A part, sempre hi havia el possible entrebanc de que l'escola demanés que es recollís un infant en cas de malaltia.

El tema dels 'cangurs' també ha evolucionat. En un cas [Barcelona. Entrevista E04, 69 anys] ens han comentat que es va contractar una senyora gran que vivia al costat de casa per despertar l'infant, vestir-lo i portar-lo a la llar d'infants perquè els pares entraven a la feina a mateixa hora que la guarderia obria portes, però a uns quants quilòmetres de la casa.

En una altra entrevista, [Barcelona, Entrevista E05 (62 anys)] una àvia es queixava que els seu fill havia contractat 'una filipina' per ocupar-se del nadó, que encara no té un any, gairebé tot el dia, ja que els pares treballen. Com a greuge, s'afegia que 'la filipina' en qüestió només parlava anglès i que probablement, quan sortien a passejar amb el cotxet, es trobaven amb d'altres 'filipines'. La prova que aportava l'àvia és que quan el nen veia una 'filipina' li somreia explícitament. Amb aquests comentaris, l'àvia fa explícit el seu discord amb l'externalització de la feina de tenir cura del seu nét, una responsabilitat que ella creu que hauria de recaure en la família, probablement en ella mateixa, per la seva condició d'àvia.

6.3.2. Interdependència: xarxa de solidaritat adulta

Repasant les situacions de cura entre adults volem destacar dos enfocaments diferents. Per una banda tenim el suport econòmic en moments de desgràcia familiar i per una altra, el suport emocional en moments de crisi mental. Les funcions del parentiu no es redueixen a funcions afectives, rituals o simbòliques. "El parentiu crea un conjunt d'obligacions morals

més o menys constringents i proporciona un marc de referència que té la seva pròpia importància...” ens diu Segalen (2006:91). L'autora destaca també la importància que té la família com a refugi, fins i tot amb els parents que viuen lluny però que poden activar la seva solidaritat en cas de necessitat. La família és una carta d'identificació respecte dels altres, una manera d'accedir a entorns socials i una palanca que pot ajudar a trobar feina. No estem parlant de situacions extremes com les que presenta Lomnitz (1994) per a les barriades marginals de Mèxic, però sí que hi trobem coincidències en la necessitat de suport familiar en períodes crítics i en la interdependència que s'estableix entre els parents i amics.

Defuncions i penúries econòmiques

A la família hi ha tres casos en que la solidaritat entre els adults ha sigut absolutament imprescindible. Es tracta de tres situacions en que les morts prematures dels marits han provocat situacions d'indefensió de les parelles i dels fills.

L'any 1942, l'Antoni Pérez [17] va morir d'un infart amb 47 anys deixant tres fills i una dona sense formació específica ni treball remunerat. El fill gran va estar uns mesos obligat a prestar el servei militar però el van deixar tornar per procurar el sosteniment econòmic de la mare i de dos germans més petits que encara estudiaven. En aquest cas, la germana i la seva parella van ser determinants per fer viable la família fins que els joves van assolir una certa autonomia econòmica.

Precisament el fill gran de l'Antoni, en Jaume Pérez [25] també va morir l'any 1967 d'un infart als 44 anys deixant una vídua sense formació i tres fills. La filla gran aquell mateix any havia obtingut el títol de mestra i començava a treballar. Els altres dos fills encara anaven a l'escola i no treballaven. Els ingressos de la família es van reduir a un tercera part i el suport econòmic va venir per part dels pares de la vídua i del padrí d'un fill (com veurem més endavant) que li va oferir feina com a dependent a un petit negoci que tenia. Durant uns mesos, va ser imprescindible fer feines a casa, del que ara anomenaríem economia submergida, fent l'acabat manual de peces de roba infantils. Col·laborant en l'alimentació familiar, cada dissabte, un familiar els oferia un paquet amb carn per a la setmana.

L'any 1960 va morir en una clínica, en una operació d'apendicitis, l'Antonio Ros [30] amb 30 anys, deixant una vídua, una nena de sis mesos, la mare i la seva germana que ja eren vídues. El trauma va ser gran i els recursos van arribar, d'una banda de la feina de la vídua com a mestra, i per una altra de la solidaritat del germà i dels cunyats.

Crisis i cures en el cicle vital

Una de les contradiccions modernes la podem trobar en la tendència a la individualització sense adonar-nos de la necessitat que tenim de les altres persones. Som éssers socials i, a més, interdependents en molts períodes del nostre cicle vital.

“En la distribució de tasques entre l'Estat, el mercat i la família, al nostre país és aquesta darrera la que segueix assumint la responsabilitat màxima de garantir el benestar dels seus membres, atès que persisteixen forts valors familiaristes i solidaritats intergeneracionals molt resolutives” (Soronellas, 2012:14).

No està clar que li hagi de passar a tothom, però darrerament, les complexes situacions de feina i de relacions poden acabar passant factura a la salut mental de les persones. L'any

2015 el Departament de Salut anunciava²² que una de cada quatre persones patirà alguna mena de trastorn mental durant la seva vida. Entre els membres de la família hi ha un especialista en psicologia clínica, però les crisi i cures s'han conduït a través de professionals externs. En una de les entrevistes es va recollir aquest relat que podem situar a la dècada del 1980:

“Li va agafar una crisi i per casualitat que vaig passar per la botiga. El marit estava de viatge. Tenia una crisi nerviosa i la sogra seia a la botiga, esperant. La seva germana em va demanar que la portés a la clínica del gremi. Va tenir clar que l'havia d'acompanyar jo i emportar-nos la sogra. Totes tres, com vam poder, amb el Panda. [...] De seguida se la van quedar i ens van demanar que esperéssim. Quan van sortir em van dir que podia passar a veure-la però no la sogra. S'havia d'ingressar perquè no anés a casa seva, amb la sogra. Demanava que no la deixessin sola amb la sogra perquè la mataria. Estava al llit, lligada de mans i sedada. Em van dir que es podia fer mal ella mateixa o a algú altre. I jo aguantant la sogra. Em sembla que aquest 'detall' no se li va dir directament. No es va assabentar del motiu de la crisi”. Barcelona. Entrevista E04 (69 anys).

La situació posa de relleu el suport emocional entre els membres de la família, però també d'una manera molt crua que les relacions familiars poden ser les generadores de crisis i situacions molt incòmodes. La persona afectada portava molts anys vivint amb el marit a casa dels sogres. No tenien fills i semblava que la relació del marit amb la seva mare era la més important a la llar. La persona afectada treballava al negoci familiar però també s'ocupava del marit, de la sogra, dels pares de la sogra i del seu propi pare que s'havia trencat el maluc i portava uns anys entre el llit i la cadira de rodes. Va estar més de tres mesos a l'hospital fins que es va veure capaç de tornar a una certa normalitat.

Però hi ha altres episodis de crisi, potser no tant greus. Només dues situacions força recents. La primera és una situació de crisi emocional de llarga durada que apuntava a pensament suïcides i tocs d'alcoholisme. La situació es va resoldre a través del divorci amb la parella i tres mesos d'hospital de dia, més sessions privades de psicoteràpia, medicació i moltes hores de conversa amb la família, especialment amb la parella del padrí. La complexa relació amb el pare que no acostuma a aprovar els moviments de la seva filla han portat a aquesta situació agreujada per una inseguretat manifesta a l'hora de prendre decisions. En un informe li van diagnosticar anhedònia o incapacitat per sentir plaer. Només la cura dels fills i noves relacions estan fent efectes positius. Està incapacitada per treballar.

El tercer cas es desencadena per una relació tensa i crispada a l'àmbit laboral. La tensió amb la cap d'una botiga ha acabat per suposar la incapacitació temporal per a la feina, plors i una certa depressió. El suport del marit i el fill, les hores de converses i explicacions han servit de teràpia. El problema de base no s'ha resolt i s'han fet tràmits amb advocats per veure si es pot trobar una solució legal.

I no voldríem acabar sense comentar que d'altres membres de la família han requerit suport emocional en moments de crisi temporals. Les relacions dins de la feina i a les llars semblen les causes més probables de les crisis emocionals. En un cas, i després de diferents

---

²² Consulta del 15/04/2024. <https://govern.cat/salaprensa/notes-premsa/295995/quatre-persones-patira-trastorn-mental-al-seva-vida>

diagnòstics mèdics, es van identificar problemes cardíacs com arítmies i fibril·lacions com a conseqüència d'estrès a la feina. La família pot actuar com a medicina i com a prevenció en aquests casos.

6.3.3. Xarxa de suport a la dependència i al final de la vida

Els últims anys de vida també són moments per posar de relleu la xarxa familiar en moments de dependència. Repassant les morts de la família es pot veure que es poden establir dos grups, les que han succeït de manera ràpida i les que han sigut el final d'una malaltia més o menys llarga. En el primer grup hem de posar un infant de 7 anys, que va morir el 1928, però també adults de menys de 50 anys en el període de post guerra, entre 1945 i 1967. I encara hem de lamentar la mort d'en Pepito Fontanals [22], un jove d'uns 20 anys durant la Guerra Civil.

Una mort traumàtica, sense possibilitat de cura, va esdevenir el 1961, per una apendicitis aguda en un jove de 30 anys que va deixar una esposa i una criatura de sis mesos. Dues morts per infart agut les van patir en Jaume Pérez [25] i el seu pare Antoni Pérez [17] quan passaven els 40 anys. Van patir morts considerades naturals, però amb diferents afeccions i després dels 80 anys, la Gertrudis Serra [32], l'Emilia Casanova [96], la Teresa Torras [28], el Joan Pérez [26] i la Carmen Pérez [27].

Però en diverses ocasions va ser imprescindible l'activació de la xarxa familiar per atendre llargues malalties. En uns casos les va resoldre únicament la família propera i en d'altres va ser necessari recórrer a professionals contractats. Vegem-ne alguns casos i repassem la memòria d'algunes de les persones implicades.

En Marcel·lí Torras [31] va caure quan tenia 77 anys, es va trencar el cap del fèmur i no va poder caminar mai més. Des del 1981 va estar cinc anys atès per les seves dues filles i l'esposa. Com que no es podia valdre per ell mateix, ni per llevar-se ni per vestir-se, les dues filles s'alternaven tots els dies de l'any per aixecar-lo, preparar-li el menjar i posar-lo al llit. L'esposa li feia costat i li explicava com anava el petit negoci de pa artesanal.

A l'Antònia Maria Torras [34] l'any 1993, li van detectar un càncer de pit molt avançat amb 55 anys. Després de moltes operacions, transfusions de plaquetes i transplantament de moll de l'ós va morir quatre anys després. Una bona part del procés el va passar entre hospitals públics i clíniques privades. A casa, en tenia cura la seva parella i la sogra.

La Francisca Fontanals [20] havia nascut el 1900 i va morir amb 97 anys, però va anar perdent la memòria fins a no reconèixer els seus fills i néts. Van ser set anys de cures intenses per part de la filla i d'una professional que se n'ocupava mentre la filla treballava. Va suposar una gran despesa, de manera que es van exhaurir els estalvis que tenia després de vendre una finca a Cornellà i els fills va haver d'aportar diners per al manteniment. La convivència en aquest període va ser dura.

La Maria Rovira [29] també va perdre la memòria i d'entrada se n'ocupaven les dues filles. Com que la malaltia es va anar agreujant, van arribar a contractar tres persones que es tornaven les 24 hores per tenir-ne cura dia i nit. No podia estar sola de cap manera i va morir el 2015. En una de les entrevistes vam recollir aquest testimoni d'una filla:

“Quan amb la mare ens van explicar el que era l’Alzheimer ella encara era conscient. El que digui que els malalts no se *n’enteren*, menteix. Això era la pitjor part de totes. Potser va estar un parell o tres d’anys fins que va tenir la crisi forta que es va quedar que ja no sabia qui era. Llavors en aquest temps és quan la trobaves plorant en un racó perquè se’n donava compte. Això va ser un horror. La porto un dia al neuròleg. Jo l’animava!.

- Va... fes-ho bé.

- I si no sé les preguntes?

- Si et pregunten qui és el rei d’Espanya, escolta bé la pregunta, digues el Juan Carlos. - *Vale*, però això ja no ho sabia jo ni quan estava bé.

- Ja ho sé, i per això t’ho dic.

Li pregunten animals, i vaig pensar, que bé. Perquè els animals li agradaven molt i diu: Cavall. Molt be. Gos. Molt bé. I una hora pensant. I jo... què fa? I diu... Llebre. Llebre, i no en va saber més. Horrors. I quan va sortir li vaig dir: què és això que no et saps els animals?

- No sé. M’he bloquejat.

I d’on ha sortit això de la llebre? I vinga a riure... És un animal poc freqüent. I això és la part simpàtica, però clar... però jo per dins pensava: Déu meu, que només en pugui dir tres,...(Premià de Dalt. Entrevista E03 (67 anys).

L’altra filla ho completava dient:

La mare va ser bastant dur perquè sí, perquè estava sola, que va començar amb la vista i demència posterior. Tenia coses de vascular, de Parkinson, d’Alzheimer. Això va ser dur. Primer vam intentar portar-la nosaltres el cap de setmana. Ens ho anàvem combinant. Ella tenia angoixa, por. Estaves parlant cinc minuts per telèfon i et deia: Nena, tot el dia sola. Es va anar complicant. Vam arribar a tenir tres persones que es rotaven. Però vam seguir estant pendants. Va ser dur el fet. La mama es va morir per etapes. Quan es va morir ja feia temps que s’havia mort. No era ella ni sabia qui eres tu. Era una mica un *agobio*. Va ser un final duríssim, una tortura, que no menjava, no dormia. Es molt dur. I la feina... Però va ser una malalta bona. Hi ha gent que es torna agressiva. Era bona, *carinyosa*. Duríssim,...(Premià de Dalt. Entrevista E06 (55 anys).

A les sessions de convivència familiar, com que una bona part de la família està jubilada o gairebé a punt, ha sortit el tema del futur. Alguns autors ja parlen de la quarta edat (Comas d’Argemir, 1995:134) i sembla que és prou real a la família. La quarta edat ha permès que es doni via lliure a les activitats creatives més que a les productives. Hi ha qui s’ha dedicat a la pintura, al conreu d’un bocí de terra amb vinya, a la música i ball, a l’esport o a l’estudi. De moment tothom és prou independent com per no requerir una atenció especial i professional. Una de les parelles ha entrat en contacte amb l’associació Sostre Cívic per estudiar la possibilitat de deixar l’habitatge habitual i anar a una residència de cures compartides amb 30 persones més, d’entre 55 i 85 anys.

Com apuntàvem en començar aquest apartat, els exemples d’interdependència poden ser gairebé inacabables i posen de relleu una de les funcions de suport assistencial de la família, especialment en moments de crisi i quan l’Estat no pot atendre totes les demandes que pot arribar a rebre. L’allargament de la durada de la vida pot tenir aquestes conseqüències no desitjables i per això algunes persones preparen aquest període a través d’alternatives per no lligar la seva vida a la dels fills. La Generalitat de Catalunya incentiva i facilita el registre

de voluntats anticipades²³ perquè les persones grans puguin decidir sobre les cures que volen rebre, i molt especialment, sobre l'allargament de la seva vida quan no estiguin en condicions de ser autònoms.

6.3.4. Doble xarxa de seguretat, el padrinatge

Les relacions entre els membres de la família tenen un recolzament legislatiu que estableix una bona part dels drets i deures que comporten els vincles entre les parelles o entre pares i fills. Recordem el Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya. Però els vincles familiars no acaben aquí i no esgoten totes les possibilitats.

Durant la recerca i les entrevistes s'ha posat de manifest la importància que ha tingut, i té encara, una doble xarxa de seguretat conformada pels padrins de bateig²⁴. Són moltes les imatges dels fons familiars que mostren el moment de presentar els infants a l'església en companyia dels pares, els familiars més propers com els avis o germans i els padrins que normalment porten la criatura als braços o subjecten un ciri.

El padrins de bateig, explicava la meva mare, servien per recolzar la fe en l'església, però també tenien la missió de fer-se càrrec dels nadons en cas que els pares no poguessin a causa d'una mort prematura o d'impossibilitat material. La relació dels adults amb el noutat és de caire voluntari, regulada pel dret canònic²⁵, però sense legislació civil. És un compromís personal amb el nadó i amb la família que configura una xarxa de seguretat poc regulada, però prou eficient en molts casos. Parafraçant la idea de 'Comunitat Imaginada'²⁶ que es fa servir per als nacionalismes i altres adscripcions voluntàries a les idees, podríem dir que es tracta d'una 'Família Imaginada'. En alguns casos, hi ha vincles reals com ara oncles o avis que tenen aquest doble rol, però en d'altres, els padrins s'escullen fora de la família, vinculant així les amistats.

Potser les funcions més materials i visibles dels padrins són dues: el lliurament d'una mona per Pasqua per part del padrí i l'adquisició d'una palma o palmó pel diumenge de Rams, per part de la padrina. Les dues festes, evidentment, vinculades al cicle anual catòlic.

Però el padrinatge, actualment, està funcionant més enllà del vincle religiós. Si prenem un enfocament processual (apartat 5.1) ens fixarem, precisament, en les situacions que s'aparten

---

²³ <https://web.gencat.cat/ca/tramits/tramits-temes/Inscripcio-al-Registre-de-voluntats-anticipades> consulta del 08/05/2024.

²⁴ Només volem destacar que ens referim al padrinatge que s'estableix a partir del sagrament catòlic del bateig. En algunes zones com Tarragona, el Priorat, Mallorca o Andorra, entre d'altres, es fa servir el terme padrí per referir-se als avis.

²⁵ La figura multiseular del padrinatge està lligada originàriament a les relacions que uneixen baptisme i confirmació. És un costum molt antic de l'Església el fet de donar un padrí o una padrina en els sagraments d'iniciació cristiana. https://www.termcat.cat/ca/cercaterm/padri?type=basic&thematic_area=&language= consulta del 26/3/2024.

²⁶ Anderson, B. [Benedict] (2005). *Comunitats imaginades. Reflexions sobre l'origen i al propagació del nacionalisme*. Afers Editorial.

del dret canònic de dos padrins, home i dona, i amb una edat superior als 16 anys. Els casos concrets que podem citar d'aquesta doble xarxa són molt variats dins de la família.

Hem trobat infants que tenen padrins sense estar batejats. Una situació real que podem explicar és que per Pasqua va ser tradició organitzar una trobada de padrins i fillols per menjar-se la mona conjuntament. Un dels infants que no estava batejat, quan encara no tenia deu anys, va demanar a diferents persones de la família si volien fer-li de padrins. Van acceptar immediatament, de manera que el vincle emocional i material es va formalitzar a la següent Pasqua. Més endavant, quan els pares van atorgar testament a favor de l'infant, que era menor d'edat, van posar els padrins com a marmessors del testament. El vincle emocional es va convertir en legal.

En un altre cas molt recent, dos amics es va oferir per fer de padrins d'una nena que no estava batejada. Li porten la mona cada any i exerceixen de padrins *de facto*.

Una parella no batejada fan de padrins dels fills de dos amics diferents. Un dels infants viu en una illa, de manera que la mona i la palma s'envien a través de símbols més que físicament.

Una parella batejada va acceptar el padrinatge d'una nena petita, sense bateig previ, quan a la seva mare li van diagnosticar un càncer de pit. La promesa era que es farien càrrec de la nena en cas que calgués. Afortunadament el càncer va remetre però el padrinatge va seguir vigent.

Una parella va voler que el seu fill petit tingués com a padrins els seus germans més grans que tenien 6 i 10 anys. En una parròquia no li van acceptar la proposta, de manera que va buscar un capellà que l'acceptés. El bateig es va celebrar a l'escola religiosa on anaven els infants i on després també va anar el petit.

Com a recerca etnogràfica hem preguntat qui són els padrins d'una bona part de la família i com s'han escollit. Entre els nascuts a mitjan segle XX, no hi ha cap singularitat. Tothom està batejat i té un padrí i una padrina en el marc de la família, generalment combinant la banda paterna amb la materna. Entre els nascuts a partir de 1973 hi ha quatre situacions diverses. La primera és la que recull un bateig més o menys tradicional, a l'església, amb padrins, els símbols adients i celebracions familiars. Les altres tres situacions ens les expliquen els informants:

“Els meus fills no estan batejats perquè no creiem en l'església catòlica. El meu avi era més aviat anarquista i deia que s'haurien de penjar tots els capellans. Jo vaig fer la comunió però amb l'oposició de l'avi. La mona la fèiem els pares.” Premià de Dalt. Entrevista E03 (67 anys).

En una altra conversa ens comentaven que el bateig havia sigut molt poc formal.

“Havia deixat el nen a casa dels meus pares. Quan el vaig anar a recollir la mare em va explicar que, com que nosaltres no teníem intenció de batejar-lo, l'havia batejat aquella mateixa tarda per si li passa alguna cosa. L'havia posat sobre la pica de rentar plats i li havia tirat aigua sobre el cap amb una cullera. Segons ella, era completament vàlid i protector”. Barcelona. Entrevista E04 (69 anys).

I encara una tercera versió:

“Més que batejos, el que vam fer van ser presentacions socials a la comunitat. Però sí, tenen padrins i ara fan de padrins”. Barcelona. Entrevista E02 (73 anys).

I entre els nascuts a partir del 2000, trobem com a singularitats la incorporació dels amics en el món del parentiu, tot i que encara dominen les eleccions entre familiars directes d'una banda o l'altra, oncles i nebots majoritàriament, tot i que hi ha un cosins o una àvia.

Però a part dels obsequis, el padrinatge ha suposat vincles emocionals. Una interlocutora ens comentava que tenia moltes més confidències amb la seva padrina Teresa [28] que amb la seva mare.

“Un dia d'intimitat em va explicar la vergonya de l'àvia Paca [Francisca Fontanals, 20] quan va morir el seu marit. Era per cap d'any, dormien en llits separats però aquella nit estaven de festa i va morir precisament al llit de l'àvia. A l'home li anava la marxa. I l'àvia estava ben preocupada pensant el què diran de trobar el mort al seu llit. No li havia explicat a ningú”. Premià de Dalt. Entrevista E03 (67 anys).

Com en d'altres compromisos verbals, l'aplicació del padrinatge pot ser força diversa. Alguns familiars ens han comentat que deixen de fer de padrins quan els adolescents fan 18 anys, d'altres ens han dit que els padrins mai no han exercit com a tals, especialment pel que fa als regals. També ens han comentat que la mona i la palma es poden substituir per d'altres regals materials quan és necessari: roba, diners, llibres, etc.

La figura del padrinatge ha saltat de l'església a l'escola. Una de les nenes més petites de la família explica que a la seva escola hi ha padrinatge entre els infants. Cada infant té un padrí o un padrina. Els més grans (8-10 anys) tenen fillols a Infantil (3-6 anys). Fan activitats junts, s'ocupen del seu benestar emocional, s'intercanvien dibuixos i petits regals, i els protegeixen si cal. Quan tinguin l'edat, tots els infants faran de padrins i se senten satisfets d'aquesta responsabilitat. Ha saltat també als casaments, amb els padrins de boda, i als actes festius com la celebració del bateig de colles castelleres, gegants o figures festives per part de colles més velles. També es bategen els vaixells.

El padrinatge ha posat de relleu la necessitat de teixir xarxes més enllà de la família, establint nusos sentimentals i ben reals amb amics que convertim en parents. El concepte de família lligat únicament a la relació sanguínia (o genètica) acaba per tenir poc sentit. Precisament en aquesta direcció apunta el treball de Bestard (1998:118) quan estudia els límits de les parenteles. Hi ha parents 'propers' i d'altres més 'llunyans', com si la pròpia família tingués uns límits precisos i la parentela uns d'imprecisos i extensos. Però, en realitat el que trenca o allunya les relacions és el distanciament d'intercomunicació. Acabem considerant família o de la família a les persones amb les que ens comuniquem més habitualment, no amb les que ho són per naixement. Quan fèiem la carta de parentiu que presentem a l'apartat 9.2 ens vam trobar amb aquest problema d'establiment dels límits. Finalment vam incloure algunes persones que havien format part de la nostra família real tot i no tenir-hi vincles legals ni genètics. Per contra, alguns dels familiars relativament propers com cosins, fa anys que no els veiem.

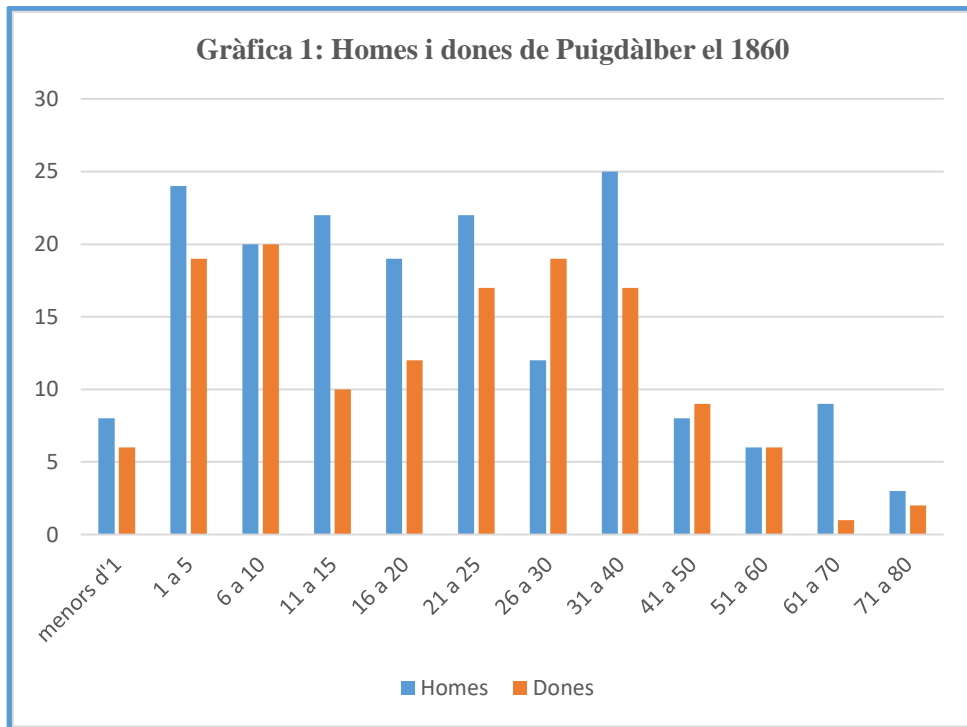
6.4. Mobilitat residencial i mobilitat social

Partint de la hipòtesi que la família i el lloc de naixement poden condicionar fortament el desenvolupament personal i social, hem intentat aproximar-nos a les condicions de vida dels

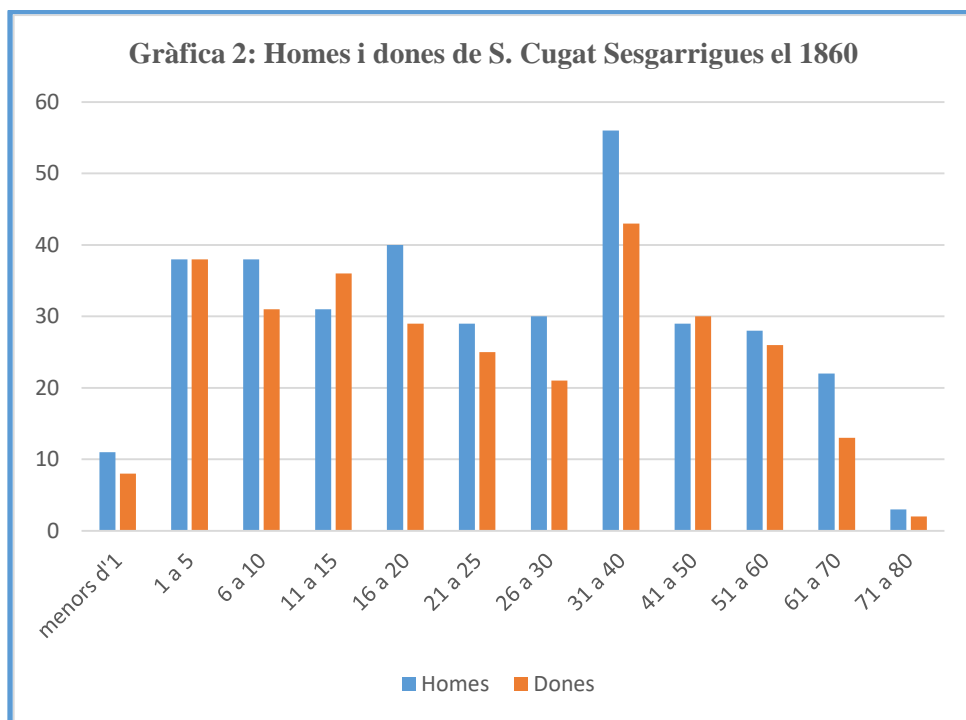
nuclis familiars a través de dades estadístiques. Veurem també les posicions dels membres de la família en diferents èpoques segons l'escala de mobilitat social EGP que hem descrit a l'aparat 3.3.

6.4.1. El Cens de 1860 com a punt de partida

Com que algunes de les primeres generacions que estudiem parteixen de Puigdàlber, a l'Alt Penedès, i d'Alcoi a Alacant, el darrer terç del segle XIX, ens basarem en el *Censo de 1860* que el president del govern espanyol, el Marqués de Miraflores, va publicar uns anys més tard, seguint la tendència europea de França, Bèlgica,...

El 1860, poc abans del casament de Jaume Fontanals Raventós [9] amb Francisca Parladé [10], Puigdàlber (Gràfica 1) era un poble petit, amb només 323 habitants, 56% d'homes i 44% de dones. La Francisca era de Sant Cugat Sescarrigues, potser perquè no hi havia prou dones a Puigdàlber. 120 homes solters per només 76 dones. 56 parelles, 5 vidus i 8 vídues. El nivell de formació era baix, amb el 83 % que no sabien llegir ni escriure.

Sant Cugat Sesgarrigues (Gràfica 2), a poc més de 9 Km de distància, era també un poble petit però gairebé amb el doble d'habitats, 666, i també amb més homes que dones, 124 parelles, 18 vidus i 13 vídues. Encara estaven solters 217 homes i 168 dones, el 85 % dels quals no sabia llegir ni escriure.

El *Censo* no reflecteix les professions de cada poble però sí que ho fa de cadascun dels 11 partits judicials de la província de Barcelona. La majoria, amb un 57,89 %, estaven ocupats al sector primari, un 26,48 % al secundari un 15,63% al terciari, incloent un total de 22 professions, des dels eclesiàstics als servents, passant per metges, veterinaris o advocats. Més de la meitat es consideraven servents i gairebé el 3% formaven part de l'exèrcit o la marina mercant. Comparant les dades amb tot Espanya veiem que la proporció del sector primari encara era més alta (62,81%), mentre que era més baixa a la província de Barcelona (36,58%). De totes maneres, cal advertir que les dades d'ocupació tenen menys fiabilitat que la resta segons els estudis de González i Martín Serrano (2018:59), especialment per la dificultat d'encabir totes les professions i perquè algunes persones es podien inscriure en més d'una professió (González i Martín Serrano, 2018:74). Els servents poden distorsionar les estadístiques perquè n'hi ha molts, especialment homes que potser incloïen els pastors, els dependents de comerç assalariats o els nens i adolescents que feien de criats o aprenents (González i Martín Serrano, 2018:78).

En el mateix temps, Alcoi²⁷ era una ciutat mitjana i aparentment industrialitzada. El cens va ser de 25.196 habitants, amb una lleugera desproporció a favor de les dones que representaven el 51, 2% del total. Per estat civil, el 36% de la població era casada. Els

²⁷ <https://www.elsevier.es/es-revista-investigaciones-historia-economica-economic-328-articulo-el-nivel-vida-trabajadores-alcoy-S1698698914000708> Consulta del 25/01/24

solteres representaven el 56% i els vidus un 7,2 %, amb una gran majoria (68%) de dones. La taxa d'analfabets que no podien llegir ni escriure era del 84 %.

El 1860 Barcelona era la capital però els pobles del costat com Gràcia o Sant Gervasi de Cassoles mantenien la seva independència municipal fins el 1897. Al *Censo* de 1860 dona les dades per separat.

Taula 6: Extracte de les dades de població de Barcelona, Gràcia i Sant Gervasi abans de la seva integració						
	Població	% Dones	% Solters	% Casats	% Vidus	% Analfabets
Barcelona	189.948	50,0	58,2	34,0	7,8	57,2
Gràcia	19.969	51,6	52,6	40,0	7,4	76,1
Sant Gervasi	2.512	50,0	54,6	39,6	5,8	48,0
Elaboració pròpia a partir de les dades del <i>Censo</i> 1860						

Un primer comentari de la comparació dels tres municipis és l'equilibri entre homes i dones, però amb una desproporció entre solters i casats a Barcelona on també trobem una mica menys d'analfabetisme. La proporció de viudetats queda clarament decantada cap al cantó femení que representa al voltant del 74 % a les tres poblacions. Els homes morien més joves.

6.4.2. Motius per emigrar

Alguns passatges de la Història de Catalunya ens poden orientar sobre la situació dels punts de referència, especialment de Barcelona que creix en detriment d'altres comarques. En el període 1861-1877 van marxar de Catalunya 56.000 persones. És a dir que hi havia més sortides que no pas entrades d'immigrants. Però els deu anys següents, es canvia l'orientació de manera que es reben més emigrants dels que marxen. "El que es produïa era un moviment intern de la població catalana, que anava de la muntanya al pla i del camp a les ciutats". No es pot passar per alt que la fil·loxera arribà al Penedès el 1887, el que va comportat una pèrdua de població rellevant i un traspàs de població des del camp a la ciutat. (Termes, 1987:98-100). "A finals de segle (1887-1900) es va produir un creixement espectacular al Barcelonès (un 33 per cent). En canvi les comarques que plantaven vinya [l'Alt Penedès, entre d'altres] per tal d'exportar vi i aiguardents havien estat delmades per la fil·loxera (Termes, 1987:96).

I pel que fa a la immigració d'Espanya, potser també des d'Alcoi, el procés [d'arribada d'immigració a Barcelona] s'accentua els anys 1898-1900, amb un guany de 18.288 persones. Aquesta era fonamentalment de valencians i aragonesos, i a partir de l'Exposició Universal de 1888, dels primers murcians" (Termes, 1987:99).

Per tant, la mobilitat de la família objecte d'estudi s'arreglera amb les tendències generals de mobilitat camp-ciutat i de modernització social i econòmica amb la qual la població de l'època buscava noves i millors condicions de vida i de futur.

6.4.3. La població obrera a Catalunya i a Barcelona

Termes (1987) cita un estudi de Pere Gabriel²⁸ de 1985 sobre la població obrera que ens pot orientar sobre la complexa situació de finals del segle XIX i principis del XX. Els censos, irregulars i poc exactes, mostren una població obrera barrejada d'obers industrials i de treballadors assalariats, que inclouen dependents de comerç, artesans, treballadors de transport, de comunicacions, o de l'administració pública i privada. "Es pot afirmar, doncs, que a l'últim terç del segle XIX la població obrera (no camperola) era aproximadament el 15 per cent del total (i el 1930 era d'un 21)" (Termes, 1987:238). Tots ells formaven part del moviment obrer i potser compartien les mateixes reivindicacions que van generar aldarulls en diversos moments.

A partir del 1900 els censos es fan seguint la nomenclatura, adoptada el 1893 per l'Institut Internacional d'Estadística a la sessió de Xicago, i presentada per Jaques Bertillon, amb 91 professions i 33 blocs (Cusidó i Gil, 2012:49), però sense distingir entre patrons i obrers. La població obrera catalana estava molt concentrada a la província de Barcelona, amb el 76,33 per cent del total de Catalunya, i, especialment a la ciutat de Barcelona, que tenia el 45,74 per cent del total. Aquesta proporció no s'alteraria gaire fins el 1936. L'estudi de Pere Gabriel xifra en 54.272 els obrers de 1856 per arribar a 299.783 l'any 1930 incloent 8.534 aprenents. En percentatge suposa passar del 14,32% al 20,87 % de la població total de Catalunya.

El contracte de lloguer d'un pis a l'Eixample de Barcelona que signa Antonio Pérez Camps [17] l'any 1928 el situa com a treballador del sector del comerç. Els documents posteriors, com un carnet de la UGT, concreten que era viatjant de professió, dins del Sindicat d'Agents del Comerç i de la Indústria. Les referències familiars el vinculen al sector tèxtil. Segons les estadístiques de Pere Gabriel, en aquell mateix any es censaven 280.265 obrers a Barcelona, el 23 % dels quals es dedicaven al sector comerç, el més majoritari, seguit del sector tèxtil amb un 15 % i la metal·lúrgia amb un 12%.

Combinant les dades estadístiques amb la casuística familiar podem arribar a la conclusió que segueixen un patró similar. La concentració de treballadors a la ciutat fa que es deixi l'activitat agrícola per integrar-se a la complexa maquinària industrial que requereix mà d'obra als telers, però també sistemes de venda eficaços. Durant una part del segle XX, el sistema de viatge per fer la representació del producte sembla va ser part del sistema de vida de dues generacions, la de l'Antonio [17] i la del seu fill Jaume [25].

6.4.4. Deixar la ciutat i adaptar-se a un nou context

Catalunya ha sigut terra de recepció d'emigrants, però també d'exportació de talent i de mà d'obra. L'Idescat xifra en 367.367 els catalans que l'any 2023 residien fora del país. En percentatge, gairebé el 15 % viuen a França, entre el 8 i el 9 % al Regne Unit, Argentina i Alemanya i gairebé el 7 % als Estats Units d'Amèrica. Analitzant les dades per continents,

---

²⁸ Pere Gabriel Sirvent va defensar la seva tesi doctoral a la Universitat de Barcelona el 1981 amb el títol: *Classe obrera i sindicats a Catalunya, 1903-1920*.

el 52,16 % emigren a Europa, el 42,74 % ho fa a Amèrica, només el 2,53 % a Àsia i poc més de l'1% a Àfrica i Oceania.

En una de les entrevistes (Neuchâtel. Entrevista E08), la Neus [65] ens comentava que quan va acabar la carrera la situació laboral era precària i que si no hagués sigut pels vincles familiars potser hagués marxat abans. Es lamenta que el talent format a Catalunya, a les universitats catalanes públiques, que és ben valorat i pagat a l'estranger, hagi de marxar per subsistir. És una llàstima.

Malauradament no tenim informació de com es devien sentir els primers membres de la família que van deixar els seus pobles a finals de segle XIX per anar a viure a la ciutat. Però sí que hem pogut recollir testimonis dels que han emigrat al segle XX.

El David [56], nascut el 1979, mentre estudia la carrera de Biotecnologia a la UAB viu a Barcelona, en un pis que li presten els avis. Com que no troba una feina prou interessant a Catalunya, amb 24 anys marxa a treballar al Regne Unit on s'està gairebé cinc anys. Passa un any a Barcelona per treballar amb una farmacèutica i quan fa els 30 se'n va a San Diego (Califòrnia, EUA) i torna quan en fa 40. Ara viu a Barcelona però està buscant una casa a fora de la ciutat. Tant a Londres com a San Diego treballa per a la farmacèutica Pfizer. La vida americana li sembla atractiva tot i que treballa molt. Té poques vacances però pot viure prop del mar i surfejar a les estones lliures. S'inventa un projecte per aplicar a Europa i per això el deixen instal·lar-se a Barcelona. Durant uns anys va i ve contínuament. Ara es passa part de l'any viatjant, a la Índia, al Japó,... La seva mare [41], a l'entrevista E03, es queixava que amb aquest ritme no tindrà una parella estable, i evidentment, no la farà àvia.

El Marc [57] és el germà del David i estudia la mateixa carrera a la UAB però amb un itinerari vital diferent. Quan està acabant la carrera va a fer un Erasmus a Itàlia on s'està un any estudiant i aprenent l'italià. Sense acabar totes les assignatures va a viure amb el seu germà a Canterbury, fent feines manuals com tallar pollastres o neteja vàters. Quan se n'afarta torna a Barcelona i acaba la carrera. Li surt feina a Cambridge, en una empresa que seqüència l'ADN. S'hi està més de dos anys i torna a Barcelona per fer el doctorat en nefrologia a l'hospital de Bellvitge que acaba el 2014²⁹. Es casa amb la Laura i marxen a Pasadena on fa un postdoctorat. Ho passa malament perquè no s'entén amb el seu cap i li surt la possibilitat de fer un altre post doctoral a la universitat de Stanford (Califòrnia, EUA). Quatre anys després li surten simultàniament dues feines, una a Amèrica i l'altra al Regne Unit. Com que no se sent còmode amb l'estil de vida americà, decideix acceptar la de Londres. S'hi està quatre anys amb preocupacions emocionals perquè es divorcien amb la Laura, passa sol la pandèmia de COVID19, no té amics i només treballa. L'agost 2023 decideix tornar a Premià on viuen els seus pares i organitzar-se un petit apartament. No té feina però el febrer de 2024 comença a treballar per Astra Zeneca a Barcelona.

La parella que formen la Sílvia [68] i el Bernat [55], nascut el 1980, van decidir que volien sortir de la ciutat per motius diversos. Un d'important és que com que no tenien feines fixes

---

²⁹ Es pot consultar un resum de la tesi a <https://tesisenred.net/handle/10803/293894#page=1> consulta del 14/04/2024.

com a assalariats, i amb ingressos irregulars i escassos en alguns moments, no es volien comprometre a treballar per pagar un lloguer mensual, que consideraven elevat. Una de les feines estava relacionada amb els concerts musicals i la festa. “Jo treballo quan la gent s’ho passa bé, i necessito silenci per descansar” va ser una de les expressions. Després de passar uns mesos compartint una masia al centre de Catalunya amb uns amics, van decidir que volien viure al seu aire. A través d’una amistat familiar van trobar una masia aïllada a la Catalunya central, sense llum, però amb aigua, i s’hi van instal·lar. L’edificació era bastant precària, amb goteres, finestres que no tancaven i sense calefacció. S’hi van invertir molts esforços i els diners dels pares per posar-la en unes mínimes condicions: calefacció de llenya, finestres que tanquen, algun terra i sostre nous i plaques solars per fer prou electricitat com per veure-s’hi a la nit, tenir una nevera i carregar els mòbils i ordinadors.

L’adaptació al poble ha sigut complicada malgrat que la llengua no era un problema. Una de les primeres anècdotes que expliquen és que els van cobrar 30 € per 30 calçots de Valls. “Hi ha un preu per als del poble i un altre per als de fora” els hi havien dit. “Per ser del poble, els va comentar un veí, heu de portar els fills a l’Escola Pia”. La gent amb la que es relacionen més estretament són tots nouvinguts a la comarca. Els fills de les mateixes edats han sigut el vincle. Com a singularitat, amb sis parelles més, van establir una escola lliure en una masia. Van contractar una educadora i cada dia un pare o mare, amb la mestra, s’ocupaven de proporcionar estímuls i dinar als set infants de l’escoleta. Li van posar Baobab i va funcionar fins que els nens i les nenes van entrar al sistema públic i obligatori d’ensenyament. Fa més de 20 anys que viuen al poble i només s’acosten a la metròpoli barcelonina per anar al metge o per fer compres especials. La relació amb els pares es manté a través dels caps de setmana. En uns casos es desplacen els pares i en d’altres ells van de visita. La Sílvia manté amistats de la joventut i les noies (ara totes amb fills) es troben de tant en tant. En Bernat manté alguns amics, però es veuen poc. Durant uns anys, al mes de maig feien una gran festa a la masia. Era la seva pròpia Festa Major, amb uns 200 convidats, espectacles de circ i musicals, feines agrícoles, etc. Ara per ara no tenen intenció de tornar a la ciutat.

La Neus [65] i el Jaume [52], nascut el 1977, amb un infant de tres anys i un altre d’un any i mig, van anar a viure a l’estranger l’any 2013, a uns 1.000 Km de Barcelona. Durant quatre anys van ser treballadors transfronterers, amb domicili a França, però amb la feina de la Neus a Suïssa. Quan se’ls pregunta per la decisió, la Neus és taxativa:

“Ens van comprar. Un caçatalents (*headhunter*) em va contactar i em va proposar un parell d’entrevistes amb la multinacional farmacèutica. Tots els viatges pagats, un gran hotel (...) Hi vaig anar convençuda que em serviria d’experiència per a d’altres entrevistes, però sense cap intenció d’acceptar la proposta (...) uns dies després va arribar l’oferta econòmica que vam considerar desmesurada però que no podíem rebutjar”. (Neuchâtel. Entrevista E08).

En Jaume donava i dona classes en línia i va considerar que ho podria seguir fent a qualsevol lloc. Els van pagar el trasllat del mobiliari des de Barcelona i tres mesos de sou per instal·lar-se. El compromís era, com a mínim, de dos anys treballant a l’empresa si no es volien retornar tots els diners avançats. Es van trobar amb força gent que, com ells, havia acceptat feines similars. Amb aquests contactes van decidir viure a França perquè la guarderia (*école maternelle*) dels infants era amb preu públic mentre que a Suïssa havien de pagar uns 2.500 € per mes. Quatre anys després es van traslladar a la Suïssa francòfona amb una nova feina.

No va ser problema per als nens que ja parlaven francès. Ara estan a punt de rebre un apartament nou que han pogut comprar. D'aquí a un parell d'anys, en Pau i l'Aina, els fills, tindran una doble nacionalitat, dos passaports que els donaran moltes oportunitats. Estan integrats a la comunitat on viuen: toquen el saxo, pertanyen a un equip de natació sincronitzada, etc. Mantenen el contacte amb els pares i avis a través de viatges regulars, especialment a l'estiu i vacances. Com a mínim un cop cada dos mesos i agafant l'avió o el cotxe segons la durada de l'estada. Els dos fills mantenen la cultura catalana amb la família, però també amb el Casal Català de la primera etapa i ara a través de TV3. L'estiu passat, l'Aina va participar al campus d'Eufòria. Han après també a escriure en castellà a través del programa ALCE,³⁰ una escola que manté el govern espanyol a moltes localitats. Reconeixen que no és fàcil integrar-se a la societat suïssa i els seus amics són un grup de parelles vinculades perquè les noies van fer juntes el programa Erasmus i s'han anat emparellant amb gent l'arreu del món. La Neus recomana a tothom el programa Erasmus que ha aconseguit, que tant ella com la seva família, fossin ciutadans del món.

Les quatre breus històries de vida ens posen de relleu la diversitat d'opcions entre les que cal escollir a principis del segle XXI i la tasca, no sempre fàcil d'adaptar-se a nous contextos, tant sigui a 60 Km de Barcelona, tornant al món rural, com a l'altra banda de l'Atlàntic o en un país del continent europeu que no forma part de l'Espai Econòmic Europeu.

6.4.5. Mobilitat social

A l'apartat 3.3 hem vist com es planteja la mesura de la mobilitat social segons els sistema EGP que no es vincula exclusivament a la formació o als ingressos sinó a la possible influència a la societat. Tanmateix, no és senzill col·locar les persones dins d'aquesta classificació.

En termes generals podríem dir que el grup de família extensa ha millorat lleugerament però que no ha fet un gran salt, com comentava un dels entrevistats (Premià de Dalt. Entrevista E03). Per comparar, podem descriure i comparar la situació social de quatre generacions entre els nascuts al final del segle XIX, els nascuts durant el primer terç del XX, durant el segon terç i els del darrer. El grup que ha nascut al segle XXI encara té molta vida per endavant i tot just comença a establir-se professionalment.

La família de primers de segle es forma a Barcelona partint de l'emigració. Entenem que el seu nivell social no era gaire alt i que les seves rendes provenien de treballs autònoms com a representants tèxtils. No disposem d'informació que acrediti una formació específica. Alguns dels que van néixer abans de la Guerra Civil van poder estudiar: comerç, mestre industrial a l'Escola del Treball, magisteri o música (piano). També hi ha persones que no van passar de la formació elemental.

La major part dels nascuts als anys 50 i 60 van poder estudiar més i formar-se amb titulacions universitàries. De les 12 persones d'aquest grup, tenim una FP industrial, una mestra, una

---

³⁰ És un programa per mantenir el contacte amb la llengua dels espanyols que viuen a l'exterior. Està present en 12 països i compta amb unes 300 aules. <https://www.inclusion.gob.es/ca/web/cartaespana/-/alce-el-puente-con-la-cultura-y-la-lengua-espanolas-para-los-ciudadanos-espanoles-en-el-exterior>, consulta del 04/04/2024.

mestra i pedagoga, tres biòlegs, un psicòleg, una advocada, dos economistes, un fisioterapeuta i una logopeda (amb unes assignatures pendents). Un biòleg amb Màster i Doctorat.

El grup de final de segle també el formen 21 persones amb els següents nivells: una administrativa i una auxiliar de clínica, una mestra especialitzada en anglès, una llicenciada en Educació Física (INEF) i fisioteràpia, una psicòloga, dues persones amb estudis de màrqueting i comunicació, tres amb estudis empresarials, un enginyer, un periodista, una farmacèutica, una historiadora de l'art, un polític, un biòleg i dos biotecnòlegs, un d'ells doctorat. També tenim un músic i tècnic de so que treballa en tracció animal moderna i dos músics que combinen la clàssica amb la moderna i l'ensenyament.

Provant l'avaluar la repercussió social de les feines recents, podríem posar al capdamunt l'activitat politècnica de l'advocada que va exercir de Directora General d'Atenció a la Infància del Departament de Benestar i Família, en un dels governs de la Generalitat de Catalunya. També en l'àmbit del servei públic podem citar tasques de prevenció de residus a l'Àrea Metropolitana de Barcelona, o d'Educació Ambiental al Parc de Collserola. De l'empresa privada cal citar la influència dels biotecnòlegs i la farmacèutica en activitats de recerca i desenvolupament internacional.

En alguns moments de la història, part de la família tenia petits negocis més o menys artesans com llauneries, tallers metal·lúrgics o forns de pa. Actualment, només els músics i un economista a temps parcial, estan treballant per compte propi.

Taula 7: Posició social dels membres de la família amb el pas dels anys seguint l'esquema (simplificat) de classes socials EGP						
	1900	1925	1950	1975	2000	2023
Classes de servei						
I Empresaris, directius i alts càrrecs					41	65
II Professionals superiors experts					40, 43, 45, 46, 47, 49	56, 57, 60
Classes intermèdies						
III IIIa) Empleats no manuals de rutina administrativa						51, 54, 58, 62, 64, 66, 67, 71
IIIb) Empleats i oficis de serveis		15, 17, 23	25, 27	36, 38, 39	52, 53	61
IV IVa) Petita burgesia amb menys de deu assalariats			26, 31	35	42, 48	
IVb) Menestrals i treballadors autònoms			29			55, 59, 70
IVc) Pagesos propietaris						
V Quadres i tècnics auxiliars						
Classes treballadores						
VI Treballadors qualificats i artesans manuals						68

VIIa Treballadors semiqualficats i no qualificats dels serveis, la construcció i la indústria.			30,32	34, 37		72
VIIb Jornalers i peons agraris	11,12				44	
Classe de treball de la llar i de la cura						
	13, 14	19, 20	28			50
Elaboració pròpia i provisional seguint l'esquema EGP i situant els membres de la família a partir de la numeració que se'ls ha atorgat a la carta de parentiu.						

Un dels principals problemes per confeir la taula 7 ha sigut el posicionament de les dones que no tenen un paper com a classe treballadora. Per aquest motiu ens hem permès modificar l'esquema EGP, que hem vist a l'apartat 3.3, afegint una nova activitat, el del treball de la llar i de la cura. Entenem que és una manera més de posar de relleu l'articulació que hi ha entre el parentiu i el gènere com a domini clau de l'estructura i organització social, tal com escriu Del Valle (2010:315) des de l'antropologia feminista, intentant trencar els sistemes binaris de gènere com a sistemes de poder que es basaven, aparentment en l'oposició entre natura i cultura.

Educació i ascens social

Acabem de veure que el nivell de formació de la família ha crescut al llarg del temps i ha facilitat una certa ascensió social. Els documents que ens han arribat i els testimonis que hem recollit posen de relleu que el camí tampoc ha sigut fàcil.

El primer nucli familiar s'instal·la al barri de Gràcia de Barcelona a partir de 1922 i decideix invertir diners en la formació dels fills, de manera que porta els dos nois a La Salle Josepets (plaça Lesseps), una escola religiosa només per a nens i a l'Escola del Nen Jesús (travessera de Gràcia) a la noia. L'escola, regentada per monges d'origen francès, es coneix com a 'Dames Negres' pel color de l'hàbit que porten. Aquesta decisió es converteix en norma dins de la família perquè la segueix imposant a la següent generació, tot i que s'han traslladat a viure a l'Eixample. Cinc noies van a les Dames Negre i el noi a La Salle Gràcia-Josepets. Els butlletins de notes mostren que no van ser alumnes brillants però que se'n van sortir prou bé com per arribar a les escoles de magisteri o les universitats.

Les Dames Negres són un territori abonat per a les converses de sobretaula i fonamentals en les entrevistes. Totes les valoracions van en la direcció de l'estranyament que va suposar per a les nenes anar a una escola privada d'un nivell econòmic i social superior al de la família. Les primeres que hi van anar, ara tenen més de 70 anys, i recorden moments complexos. Una d'elles (Barcelona. Entrevista E02) s'averkonyia de l'escala i el pis on vivia i no volia convidar mai cap amiga a casa. "A casa les meves companyes de classe -ens deia- hi ha minyones vestides amb còfia i entrada pel servei. A casa nostra cal fer dos pics i repicó perquè et baixin a obrir la porta, des del segon pis, sense ascensor ni dutxa". Un altre comentari repetit és que quan les portaven a l'escola en una camioneta del taller de metall, demanaven que les deixessin a la cantonada perquè no les veiessin baixar d'aquell trasto vell. I encara podem acabar amb el testimoni de la darrera que hi va anar:

No em va agradar gens. Em sentia molt fora d'aquell estil. Jo no pegava, no lligava. Estava fora de lloc. Després de l'època de la meua germana, va anar com a menys. Ella hi va a anar com monges franceses, de nivell. [Al meu temps] era una època com de nous rics. Gent que havia tingut cultura molt limitada durant molt de temps i ara tenia molta pasta i de cop i volta... tot era la pasta. No hi havia un interès cultural [Exemples en castellà]. Als set anys vaig entrar a l'esplai i vaig veure que hi havia un altre ambient. A l'escola em queixava, em revolucionava,... "*Si madre, no madre*". A 8è vaig agafar el canvi. Les monges es van començar a posar texans. Era un canvi en el cos, però la ment era la mateixa. Què hi ha pitjor que una monja que de cop i volta, d'avui per demà, no vol ser monja? Però ho és. A primer de BUP vaig anar al Maragall. No volia seguir a l'escola de cap manera. Però era l'escola que havia anat tota la família... Les meves amigues de l'espai anaven a Lavínia i d'altres escoles catalanes. Quan sortíem amb ells, saludaven les mestres que es trobaven. Ni pensar-ho amb les monges. El nivell era bo perquè quan vaig entrar a BUP el meu nivell era molt més alt. No vaig tenir cap problema. I el francès, bon nivell, Tot fantàstic. A l'hora de triar escola pels fills vaig dir que no volia privada *rollete* classista. Volia anar a l'escola de les meves amigues. (Premià de Dalt. Entrevista E06 (55 anys).

Trajectòries de les dones

Analitzant les trajectòries familiars al llarg del temps, es pot comprovar com han canviat els itineraris vitals femenins i la importància que han tingut per a la família. Fins a mitjan segle XX les dones van seguir un patró, que podríem anomenar burgès, ocupant-se del marit i de les criatures, bàsicament des de la feina de la llar. La primera dona que surt a treballar fora de casa és la Carmen Pérez [27] quan obté el títol de mestra, guanya les oposicions i la destinen a Aulet (Osca) el 1952. En aquest moment es converteix en la principal sustentadora d'una part de la família perquè ha mort el seu pare i cal mantenir la mare [20] amb la seva germana [19]. A partir d'aquest moment, només la seva cunyada Teresa [28] s'ocupa exclusivament de la canalla fins el 1967 que s'ha de posar a treballar perquè mor el seu espòs Jaume [25]. Totes les altres dones de la parentela han estudiat i treballat fora de casa, el que ha portat més ingressos al conjunt familiar i també alguns canvis de rols pel que fa a la cura dels més grans i dels més petits.

"Reina de la casa, esclava de la llar" és el títol amb que Comas d'Argemir, Bodoque, Ferreres i Roca (1990:35) exposen la situació de les dones que s'havien preparat durant anys per ser les 'mestresses de casa' fins a mitjan segle XX. La responsabilitat de cuidar la casa i la família no estava afectat pels dies de festa o per jubilacions. La casa es considerava una responsabilitat exclusivament femenina, de manera que els homes podien ignorar completament el funcionament ordinari, tant a la cuina com a la neteja (Comas d'Argemir, Bodoque, Ferreres i Roca, 1990:37). Els autors, recollint els testimonis de les informants del seu llibre 'Vides de dona, 1900-1960', exposen les minses condicions higièniques de l'època que tenien els pisos de ciutat amb cuines amb fogons de llenya o carbó i safareigs. Aquesta descripció encaixa perfectament amb el pis de lloguer (apartat 6.1.3) que hem vist que va ser l'origen del clan. Però s'hi podria afegir que el vàter era a la galeria, que no hi havia escalfador d'aigua i que per calefacció només funcionava un braser de carbó sota la taula del menjador.

A l'extrem oposat ens trobem amb algunes dones actuals que són el sosteniment econòmic principal de la família i amb d'altres que fan equilibris entre la feina remunerada i la invisibilitzada de la llar. Recordem que l'emigració a Suïssa del Jaume [52] i la Neus [65]

està motivat per la feina de la noia. A l'entrevista va reconèixer que tot el tema d'intendència de la casa està en mans del Jaume:

“Està tot a càrrec de Jaume, pel dinar i sopar, per anar a comprar... Ens renya si no estem a l'hora a taula. Té flexibilitat horària i jo em passo el dia en reunions. No és gaire efectiu que jo me n'ocupi. El Jaume es posa el seu horari i té el temps lliure a migdia. A la tarda tinc el temps més flexible”.

Amb la incorporació de les dones al món laboral, el repartiment de tasques s'ha reconfigurat. En una ràpida ullada podríem dir que cada entorn familiar s'ha completat amb personal col·laborador, bàsicament en tasques de neteja, atenció als infants i a la gent gran. En alguns casos, també han col·laborat en tasques d'aprovisionament i cuina. No era l'objectiu del treball revisar la distribució de feines i responsabilitats a cada casa i per això no s'hi va parar molta atenció a les entrevistes. Però el coneixement del dia a dia de les famílies ens demostra que hi ha tasques que fan les dones, tasques que són exclusivament masculines i tasques més o menys compartides. Comparant la descripció de les tasques de les dones de casa de la primera meitat de segle (Comas d'Argemir, Bodoqué, Ferreres i Roca (1990:35-42), que netegen, cuinen, renten, planxen, s'ocupen dels infants... amb les unitats familiars actuals, diríem que la cuina és un punt bastant compartit, tant per la confecció dels menús, la compra i la preparació dels aliments o la neteja. Els rentaplats acostumen a ser tasca masculina. La planxa és una eina que només es fa servir en comptades ocasions. De rentar la roba se n'ocupa una màquina que dona poca feina i que alguns casos es complementa amb una assecadora. Per atendre els infants hi ha més especialització, els pares s'ocupen dels transports i les mares de les relacions amb d'altres mares. I és precisament en el punt de les relacions on les dones de la família segueixen mantenint el contacte estret entre totes les unitats. Sempre troben el moment de fer una trucada telefònica, enviar un correu o recordar que és l'aniversari dels nebots o dels néts. Els grups de WhatsApp posen de relleu que són les que inicien els fils de converses i que si el tema és complex, canvien d'estratègia i parlen directament per telèfon o videoconferència.

Propietats immobiliàries

Una altra manera de comprovar la mobilitat social pot ser el seguiment de les propietats immobiliàries. Els immigrants dels finals de XIX venen a la ciutat sense cap propietat. Viuen de lloguer. La primera finca registrada és de 1942 al municipi de Cornellà i es ven el 1975. Als anys 70 es compren els primers pisos i apareixen herències de familiars sense vincle directe, però amb padrinatge o adopció simple i també adquisicions a través de matrimonis.

Els membres del grup dels anys 50 i 60, actualment tenen en propietat les cases o pisos on viuen. Només una de les sis parelles no té segona residència, les altres sí. A més, una parella tenen dues segones residències i un altre pis heretat. Estem parlant de 16 propietats entre sis parelles, que s'han aconseguit per compra o per herència. Dos pisos estan llogats.

El grup de joves, que ara ja tenen entre 30 i 50 anys tenen una situació diferent. De les 21 persones, només 3 parelles i una soltera estan pagant pisos amb hipoteques. La resta viu de lloguer, però potser heretaran en un futur.

I acabem amb la llarga valoració personal sobre la mobilitat social que fa un informant, en Jaume [52] que ara viu a Suïssa. Se li pregunta per la seva valoració el nivell de vida respecte dels pares i amics.

“Jo crec que vivim bé però no es pot comparar. El fet de marxar de Catalunya si que ens ha donat uns marges que molta gent de la nostra generació a Catalunya no tenen. Tenim capacitat d'estalvi que ens permet comprar l'apartament i fer viatges. En general estem millor que la mitjana de gent de Catalunya i d'Espanya. Barcelona s'ha encarat molt, tant els lloguers com l'alimentació, però els sous no han pujat. Els sous [a Suïssa] són molt més alts. Hi ha coses igual de preu, com la tecnologia. La capacitat d'estalvi és molt superior. Neuchâtel no és una ciutat tant cara com Ginebra o Zurich. (...) Al final, suposo que si estem aquí es perquè estem bé. Ens hem comprat un casa i... el fet de... la Neus sempre ho diu: tenim les coses bones de Suïssa, però com que som catalans i espanyols i podem, de tant en tant, anar a Barcelona. També tenim les coses bones de Barcelona. Si tornéssim tindríem també les coses dolentes. Quan venim ens ho mirem com a turistes, des de fora. Gaudim de l'experiència de tornar sense els inconvenients del dia a dia. Es com anar de turista a casa teva”. (Neuchâtel. Entrevista E07 (46 anys).

Un aspecte que ha quedat pendent d'analitzar però que pensem que donaria peu a reforçar el nivell d'ascens social és la utilització del temps de lleure. A part de les persones que ja estan jubilades i poden organitzar-lo de la manera que creuen més convenient, la destinació de vacances es podria fer servir com a element per valorar els excedents de producció econòmica, tant sigui amb l'adquisició de segones residències com de viatges lúdics. El tema ha sigut i és important a la família perquè acaba sortint en moltes tertúlies. Fa uns anys que ens trobàvem per veure pel·lícules en súper 8, diapositives o fotos en color. Darrerament només es mostren de tant en tant o s'envien directament als mòbils des del país de vacances. Una setmana d'hivern a Nova York, per exemple, no es considera un fet excepcional, tornar a Tailàndia o la Índia, tampoc.

---

7. Conclusions

Després de mesos de treball etnogràfic i documental podem contrastar les primeres hipòtesis amb les dades de l'estudi d'aquest cas.

7.1. Canvis generacionals i models de família

Els canvis en la manera d'entendre i viure la família en aquests 150 anys s'han posat de manifest en moltes direccions diferents.

Una d'elles és la manera de crear noves famílies, alterant la seqüència que es considerava lògica fa un segle: nuviatge, casament i descendència. Ara les famílies s'han format 'pas a pas' perquè el matrimoni ja no marca l'inici de la vida conjugal (Segalen 1998:135). Hem vist exemples de parelles que formalitzen la seva relació davant l'ajuntament després de 15 anys de convivència i una filla en comú, parelles que tenen un pis en comú sense formalitzar el seu vincle legal, i també parelles trencades i en espera de la separació i repartiment de les propietats conjuntes. Els rituals de pas per formar famílies també s'han diversificat. D'unes bodes que podríem anomenar modestes o petites (Segalen 1998:135) a rituals complexos i de llarga durada, on el traspàs es converteix en espectacle.

Si en alguns moments de mitjans del segle XX la tendència i la impossibilitat econòmica van fer que les joves parelles anessin a viure a casa dels pares, la realitat actual és que no queden situacions com aquestes i, en canvi, hi ha persones grans que han viscut o viuen soles.

Pel que fa als fills, hem comprovat que la reproducció assistida genera una nova situació familiar perquè el pare biològic no és necessari si es disposa de donants anònims d'esperma. Hem vist també que el nombre de fills s'ha reduït considerablement, al mateix temps que millorava la sanitat perquè les morts infantils són més esporàdiques.

Un tema que hem explorat poc i que mereixeria atenció en el futur es com s'entrellacen les generacions a través dels noms que trien els pares per als seus fills. Sense que hi hagi una regla fixa, veiem que els noms com ara Jaume o Carmen es van repetint.

7.2. Xarxes de cura

En un context urbà les xarxes de cura s'han articulades en base al parentiu i a la proximitat física. Però quan aquests recursos han sigut insuficients, especialment per malalties degeneratives associades al final de la vida, s'han hagut de considerar les aportacions que poden fer persones que no siguin parents, contractar-les i retribuir-les.

La cura dels infants a mitjan segle XX, bàsicament, va estar a càrrec de les mares i les àvies mentre els pares s'ocupaven del proveïment econòmic. Darrerament, i amb la incorporació

de les dones al món laboral, l'atenció als infants s'ha diversificat amb cangurs més o menys esporàdics i en alguns casos, de nacionalitats estrangeres. Les escoles bressol i, especialment, les que tenen horaris d'acollida al matí o a la tarda, també han ajudat a l'atenció infantil.

Repasant les biografies familiars ha pres importància la xarxa de cura entre els adults, tant en moments de dificultats econòmiques per la mort dels marits, com en moments de crisi emocionals, que de vegades, han requerit la intervenció de professionals de la salut mental. Si en la cura dels infants es fa servir una combinació de recursos familiars i estatals, en aquests casos també és important aquesta combinació. Recordem també que la xarxa de padrinatge, no directament vinculada al llinatge, ha representat una doble xarxa de seguretat en casos de necessitat.

7.3. Formació i mobilitat residencial

La possibilitat d'obtenir els ingressos per mantenir la família s'apuntava com el motiu principal de la major part dels canvis residencials.

Hem vist que ha sigut així a finals del segle XIX, en diverses persones que van deixar els pobles per concentrar-se a la ciutat de Barcelona on van trobar més oportunitats laborals. Però també ha succeït a la inversa, durant el segle XX i XXI, quan per trobar feina ha sigut necessari deixar la ciutat i anar a viure a pobles més petits o a l'estranger. En el cas d'una mestra, l'assignació de places per oposició la va portar temporalment a Aulet (Osca), Navàs, Mataró, i finalment a Barcelona. Una altra mestra, per contra, va instal·lar-se a Sant Pere de Riudebitlles on encara resideix amb el nucli familiar que hi va crear. També hem comprovat com els familiars amb una formació més elevada han passat temporades al Regne Unit i els Estats Units d'Amèrica, tot i que ara resideixen a Barcelona i Premià. I encara tenim com a exemple una part de la família que, contractada per multinacionals farmacèutiques, han deixat Barcelona per viure a França i Suïssa on tenen previst instal·lar-se, potser definitivament, perquè hi han comprat un habitatge després d'uns anys en habitatges de lloguer. Un altre exemple d'alta mobilitat la trobem a la parella formada per una advocada i un psicòleg que han viscut a Parets del Vallès, Caldes de Malavella, Barcelona i Premià seguint les ocupacions que han considerat més adients en cada moment. El nivell i l'especialitat de formació han sigut determinants per trobar feina i residència.

No es pot oblidar que una altra part de la família s'ha generat i reproduït a la ciutat, sense allunyar-se gaire del barri. De l'Eixample a Gràcia, Sarrià o a Sant Antoni, com a molt lluny.

Si marquéssim sobre un mapa les ubicacions dels membres de la família en diferents generacions, ens apareixeria una imatge similar a una petita estrella a finals del segle XIX, un nucli concentrat a Barcelona durant molta part del segle XX i una estrella dispersa al XXI que pot arribar als Estats Units d'Amèrica, però amb viatges per Europa i Àsia. La ciutat va concentrar persones que van deixar Alcoi o Puigdalber i cent anys després ha generat una diàspora que ha arribat a Califòrnia (EUA), Suïssa o municipis catalans com Sant Pere de

Riudebitlles, Vilafranca del Penedès, Premià o Moià. I d'aquesta imatge mental, el títol del treball.

Les migracions, del camp a la ciutat i de la ciutat a d'altres països, estan vinculades a la formació, molt bàsica en un context rural i més elevada a les grans conurbacions. El vincle entre formació, feina i salari hauria d'estar equilibrat, tot i que no sempre és així. El nivell de formació aconseguit ha sigut una de les palanques d'ascens social i econòmic, encara que no es pot establir una vinculació directa. Trobem, per exemple, llicenciats que han acceptat ocupacions de nivells inferiors perquè no hi ha prou oferta de feines del seu nivell de formació. Tanmateix, tampoc hem trobat casos d'ascens sense la formació necessària.

La possibilitat de tenir feina en un indret determinat ha condicionat la residència familiar des de fa temps. Com a punt de partida, a finals del segle XIX, trobem que la ciutat de Barcelona es consolida com a gran centre d'atracció d'immigració del camp i d'altres ciutats espanyoles. Però quan la ciutat no ofereix prou oportunitats laborals, o s'encareix per la gran demanda d'habitatge, genera una diàspora cap a indrets més econòmics com poden ser pobles més petits o cap a ciutats amb nivells retributius més elevats que estigui d'acord amb la formació aconseguida.

Aquesta diàspora del clan Pérez no es pot considerar un fenomen aïllat. La nissaga dels Navarro que relacionem a la carta de parentiu han passat per unes situacions comparables. Concentració a Barcelona des del llevant d'Espanya fins a la dispersió per Catalunya i les Balears.

En definitiva, actualment, lluny de considerar la família com una sèrie de persones vinculades durant generacions a un espai concret, potser rural, ens la podem imaginar com una coincidència o casualitat en el temps i en algun punt de la geografia urbana. Com el cicle de vida dels vegetals, neix, creix, i es reproduïx a través de la dispersió.

---

8. Bibliografia

- Álvarez, B. [Bruna]; Monteros, S. [Silvina] (2019). *Diversidad familiar. Una perspectiva antropológica*. UOC.
- Bernal, A. [Àngels]; Magrinyà, A. [Anna]; Planes, R. [Ramon (editors)]. (2007). *Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC) 2007*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.
- Bestard, J. [Joan]. (2006). La diversidad de las formas de perpetuación (Capítol III, p. 113-168). A: Roigé, X. [Xavier]. *Parentesco y modernidad*. Barcelona: Paidós, 2006.
- Bodoque, Y. [Yolanda]; Soronellas, M. [Montserrat]. (2010). Análisis del continguts. Com indexar les entrevistes. A: Català, M. [Manuel] (Ed.) (2010). *Metodologia de recerca etnològica*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Pp.: 63-72.
- Bott, E. [Elisabeth]. (1990). *Família i red social*. Taurus
- Burguière A [André] (dir),; Klapsich-Zuber, CH [Christine] (dir),; Segalen, M [Martine] (dir); Zonabend, F [Françoise] (dir) (1988). *Historia de la família 1: Mundos lejanos, antiguos*. Alianza.
- Burguière A [André] (dir),; Klapsich-Zuber, Ch [Christine] (dir),; Segalen, M [Martine] (dir); Zonabend, F [Françoise] (dir) (1988). *Historia de la família 2: El impacto de la modernidad*. Alianza.
- Cadena, J. M. [Josep Maria]. (1989). *505 fets bàsics de Catalunya*. La Campana.
- Catalunya. Llei 25/2010, de 29 de juliol, del llibre segon del Codi Civil de Catalunya relatiu a la persona i la família. DOGC, 5686, 05/08/2010.
- Censo de la Población de España según el recuento verificado en 25 de diciembre de 1860 por la Junta General de Estadística*. (1862). Imprenta Nacional.
- Comas d'Argemir, D. [Dolors]; Bodoque, I. [Iolanda]; Ferreres, S. [Sílvia]; Roca, J. [Jordi]: Fundació Serveis de Cultura Popular. (1990). *Vides de dona*. Treball, família i sociabilitat entre les dones de classes populars (1900-1960). Altafulla.
- Comas d'Argemir, D. [Dolors]. (1995). *Trabajo, genero, cultura. La construcción de desigualdades entre hombres y mujeres*. Icaria.
- Comas d'Argemir, D. [Dolors]. (2004) Cartes de parentiu i genealogies. A: Pujadas, J.J. [Joan J.] (Coord.); Comas d'Argemir, D. [Dolors]; Roca, J. [Jordi] (2004). *Etnografia*. Editorial UOC.

- Comas d'Argemir, D. [Dolors] (2006). "Casa, família y estructura social" (Capítol V, p. 141-176). A: Roigé, X. [Xavier]. *Familias de ayer, familias de hoy*. Barcelona: Icària.
- Cusidó, T.A. [Teresa Antònia]; Gil-Alonso, F. [Fernando]. (2013). Los censos en España: entre continuidad y cambio (1857-1970). *Revista de Demografía Histórica*, XXX, I. 2012, segunda época, pp. 29-67.
- De Gracia. D. [Daniel]. *Orientacions metodològiques per a la recerca social*. UOC. PID_00275790. <http://arts.recursos.uoc.edu/guia-metodologica/>.
- Del Valle, T. (2010). La articulación entre el parentesco y el género desde la antropología feminista. A: Fons, V. i altres, *Procreación, crianza y género. Aproximaciones antropológicas a la parentalidad*. Barcelona PPU.
- Finch, [Janet]. (2008) *Naming Names: Kinship, Individuality and Personal Names*. *Sociology*, 42(4): 709–725.
- Flandrin, J. L. [Jean Louis]. (1979). *Origenes de la familia moderna*. Crítica.
- Flaquer i Vilardebó, Ll. [Lluís]. (1998). *El destino de la familia*. Ariel
- Frigolé, J. [Joan]; Roigé. X. [Xavier]; Contreras, J. [Jesús]; Delgado, M. [Manuel].(1995) *Antropología Social*. Edicions Proa.
- Garmendia, J. A. [José Antonio]. (1978). El estudio de la estructura social desde la perspectiva processal. *Papers: Revista de Sociologia*, 10. Pàgs 71-94.
- Gaztañaga, J. [Julieta]. (2014). El proceso como dilema teórico y metodológico en antropología y etnografía. *Publicar*. Any XII Núm. XVI. Juny 2014. Pàgs 35-57
- Gifre i Ribas, P. [Pere]; Matas i Balaguer, J. [Josep]; Soler i Simon, S. [Santi] (2002). *Els arxius patrimonials*. Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, 2002. ISBN: 978-84-9984-209-7. Col·lecció Fonts 2.
- González, V. [Vicente]; Martín-Serrano, G. [Gabino] (2018). El censo de la población de España de 1860: Notas de propedéutica sobre la población ocupada. *Cuadernos de Geografía*, 100. pp. 59-88.
- Kopytoff. I. [Igor]. (1991). Biografía cultural de las cosas: la mercantilización como proceso.. A: Appadurai, A. [Arjun]. (ed). *La vida social de las cosas: perspectiva cultural de las mercancías*. Grijalbo. Original de 1986.
- Lévi-Strauss, C. [Claude]. (1942), Los principios del parentesco. En: *Las estructuras elementales del parentesco*. Barcelona. Paidós. (1997).
- Lomnitz, L. [Larisa Adler]. (1994) "Supervivencia en una barriada de la Ciudad de México" (Capítol II, p. 19-97). *Redes sociales, cultura y poder*. México: Flacso, 1994.
- Martínez Celorrio, X. [Xavier]; Marín Saldo, A. [Antoni]. (2010). *Educació i mobilitat social a Catalunya*. Fundació Jaume Bofill.

- Mas, M. T. [Maria Teresa]; Riera, J. [Jaume]. (2017). *Gràcies per la vida*. Edició dels autors.
- Maynés, P. [Pau]. (2005) *Fotografia. La conservació de col·leccions de fotografies*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- Offenhenden, M. [María]. (2017). La antropología en los debates actuales sobre el cuidado. Introducción. *Quaderns-e*. Núm. 22 (2) Any 2017 pp.1-16.
- Ortíz, C. [Carmen]. (2005). Fotos de familia. Los álbumes y las fotografías domésticas como forma de arte popular. A: Ortíz, C. [Carmen]; Sánchez-Carretero, C. [Cristina]; Cea, A. [Antonio]. (Coords.) (2005). *Maneras de mirar. Lecturas antropológicas de la fotografía*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Pujadas, J.J. [Joan J.] (Coord.); Comas d'Argemir, D. [Dolors]; Roca, J. [Jordi] (2004). *Etnografia*. Editorial UOC.
- Pujadas, J. J. [Joan J]. (2004). L'observació participant. A: Pujadas, J.J. [Joan J.] (Coord.); Comas d'Argemir, D. [Dolors]; Roca, J. [Jordi] (2004). *Etnografia*. Editorial UOC.
- Riquer, B. de. [Borja de]; Culla, J. B. [Joan B.]. (1989). *Historia de Catalunya. Volum VII. El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Edicions 62.
- Roca, J. [Jordi]. (2004). Les entrevistes. A: Pujadas, J.J. [Joan J.] (Coord.); Comas d'Argemir, D. [Dolors]; Roca, J. [Jordi] (2004). *Etnografia*. Editorial UOC.
- Rodríguez Molina, M. J. [Maria José]; Sanchis Alfonso J. R. [José Ramón]. (2013). *Directorio de Fotógrafos en España (1851-1936). Elaborado con la información que proporcionan los anuarios y guías comerciales*. Valencia: Archivo General y Fotográfico de la Diputación de Valencia. 2 vol. 1021 p.
- Segalen, M. [Martine]. (1998). *Ritos y rituales contemporáneos*. Traducció d'Alicia Martorell. Alianza Editorial, 2005.
- Segalen, M. [Martine]. (2006). *Antropologia històrica de la família*. Taurus. 6a edició.
- Sontag, S. [Susan]. (2007). *Sobre la Fotografia*. Alfaguara. 4a edició.
- Soronellas, M.[Montserrat]. (2012). Les famílies del segle XXI. Algunes tendències. *RTS Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2012 n°197, pàgines 9-20.
- Soronellas, M, [Montserrat] (2020a). *Antropologia del Parentiu: Guia d'aprenentatge dels mòduls 1 i 2*. Barcelona: URV-UOC, 2020 a.
- Soronellas, M, [Montserrat]. (2020 b) *Instruccions, fixa metodològica i exemples de Carta de Parentiu*. UOC.
- Termes, J. [Josep]. (1987). *Història de Catalunya. Volum VI. De la revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil, 1868-1939*. Edicions 62.

Universitat Oberta de Catalunya (a). (UOC, s/d.). *Mètodes d'Anàlisi*. FOUC, PID_00175364.

Universitat Oberta de Catalunya (b) (UOC, s/d.). *Guia d'elaboració del treball final de grau d'Humanitats. Estudis d'Arts i Humanitats*. OUC, PID_00175422.

Valentín, M. [Manu]. *Viatge als teus orígens: genealogia i història familiar*. PWP de la conferència del 17/06/2021. Ajuntament de Barcelona.

---

9. Apèndixs

Per completar la informació, afegim tres apèndixs que mostren els guions que es va fer servir per a les entrevistes, la carta de parentiu amb la relació de persones que hem pogut identificar a l'entramat familiar, i finalment, l'arbre genealògic que els relaciona d'una manera gràfica.

9.1. Guions de les entrevistes

Entrevistant les germanes

Família i estructura

- On us vau conèixer amb la parella?
- Vau estar molt de temps de nuviatge?
- Us vau casar als... anys
- Treballàveu tots dos?
- Vau planificar la descendència? Quants anys es porten?
- Importància del fet religiós a la família.
- Records de les vacances en família (Mollet i Sant Climent)

Cura:

- Vau necessitar cangurs per atendre els infants?
- Els avis van col·laborar?
- Vau col·laborar en l'establiment dels fills? Per comprar una casa, per exemple.
- Com va ser l'atenció a la mare i als sogres?
- A qui cuideu actualment?

Mobilitat Social:

- Vau estudiar a les Dames Negres i a l'Escola de Magisteri. Com ho recordeu?
- Com vau anar a parar a les feines?
- Us van ajudar econòmicament per establir-vos?
- Heu canviat de residència des del casament?
- Creieu que viviu més bé que els pares i avis?
- I els fills viuran millor que vosaltres?
- Els nostres pares no tenien cap propietat. I vosaltres?

Entrevistant les cosines

Família i estructura

- On us vau conèixer amb la parella?
- Vau estar molt de temps de nuviatge?
- Us vau casar als... anys
- Treballàveu tots dos?
- Vau planificar la descendència? Quants anys es porten?
- Importància del fet religiós a la família.
- Records de les vacances en família (Mollet)

Cura:

- Vau necessitar cangurs per atendre els infants?
- Els avis van col·laborar?
- Vau col·laborar en l'establiment dels fills?
- Com va ser l'atenció a la mare i als sogres?
- A qui cuideu actualment?

Mobilitat Social:

- Vau estudiar a les Dames Negres. Com ho recordeu?
- Com vau anar a parar a les feines?
- Us van ajudar econòmicament per establir-vos?
- Heu canviat de residència des del casament?
- Creieu que viviu més bé que els pares i avis?
- I els fills viuran millor que vosaltres?
- Els vostres pares no tenien cap propietat. I vosaltres?

9.2. Carta de parentiu

A la carta de parentiu s'ha fet una relació dels familiars directes i dels sobrevinguts o polítics per casament. Per uniformitzar els càlculs d'edat, es va tancar la relació el 31/12/2023, de manera que en el moment de presentar el treball, alguns parents ja han complert un any més. La informació combina la lectura de documents com partides de naixement, amb les dades aportades pels informants. No s'han tingut en compte les relacions de parella dels joves (de 40 a 50 anys) que estan no estabilitzades. En l'argot familiar, diríem que encara no han passat pel tràngol de venir a un dinar de Nadal o de Reis. Els espais buits indiquen manca d'informació o que és improcedent, com parlar de formació o ofici amb menors de sis anys. A partir del número 112 es relacionen parents llunyans i persones sense vincles directes que han sigut importants a la història familiar.

Carta de Parentiu 1864-2023								
N.	Gèn.	Nom i cognoms	Edat	Formació	Ofici	Naixement	Residències	Relació
1	H	Joseph Fontanals	(-abans de 1864)	?	?	Puigdàlber	Puigdàlber	Pare del Rebesavi
2	D	Francisca Raventós	(-abans de 1864)	?	?	Avinyó	Puigdàlber	Mare del Rebesavi
3	H	Jaime Parladé	?	?	?	Sant Cugat Sesgarrigues?	Sant Cugat Sesgarrigues	Pare de la Rebesàvia
4	D	Francisca Torras	?	?	?	Sant Cugat Sesgarrigues?	Sant Cugat Sesgarrigues	Mare de la Rebesàvia
5	D	Francisco Carbó	?	?	?	La Granada	La Granada	Pare del Rebesavi
6	D	Rosa Mulet Roca	?	?	?	La Granada	La Granada	Mare del Rebesavi
7	H	Jaime Cirera	?	?	?	?	Argensola	Pare de la Rebesàvia
8	D	Maria Ferrer	?	?	?	?	Argensola	Mare de la Rebesàvia
9	H	Jaime Fontanals Raventós	(1835-)	?	Forner	Puigdàlber	Puigdàlber	Rebesavi
10	D	Francisca Parladé	?	?	?	Sant Cugat Sesgarrigues	Puigdàlber	Rebesàvia
11	H	Jaime Fontanals Parladé	(1864-1922)	?	Carreter	Puigdàlber	Puigdàlber	Besavi
12	H	Pablo Carbó Mulet	?	?	Pagès	Pla del Penedès	Puigdàlber	Besavi
13	D	Remedios Cirera Ferrer	?	?	?	Argensola	Puigdàlber	Besàvia
14	D	Ramona Carbó Cirera	(1873-1941)	?	?	Puigdàlber	Puigdàlber	Besàvia
15	H	Francisco Pérez Segura	(-1931)	?	?	Alcoi	Gràcia	Besavi
16	D	Isabel Camps	(-1928)	?	?	La Guàrdia de Lleida	Gràcia	Besàvia
17	H	Antonio Pérez Camps	(1895-1945)	?	Agent comercial	Sant Gervasi de Cassoles	Gràcia Barcelona	Avi patern
18	D	Carmen Pérez Camps	(-1926)	?	?	?	Gràcia	Tieta-àvia
19	D	Remedios Fontanals Carbó	(1898-1987)	Bàsica	Dependent de comerç	Barcelona	Barcelona	Tieta-àvia
20	D	Francisca Fontanals Carbó	(1900-1997)	Bàsica	Mestressa de casa	Barcelona	Barcelona	Àvia paterna
21	H	Jaime Fontanals Carbó	?	?	?	Barcelona	Barcelona	Oncle-avi
22	H	José Fontanals Carbó	(-1936)	?	?	Barcelona	Barcelona	Oncle-avi
23	H	Juan Rodríguez	(1891-1963)	Barber	Barber perruquer	Saragossa	Barcelona	Oncle-avi sobrev.
24	D	Soledad Díaz	?	?	?	Escatrón (Saragossa)	Barcelona	Tieta-àvia
25	H	Jaime Pérez Fontanals	(1923-1967)	Comerç	Comercial	Barcelona	Barcelona	Pare
26	H	Juan Pérez Fontanals	(1926-2006)	Mestre industrial	Taller metall	Barcelona	Barcelona	Oncle
27	D	Carmen Pérez Fontanals	(1931-2012)	Magisteri	Mestra	Barcelona	Barcelona, Aulet, Navàs, Barcelona	Tia
28	D	Teresa Torras Serra	(1928-2016)	Bàsica	Venedora de pa	Barcelona	Barcelona	Mare

29	D	Maria Rovira Augé	(1928-2015)	Músic	Professora de música	Barcelona	Barcelona	Tia sobrev.
30	H	Antonio Ros	(1931-1961)	?	Transportista	Vilafranca del Penedès	Barcelona	Oncle sobrev.
31	H	Marcellino Torras Pedragosa	(1903-1986)	?	Forner	Caldes de Montbui	Barcelona	Avi matern
32	D	Gertrudis Serra	(1905-1989)	?	Venedora de pa	Barcelona	Barcelona	Àvia materna
33	D	Isabel Torras Serra	(1936-1943)	-	-	Barcelona	Barcelona	Tia materna
34	D	Antonia Maria Torras Serra	(1938-1997)	Bàsica	Venedora de pa	Barcelona	Barcelona	Tia materna
35	H	Francisco Torras Serra	81 (1942)	Bàsica	Foner jubilat	Barcelona	Barcelona	Oncle matern
36	H	Bonaventura Viader Pujol	83 (1941)	Comerç	Comercial	Ger (Girona)	Barcelona	Oncle sobrev.
37	D	Paquita Valero	80 (1943)	Bàsica	Venedora de pa	Barcelona	Barcelona	Tia sobrev.
38	D	Mari Carmen Pérez Torras	75 (1948)	Mestra	Mestra	Barcelona	Sant Pere de Riudebitlles	Germana
39	D	Glòria Pérez Torras	72 (1951)	Pedagoga	Professora	Barcelona	Barcelona	Germana
40	H	Albert Torras Pérez	67 (1956)	Biòleg	Mestre, Funcionari	Barcelona	Barcelona	EGO
41	D	Imma Pérez Rovira	67 (1956)	Dret	Jutgessa	Barcelona	Premià de Dalt	Cosina
42	D	Gemma Pérez Rovira	55 (1968)	Logopeda	Terapeuta	Barcelona	Barcelona, Premià de D.	Cosina
43	D	Victòria Ros Pérez	62 (1961)	Econòmiques	Economista	Barcelona	Barcelona	Cosina
44	H	Jaume Alegre Casanovas	77 (1946)	Diversa	Mosso, mecànic, pagès	Sant Pere de Riudebitlles	Sant Pere de Riudebitlles	Cunyat
45	H	Jordi Riera Mas	75 (1948)	Biòleg	Bromatòleg	Barcelona	Barcelona	Cunyat
46	D	Màrian Navarro Navarro	69 (1954)	Biòloga	Professora, Educadora ambiental	Barcelona	Barcelona	Esposa
47	H	Juan Bautista Lúcia	72 (1951)	Mestre i Psicòleg	Psicoterapeuta	Calamocha (Aragó)	Premià de Dalt	Cosí seobrev.
48	H	Lluís Torner Altisent	67 (1956)	Fisioterapeuta	Fisioterapeuta	Tremp	Barcelona, Castellterçol, Premià de D.	Cosí sobrev.
49	H	Jordi Lombarte	63 (1960)	Economista, Advocat	Economista	Barcelona	Barcelona	Cosí sobrev.
50	D	Mar Alegre Pérez	50 (1973)	Història de l'Art	Professora	Sant Pere de Riudebitlles	Sant Pere de Riudebitlles	Neboda, fillola
51	H	Carles Alegre Pérez	45 (1978)	Ciències Polítiques	Gestor	Sant Pere de Riudebitlles	Vilafranca del Penedès	Nebot
52	H	Jaume Riera Pérez	46 (1977)	Periodista	Professor de Castellà.	Barcelona	Neuchâtel (Suïssa)	Nebot
53	D	Natàlia Riera Pérez	44 (1979)	Magisteri i EF	Professora d'EF	Barcelona	Barcelona	Neboda
54	H	Francesc Riera Pérez	42 (1981)	Empresarials	Banca	Barcelona	Barcelona	Nebot
55	H	Bernat Torras Navarro	43 (1980)	Tècnic de so i músic	Músic, Tècnic de so, Pagès	Barcelona	Barcelona, Moià (2001)	Fill
56	H	David Lúcia Pérez	44 (1979)	Biotecnologia	Biotecnòleg	Caldes de Malavella	Barcelona, EUA, Barcelona	Cosí segon

57	H	Marc Lúcia Pérez		Bioteconologia	Bioteconòleg	Caldes de Malavella	Barcelona, UK, EUA, Premià de D.	Cosí segon
58	D	Clara Torner Pérez	29 (1994)	Educació Social	Educadora Social	Barcelona	Premià de D., Barcelona	Cosina segona
59	H	Eduard Torner Pérez	26 (1997)	Músic	Músic	Barcelona	Premià de D. Masnou	Cosí segon
60	H	Gerard Lombarte Ros	35 (1988)	Econòmiques	Enginyer	Barcelona	Barcelona	Cosí segon
61	D	Berta Lombarte Ros	31 (1992)	Mestra	Mestra	Barcelona	Barcelona	Cosina segona
62	H	Ignasi Lombarte Ros	25 (1998)	Direcció Empreses	Auditor	Barcelona	Barcelona	Cosí segon
63	H	Jordi Castellà	?	Biòleg	Professor	Avinyó	Sant Pere Riudebitlles	Parella de neboda
64	D	Núria Arnabat	51 (1972)	Administració	Perruqueria	La Ràpita del Penedès	Vilafranca del Penedès	Parella de nebot
65	D	Neus Domper	46 (1977)	Farmacèutica	Projectes de recerca	Barcelona	Neuchâtel (Suïssa)	Parella de nebot
66	H	Ferran Enao	46 (1977)	Empresarials	Cap de Vendes	Barcelona	Barcelona	Parella de neboda
67	D	Ana de la Calzada	43 (1980)	Empresarials	Banca	Sevilla	Barcelona	Parella de nebot
68	D	Sílvia De la Fuente	41 (1982)	Auxiliar clínic	Llar d'infants	Tiana	Moià	Nora
69	D	Laura	?	Economista	Empreses	?	EUA	Parella de cosí segon
70	D	Laia González	?	Músic	Músic	?	Premià de D. Masnou	Parella de cosí segon
71	D	Ana		Empresarials		Madrid	Barcelona	Parella de cosí segon
72	H	Ferran Castellà Alegre	18 (2005)	Batxillerat	Cambrer	Sant Pere de Riudebitlles	Sant Pere de Riudebitlles	Renebot
73	H	Genís Castellà Alegre	13 (2010)	Estudiant	-	Sant Pere de Riudebitlles	Sant Pere de Riudebitlles	Renebot
74	H	Martí Alegre Arnabat	7 (2016)	Estudiant	-	Vilafranca del Penedès	Vilafranca del Penedès	Renebot
75	H	Arian ? Arnabat	19 (2004)	Batxillerat	Mosso de magatzem		Vilafranca del Penedès	Mig renebot
76	H	Pau Riera Domper	13 (2010)	Estudiant	-	Barcelona	Neuchâtel (Suïssa)	Renebot
77	D	Aina Riera Domper	11 (2012)	Estudiant	-	Barcelona	Neuchâtel (Suïssa)	Reneboda
78	D	Mar Enao	16 (2007)	Estudiant	-	Barcelona	Barcelona	Filla de la parella de neboda
79	D	Clara Enao	13 (2010)	Estudiant	-	Barcelona	Barcelona	Filla de la parella de neboda
80	D	Mel Torras De la Fuente	6 (2017)	Estudiant	-	Moià	Moià	Néta
81	H	Gonzalo Lombarte	0'5 (2023)	-	-	Madrid	Barcelona	Renebot
82	D	Lia Riera Pérez	3 (2020)	-	-	Barcelona	Barcelona	Filla de neboda
83	D	Sole Fontanals Díaz	?	?	Carnissera	Barcelona	Barcelona	Reneboda
84	H	Albert Mora	?	?	Carnisser	Barcelona	Barcelona	Padrí de bateig
85	D	Ana Maria Mora Fontanals	67 (1956)	?	Carnissera	Barcelona	Sant Pere de Riudebitlles	Cosina segona
86	H	Albert Mora Fontanals	?	?	Carnisser	Barcelona	Castelldefels	Cosí segon

87	H	César Torras Valero	53 (1970)	Psicòleg	Selecció de personal	Barcelona	Barcelona	Cosí
88	H	Ivan Torras Valero	45 (1978)	?	?	Barcelona	Barcelona	Cosí
89	D	Merche	?	?	Model	?	?	Cosina sobrev.
90	D	Rosa Llussa	51 (1972)	?	?	?	?	Cosina sobrev.
91	D	Anna Torras Llussa	13 (2010)	-	-	Barcelona	Barcelona	Reneboda
92	D	Natàlia March	47 (1976)	?	?	?	?	Cosina sobrev.
93	H	Biel Torras March	14 (2009)	-	-	Barcelona	Barcelona	Renebot
94	Gènere	? Torras Llussa	?	-	-	Barcelona	Barcelona	Renebot
95	Gènere	? Torras March	?	-	-	Barcelona	Barcelona	Renebot
96	H	Manuel Navarro Pérez	(1919-2001)	Ebenista	Ebenista	Barcelona	Barcelona	Sogre
97	D	Lola Navarro Hurtado	(1925-1982)	Auxiliar Clínica	Auxiliar Clínica	San Pedro Pinatar (Múrcia)	Barcelona	Sogra
98	H	Pepe Navarro Pérez	(1922-2006)	Bàsica	Auxiliar bodega	Barcelona	Barcelona	Germà del sogre
99	D	Angeles Hurtado	(1905-1987)	Element.	Mestressa	San Pedro Pinatar	Barcelona	Àvia de l'esposa
100	H	Pedro Navarro Hurtado	(1923-2010)	?	Director comercial	La Unión (Múrcia)	Barcelona	Germà de la sogra
101	D	Angeles Navarro Hurtado	(1927-2007)	Element.	Mestressa	Madrid	Barcelona	Germana de la sogra
102	D	Amelia Navarro Hurtado	(1929-2021)	Administració	Assegurances	Zamora	Barcelona	Germana de la sogra
103	D	Mari Carmen Navarro Hurtado	(1939-2021)	Magisteri	Editora	Chinchilla (Albacete)	Barcelona	Germana de la sogra
104	D	Manuela Navarro Hurtado	83 (1940)	Magisteri	Mestressa	Chinchilla (Albacete)	Terrassa	Germana de la sogra
105	H	Jaume Ortiga	(1937-2022)	Comerç	Comercial	Terrassa	Terrassa	Espòs de germana d sogra
106	D	Eulàlia Navarro Hurtado	74 (1949)	Psiquiatra	Psiquiatra	Barcelona	Barcelona	Germana de la sogra
107	H	Manuel Navarro Navarro	72 (1951)	Batxillat	Comercial	Barcelona	Barcelona, Vilanova i la Geltrú	Cunyat
108	D	Caterine Serrano Thorel	70 (1953)	Auxiliar Clínica	Auxiliar Clínica	Rouen (França)	Barcelona, Vilanova i la Geltrú	Cunyada
109	H	Nacho Navaro Serrano	47 (1976)	Batxiller	Comercial	Barcelona	Girona	Nebot sobrev.
110	H	Pau Navarro Serrano	43 (1980)	Dibuix	Il·lustrador	Barcelona	Barcelona	Nebot sobrev.
111	H	Jofre Navarro Serrano	39 (1984)	Batxiller	Interiorista	Barcelona	Eivissa	Nebot sobrev.
112	D	Emilia Casanova				Sant Pere Riudebitlles	Sant Pere Riudebitlles	Mare de cunyat
113	D	Maria Pujol	?	Bàsica	Pagesa, mestressa	Ger (Girona)	Barcelona	Mare d'oncle sobrev.
114	D	Juanita Caparrós Pérez	(1930-2024)	?	Cuidadora	Viella	Guinea, S. P. Riudebitlles; Vilafranca P.	Veïna de germana

115	D	Lluïsa Escrivà	?	?	Perruquera	?	Barcelona	Amiga de la mare
116	H	Víctor Grifoll	?	?	Paleta	?	Barcelona	Espòs de l'amiga de la mare

9.3. Arbre genealògic

